

Martti Pöyhönen

Nuoria
ihmisiä

OTAVA

Nuoria ihmisiä

Kustannusosakeyhtiö Otavan kirjapaino
Helsinki 1953

Esinäytös

Kevät kieriskeli pohjolan metsiin.

Aamupäivällä odotteli pari kolme henkilöä linja-autoa tien vierellä. Tie kiemurteli tehdaspai-koilla tavallisen, kirjavan asumusrykelmän sisältä, asumusrykelmään oli asemakaava yrittänyt luoda mehiläiskennon tapaista järjestystä. Sitten oli enää kauppa, sitten bensiinisäiliö ja seisake, viitta seipään nenässä punaisen lautaröstellön edessä. Luultavasti se oli kioskki, vaikka luukkujen eteen olikin lyöty laudat. Pari kevyttä henkilöautoa ajoi ohitse, ja hevonen kärryineen.

Kioskin penkillä istuu nuorehko mies. Hän on pitkä ja laiha, päässä likainen ruskea baskeri, ja-

loissa vanhat verryttelyhousut ja jalkojen juuressa selkäreppu. Hän tuntuu istuvan siinä aikansa kuluksi, katsellen kylää ja poltellen savuketta.

»Tuo on selluloosatehdas?» hän kysyi vanhalta mieheltä, joka istui hänen vierellään. Kysymys oli tarpeeton, paitsi ehkä keskustelun aikaansaamiseksi, tehtaan tunsu jo hajusta selluloosatehtaaksi.

»On se», vastasi vanha mies matalalla äänellä, hiukan rykien.

»Onkohan täällä muita työnantajia kuin tehdas?»

»Ei ole, oikeastaan. Maataloja kyllä, mutta kauempana. Niihin kyllä pääsee, kalastelevat vaalikarjaa.»

Nuorehko mies sytytti uuden tupakan ja jatkoi keskustelua sellaisella äänensävyllä, joka merkitsi tai jonka piti merkitä, että seuraava juttu on hänelle melkein samantekevä. »Olen kysellyt töitä tehtaalta, konttorista, mutta ei kuulu olevan.»

He vaikenivat ja katselivat eteensä. Tuo asiahan oli kovin henkilökohtainen.

Lopulta vanha mies kääntyi uteliaana toisen puoleen.

»Olet hakemassa töitä?»

»Sitähän minä.»

»Mistä olet tullut?»

»Etelästä.»

»Se oli kallis matka?»

»Kaksi tuhatta.»

»Eikä töitä löytynyt?»

»Ei.»

»Oletko ennen ollut täällä?»

»En.»

»Missä asut?»

»Kaupungissa, kolmatta päivää.»

Viisi kuusi henkilöä oli jo kerääntynyt odottamaan linja-autoa. Vanha mies katseli heitä ja tunsilleistä useimmat. Hän haparoi jonkinlaista selvitystä äskeiselle. Vaikka nuo muut matkustajat olivatkin tällän nuoreen mieheen verrattuina paikoillaan pysyviä kuin hautakivi, he olisivat puhuesaan korostaneet tai kironneet edes jotakin seikkaa. Tai elikä juuri siksi, hän mietiskeli, tietenkin hän on epävarma siksi, että on lähtenyt kulkemaan. Vastaukset olivat tulleet hiukan värättömästi, niin kuin häntä ei olisi ollutkaan siinä keskustelemassa. Ja siksi, että on nuori. Vanha mies vilkaisi toista, ja toinen sen kyllä huomasi. — Tuollainen ilmaus saattaa hyvinkin olla epävarmuutta, nuorella miehellä. Onhan ihminen, jolla ei ole työpaikkaa eikä asuntoa (eikä liioin rahaa, vaatteista päätellen) mielenkiintoinen, hänelle täytyy piakkoin ainakin tapahtua jotakin. Vanha mies haparoi selvitystä ja ratkaisua tälle kuljeksijalle, vilkaisi toisen käsiin; niillä kenties oli tehtykin töitä. Seisakkeelle oli jo kertynyt kymmenkunta henkilöä, enimmäkseen työläisiä ja heidän eukkojaan, jotka olivat menossa kaupunkiin. Ja joitakin lomalaisia. Vanha mies katseli heitä ja mietiskeli. Hän tunsillelän ja tehtaast, oli päässyt jälkimmäisistä jo eroon, jon-

kinlaiselle eläkkeelle. Hän puhui harvaksen, hiukan mietiskelevään sävyyn, ohjaillen puhetta kädellään, jalan levätessä toisen päällä: »Meillä on ollut työläisiä asumassa, vuokralaisia. Kolmekymppiä vuorokaudelta. Naapurin eukko sanoo, että kehtaatkin riistää niin paljon työläiseltä, mutta vastasin, että jos laitat huoneen kuntoon, lakanat, radion, otat vieläkin enemmän . . .

»Halpaahan teillä on.»

Kuuntelija oli sanonut tuon kovin nopeasti, liian nopeasti ja auliisti. Sitten hän karisti tuhkaa tupakastaan varovaisesti ja harkitusti penkinlaitaan.

»Pääseekö teille asumaan?»

Kysymys tuli sittenkin liian äkkiä, vanha mies joutui hiukan yllätetyksi. Hän vilkaisi pikaisesti toista.

»Juotko sinä paljon?»

»En, joskus vain.»

»Eihän siitä remuamisesta», sanoi vanha mies hyväksyvästi. »Jos saat täältä töitä, niin tule vaan. Ne ottavat töihin muutenkin kuin konttorin kautta, yksityiset työnjohtajat nimittäin, jos joku suosittelee. Sano, että olet muuttanut paikkakunnalle ja että asut Taipaleella. Eivät ne lahjoja tai rahaa ota, muuten vain suosiosta.»

»Vai niin», virkahti toinen uteliaasti.

»Suosiosta», kiirehti vanha mies selittämään. »Katsohan, monet puhuvat Jumalan siunauksesta. En minä tiedä sellaisesta, mutta ihmisten suosiota

ja siunausta olen kokenut, sellaista, joka saattaa herätä, vaikka ei tunne toista laisinkaan.»

Toinen ei puhunut tuohon mitään. He vaikenivat jälleen.

»Mikä sinun nimesi on?» kysyi vanha mies.

»Valkama.»

»Ja olet sekatyöläinen?»

»Niin.»

»Onko vanhemmat elossa?»

»Ei.»

»Onko veljiä tai sisaria?»

»Ei.»

Vanha mies kääntyi toisen puoleen.

»Ne ovat kuolleet», täydensi toinen torjuvasti. »Sodan aikana, isä, äiti, veli, koti jäi myös sille puolelle.»

»Hm», sanoi vanha mies aivan kuin tyytymättömänä, katseli Valkamaa ja kääntyi sitten muualle ja mietiskeli. Ei se sitten ollut aivan niin kuin hän oli ajatellut, niin että toinen olisi kyllästynyt kotiin ja kotipaikkakuntaan ja lähtenyt etsimään töitä muualta, niin kuin se pojanpoika. Hän kääntyi jälleen Valkaman puoleen. »Minulta jäi myös poika sotaan, ja nyt se pojanpoika on ollut meillä, sinun ikäisesi, tuossa... odotahan... kaksikymmentäkaksi-kolmevuotias?» Valkama nyökkäsi. »Se on sellainen kuin nuoret pyrkivät olemaan, elää yli varojensa, on tottunut siihen, että jos loppuu, ei kuitenkaan lopu. Matkusti aikaiseen keväällä...»

Linja-auto lähenei seisaketta. Toinen ei enää kuullut, mihin pojanpoika oli matkustanut.

»Tule vaan meille, jos saat töitä. Asutaan tuolla — löydät kyllä kyselemällä. Näkemiin», sanoi Taipale ovelta. Valkama nyökkäsi. Sitten ovi rämähti kiinni ja auto jatkoi matkaansa. Valkama jäi yksinään seisakkeelle ja sytytti uuden tupakan. Hän oli hyvillään, jopa innostunut äskeisestä keskustelusta.

Sitten hän lähti hitain askelin kävelemään kylän halki tehtaalle päin. Tie halkaisi laajan työläiskorttelin, jonka keskustassa kohosi valkoiseksi rappattu rakennus. Sen takana olivat tehtaan puuvarastot ja sitten itse tehdas. Pari piippua työnsi savua kylän ylle. Tie haaraantui kahtia, toinen näkyi menevän ruokalaan ja toinen tehtaalle. Kauempana välissä kohosi valkea koivikko ja sen keskellä rakennuksia erillään muusta kylästä. Ihmisen menestymisen näkee siitä, missä hän asuu, Valkama ajatteli. Herrat asuvat koivujen keskellä, työnjohtajat ja muut sellaiset havupuiden ympäröiminä. Työläisellä ei ole puita. Savuke riippui hänen suupielessään ja hän käveli edelleen tietä pitkin. Sitten oli tehtaan konttorirakennus ja siitä hiukan kauempana miehiä kaivamassa jonkin rakennuksen pohjaa. »Missähän pomo on?» ajatteli Valkama. Hän heilahdutti repun maahan ja jäi odottamaan tien vierelle.

Puolen tunnin kuluttua tuli tehtaalta lyhyt mies, pikkutakki päällä, seisoi hetken montun reu-

nalla ja osoitteli kädellään jotakin ja käski jotakin, ja käveli sitten konttorille päin.

Valkama odotti häntä.

»Päivää», sanoi hän miehelle.

Näytti siltä kuin mies ei aikoisi pysähtyä.

»Päivää», hän vastasi ohimennen.

»Minä — saakohan täältä töitä?» Valkama kysyi.

»Oletteko paikkakuntalainen», kysyi lyhyt mies, kaljupäinen ja ovelan suorasukainen, ja sellainenkin kuin hänellä olisi joka hetki kiire kymmeneen paikkaan.

»Kyllä olen. Asun tuolla Taipaleella.»

»Kyllähän meillä töitä olisi, kun vaan olisi työmiehiä», mies sanoi, katsoen yhtäkkiä Valkamaa alhaalta ylöspäin silmiin, hyväntahtoisesti, käyden pientä salaista juonittelua. Minähän tässä juuri tarjoudun, Valkama ajatteli, mitähän mies juonittelee? Se kuuluu kai tapoihin.

»Niin, etsin töitä. Sekatöitä», sanoi hän uudelleen.

»No, tulkaa huomenna», lyhyt mies vastasi yhtäkkiä nopeasti, kääntyi ja lähti myös yllättävän nopeasti. Sekin kuului kai hänen tapoihinsa. Hyvinhän tämä kävikin, ajatteli Valkama helpottuneena ja meni hänkin menojaan.

Hän löysi kylästä työläiskorttelin — sen nimi oli kuulema Velkaperä — keskeltä Taipaleen rakennuksen. Selvisi, että Taipale oli eläkkeellä oleva entinen ammattimies ja piti nykyisin vanhan vaimonsa kanssa vuokralaisia. Poika oli kaatunut so-

dassa, niin kuin Valkama jo tiesikin, tytär kuului olevan naimisissa jossakin. Kaikki kävi mutkattomasti. Valkama jäi heille asumaan. Huone ei ollut mitenkään suuri eikä kalliskaan, kaikin puolin sopiva poikamiehelle. Seinän takana asui joku toinen vuokralainen, Taipaleet eivät pitäneet kuin yhden miehen huoneessaan. »Oli ennen, mutta kerran syntyi ikävää rähinää, enkä ole senjälkeen pitänyt», selitti Taipale. Itsellään heillä oli huone ja keittiö. Valkama vietti huoneessa iltaansa ja nukkui yönsä ja kävi tehtaan ruokalassa syömässä. Vanha Taipale osoittautui rauhalliseksi ja järkeväksi mieheksi, jonka kanssa tuli toimeen enemmittä puheitta. Eikä eukkonsakaan ollut liian puhelias. Valkama ei puhellut juuri mitään. Eikä hän työmaallakaan herättänyt erikoista huomiota. Ehkä ensimmäinen seikka, johon toiset kiinnittivät huomiota tai johon he tottuivat, oli se, että hän puhui kovin vähän, vastaili enimmäkseen toisille, ja sekin tapahtui liian ystävällisesti ja jollakin tavoin usein liian avoimesti, johon ihmisellä ei pitäisi olla varaa, vailla omaa sävyä ja ilmeitä ja kirouksia. Kotoisin sieltä ja sieltä? Niin. Tehnyt tätä samaa? Niin, ja joskus sähkötöitä. Jätit sen homman? Jätin, huonot palkat. Huonot, huonot-han ne on. Heitä oli tällä rakennustyömaalla parisenkymmentä miestä, pahempia riitoja ja lakkoja ei sattunut tänä aikana. Valkama ei paljonkaan puhellut, ehkä joskus innostui, kullakin on omat tapansa. Usein hänen hiljaisessa sulkeutuneisuu-

dessaan vain oli joku avuton vivaldus, joka vaistomaisesti tympäisee siellä, missä elämä on kyllin kovaa. Keskitälvellä hän joutuikin tuosta sakista pois, lohipatoa korjaamaan erään Väiski Salmelan kanssa. Muualla taas, tansseissa ja muissa sellaisissa, häntä ei usein nähty, jonkin kerran oli sentään vähän humalassa.

Niin kului aika.

Sateinen syksy kehittyi kylmäksi talveksi ja talvi kauniiksi kevääksi ja kevät kuumaksi kesäksi.

Lähes vuoden päivät oli Valkama tehtaalla työläisenä, otti sitten lopputilin ja katosi jonnekin yhtä hiljaisesti kuin oli tullutkin. Pari kolme tuttavaa hän sai kylässä, sen Väiski Salmelan, jonka kotona hän usein sunnuntaisin kävi kahvilla, ja pari muuta tilapäistä tuttavaa. Naisten kanssa hän ei ollenkaan seurustellut. Valkama oli puhunut joskus työmaalla, että hän saattaa lähteä ylhäälle, ylämaahan, Lappiin, ehkä Norjaan, ja sellaiseen ei toisilla ollut mitään sanomista, enintään se kummastutti outoudellaan. Kesäkuun alkupäivinä hän otti lopputilin ja matkusti pois.

Kevät kieriskeli silloin pohjolan metsiin.

Ville Valkama kulkee edelleen. Työläiselämän raskas taakka oli kirvonnut hartioilta, lihakset olivat voimistuneet, rahaakin oli säästössä. Hän tunsii itsensä aivan vapaaksi tekemään mitä tahansa, ja kyllin rikkaaksi ollakseen tekemättä toistaiseksi mitään.

Hän valitsi jälkimmäisen vaihtoehdon.

Niinpä hän hitaasti kuljeskeli yhä edelleen kohti pohjoista, kohti tunturialuetta. Viivytteli kauppalassa viikon verran, asui halvassa matkustajakodissa, käveli viikon verran jokea seurailevaa maantietä, ui, nukkuu päivät ja kulki yöt. Sääskistä ei ollut vielä paljonkaan kiusaa. Mennyt vuosi tuntui siltä, kuin hän ei olisi todella elänytään sitä. Hänellä oli tietoja, että Norjan rannikolla on tarjolla työpaikkoja kalansuolaamoissa, myös ulkomaalaisille opiskelijoille; hän ajatteli mennä sinne, hänellä oli passit ja kaikki valmiina. Yhdellä vuodella ei useinkaan ratkaista mitään; kuitenkin hän nyt ajatteli jättää kaiken, opiskelun ja muun sellaisen, jopa koko maan, lopullisesti. Häntä ei mikään tuntunut sitovan sodan runtelemaan maa-
han. Ja paljonko nuori ihminen tarvitsee tuollaisen päätöksen tekoon? Ehkä vain sen, että tyttö on hylännyt hänet, että opiskelu ei suju, että muutkin yritykset ovat epäonnistuneet. Kaikki tuo piti paikkansa Ville Valkaman kohdalla, hän oli vain epäonnistunut, ja siksi hän kulkee, vaikka hän ei olekaan mikään erikoinen sankari. Pohjolan kesä on kaunis ja lämmin, se houkuttelee huolettomuuteen. Ja paljonhan nykyään ihmiset matkustelevat vieraissa maissa, käyvät töissä, kulkevat, unohtavat.

Yhä ylöspäin, kävellen ja välillä pieniä matkoja linja-autolla. Tästä retkestä tuli hänen nuoruutensa ainoa huoleton, kulkurimainen retki. Erään talon saunassa hän vietti pari yötä entisen muusikon,

vanhahkon miehen kanssa, jota halvaus oli runnellut neljä kertaa; neljä kertaa mies oli saanut aloittaa viulunsoiton opiskelun alusta. Mies oli kaatunut tielle ja jäänyt siihen makaamaan pääsemättä mihinkään, hänellä oli keppi toisessa kädessä ja viulunkotelolla hän auttoi toiselta puolelta. Ville auttoi hänet pystyyn ja kiitokseksi mies soitteli puolen yötä kansanlauluja saunassa ja pelkäsi Villeä. Pelko, miten yleistä se olikaan kaikkialla! Myös Valkamassa. Sodan perintöä. Sitten taas autossa eteenpäin jonkin matkaa. Hän oppi halveksimaan turisteja ja matkailijoita, joiden hihat olivat täynnä merkkejä, ne olivat kuin surisevia kärpäsiä, tyhjänpäiväisiä, väsyviä, pärpättäviä olentoja filmikameroineen ja kiikareineen. Lihavia sivistyneitä naisia, jotka kyllästynein ilmein ja väsyneinä matkasivat tänne saakka, saadakseen siellä villissä vapaudessa kenties nauttia miehestä. Ville itsekin kaipasi tänä vapauden kautenaan naista, mutta hänhän oli alistunut ajatukseen, että naisen löytäminen sattumalta on hyvinkin vaikeaa ja epätoennäköistä.

Vihdoin valtakunnan äärimmäisessä kolkassa. Rajan takaa näkyy lumihuippuisia, alppimaisia tuntureita. Ilma on läpikuultavaa ja viileää, maisemat avaria ja puuttomia. Maakotkat leijailevat joskus laaksojen yllä.

Matkailijahotelli turisteineen ja autoineen on pieni, kummallinen läiskä kulttuurin tunturin juuressa.

Tuntia ennen auton lähtöä.

Ville Valkama istuu hotellin ravintolassa. Hänessä on elikä jotain romanttista ensi silmäyksellä, kasvot ovat tummat, silmät suuret, ruskeat ja lempeät, hiukan kierotkin.

Ravintola on melko täynnä ihmisiä, hälisevää joukkoa. Valkama katselee heitä, hän on levoton ja hermostunut.

Tarjoilijatar tulee hänen pöytänsä. Hän on nuori, kansallispukuinen tyttö, ei kovin kaunis kasvoiltaan, ja hetken aikaa, hänen pujotellessaan pöytien lomitse, Ville on pitänyt häntä lihavahkona, kunnes toteaa, että se on puvun vaikutusta ja että tyttö on hoikka, mutta ei kävele kauniisti. Hänellä on sangen runsas, vaalea, pitkälti ohi olkapäiden valuva tukka, tyttömaisen pystyt rinnat puvun valkoisen puseron alla, ja kun hän tulee lähemmäksi, katselee Ville hänen silmiään, ne ovat merkillisen herttaiset.

Nyt hän on pöydän ääressä, pyyhkii liinallaan tupakantuhkaa ja katsoo kysyvästi Valkamaa.

Aamupäivällä on tyttö, tarjoilijatar, kävellyt kaksi peninkulmaa tunturista alas ja saapunut suoraan töihin, muutettuaan vain pikaisesti pukua. Näyttää siltä, että tänään hän tulee tarjoilemaan kesän suurimman kassan. Hänen jalkojaan särkee. Vähäinen, ilkikurinen hymy käväisi hänen kapeissa huulissaan, tuolla pojalla on lempeät silmät, hän ajatteli, ja hetken hänen teki mieli suudella häntä, yks kaks muuten vain, ja sitten hän kysyi,

mitä saisi olla. Toinen näkyi unohtuneen katselemaan häntä.

»Annos kahvia.»

»Kiitos!» Tarjoilijattaren kiitos-sana ja päänyökkäys tulivat tietoisien ja samalla teeskentelemättömän herttaisesti, jollakin taikamaisesti lumoavalla tavalla. Osaapa se ammattinsa! hätkähti Ville, joka oli elänyt yksinäistä poikamiehen-elämänsä vuoden päivät tehtaassa.

Tarjoilijatar saapui kahviannoksen kanssa ja järjesteli sen Valkaman eteen.

»Oletteko talvetkin täällä?» kysyi Valkama, hiukan rykäisten hämillään. Tyttö houkutteli kysymään omalla olemuksellaan.

»En», käännähti toinen hänen puoleensa, äänensä oli hiukan kuivakiskoista pilkkaa. »Tämä on talvella tietenkin suljettu!»

»Missä sitten olette talvet?»

»Etelässä tietenkin. Helsingissä.»

»Olette opiskelija?»

Silloin tyttö epäröi hetken, tämä on jo niin tutua, hän ei haluaisi enää jatkaa. Hän nyökkäsi.

»Mitä opiskelette?»

»Kieliä, englantia ja muuta.»

Ville Valkama nyökkäsi aprikoivasti, aivan kuin häntä olisi jo palveltu kylliksi. Epäluuloinen, hiukan tuijottava katse hävisi tytön silmistä, ja harmistuneena hän pujotteli pöytien lomitse pois.

Joitakin minuutteja ennen linja-auton lähtöä — tämä auto lähtee etelään, takaisin Suomeen ja Hel-

sinkiin saakka, sinne mistä Ville Valkama on alunperin tullutkin; hänen kaikki aikomuksensa ovat kokonaan muuttuneet — Valkama juoksi takaisin ravintolaan. Hän odotti eteisessä jonkin aikaa, kunnes tyttö ilmestyi keittiöstä tarjottimiseen ja meni ohi, käväisi jonkin pöydän luona salissa ja tuli takaisin, ja aikoi mennä jälleen ohi.

Valkama astui hänen eteensä ja pysähdytti hänet.

»Saanko . . . mikä teidän nimenne on?» hän kysyi, aivan kuin mies, joka on ratkaisevassa tilanteessa päättänyt voittaa ujoutensa ja kaikki.

»Haapala», vastasi tyttö heti, alistuen toisen katseeseen, ja vasta sitten kun Valkama kysyi hänen etunimeään, hän alkoi vastustella. Tyttö kurkotui ylös, seisoi varpaillaan, hengähti syvään ja myöntyi.

»En tiedä miksi . . . Inkeri.» Hän katsoi Valkamaa silmiin, yhtyi niiden katseeseen, sitten kun toinen oli välillä kuiskannut melkein pä kiihkeästi, että auto lähtee heti. Hän ulottui poikaa juuri suun korkeudelle. Muutaman silmänräpäyksen he seisoivat sillä tavalla vastakkain, heidän kasvonsa lähenivät toisiaan, ja sitten Valkama nyökkäsi ja juoksi takaisin autoon.

Tällä tavalla Valkama kääntyi takaisin lupaa-vasti alkaneelta retkeltään, ja hän matkusti nyt yhtä menoa Helsinkiin saakka. Hän oli paremmin tietoinen siitä, että oli kokonaan rakastunut, kuin tunsikin sen. Koko kesän, syksyyn saakka, hän

odotti Helsingissä, se aivan kuin heitti hänet jälleen oman hajanaisen elämänsä kimppuun. Tuntui kummalliselta, miten väkevästi tuo pikku kohta oli vaikuttanut, niukoista eleistään huolimatta; siihen sisältyi pienoiskoossa koko heidän suhteensa, kuten siemeneen kasvin kohtalo. Hän ei koskaan erossa ollessaan hetkeäkään epäröinyt, että kaikki päättyisi kesken, eikä kyselty miksi. Pisara onnea, ja tietoa että valinta on oikea, levottomuutta, ero, taistelua, siinä sisällys.

Illalla lepäsi Inkeri Haapala huoneessaan tarjoulun päätyttyä, väsyneenä ja kummallisessa mielen-tilassa. Hän ajatteli kaikenlaista. Hän tunsii itsensä pitkästä aikaa tuskallisen yksinäiseksi koko maailmassa. Ei hän itkenyt enää, hän oli päättänyt, ettei hän itke enää koskaan. Hänen isänsä ja veljensä olivat kaatuneet sodassa, äiti oli kuollut ehkä pelkästä murheesta, ja koti oli jäänyt rajan tuolle puolen. Hän tahtoi unohtaa, ja täällä, ihmisten hylkäämässä maailmankolkassa, se ehkä kävisi jälleen päinsä.

Ja sitten hän ajatteli, että taas tuli yksi kirjeenvaihtaja lisää. Yhdestoista. Hän oli tällaisesta hiukan levotonkin, ei tietänyt oliko se hyväksi vai pahaksi, eikä sitäkään tahtoiko hän vai ei. Mutta tämänpäiväinen juttu oli kokonaan toisenlainen kuin kaikki muut.

Sitten hän nukahti. Aurinko ei ollenkaan laskenut.

Ensimmäinen vuosi

Ville Valkama palasi siis Helsinkiin, yliopiston läheisyyteen ja opiskelun tielle. Hän sukelsi jälleen sellaiseen nuoruuteen, jonka hän jo tietoisesti oli pyrkinyt hylkäämään. Vuoden työläiselämän tottumukset ja elämäntapa liukuivat hänen yltään kuin riisuttu puku. No niin, tosin hän tiesi jo ennestään, miten turhaa hänen oli yrittää juurittaa itseensä jotain toista olemusta kuin mikä hänellä itse asiassa oli. Hänhän oli ylenmäärin herkkä, hiukan hermostunut, myös unelmoija. Jäsenistä katosi — oli merkillistä, miten pian se aina tapahtui! — raskaan työn antama, turvallinen voiman ja elävyyden tunne. Päivettyneiden, terveiden kasvojen tilalle ilmestyivät toisenlaiset kasvot. Hän muistuttaa tosiaankin nuorta runoilijanalkua,

jolla on pitkä musta tukka, kalpea iho ja kuultavat silmät. Sellaisena hän kantaa hienostuneen sukupuolisuutensa raskasta taakkaa ja vaikuttaa joskus merkillisesti ihmisiin.

Hänessä on humoristia. Hän huoautti surumieli-
sesti hyvästiksi tuolle verevälle kaksoisolemukselle.
Sehän oli niin loistavasti petkuttanut jopa
vanhaa Taipalettakin. Se seikkailu oli siis eletty.
Eipä mitään. Hän aloitti jälleen opiskelijaelämän,
aluksi parin kuukauden laiskottelulla. Hän odot-
teli vain Inkeri Haapalan saapumista kaupunkiin,
suunnitteli työläiselämää kuvaavaa romaania, lues-
keli hiukan oppikirjoja, matematiikkaa ja fysiik-
kaa — matematiikassa hän olikin päässyt jo melko
pitkälle —, ryyppäili välillä olutta ja odotti jälleen
Inkeriä ja jälleen teki jotakin...

Niin, viikon kuluessa hän on jo kokonaan jou-
tunut tämän tällaisen elämän pariin, ja hän on
rasittunut j o n k i n tekemisestä. Hän on nuori
ihminen, jolle elämä aukenee rasittavana sisäisenä
ilmiönä.

Hänellä ei ole nyt rahallisia huolia. Viettäes-
sään opiskelijaelämää hän on tuhlari ja boheemi-
kin, mutta säännöllistä työtä tehdessään hän on
saituri, tai välinpitämätön ulkonaisten tarpeitten-
sa tyydyttämisessä. Hän oli säästänyt pankkikir-
jaansa noin kahdeksankymmentätuhatta, ja hänel-
lä oli vielä hiukan jäljellä sodassa tuhoutuneen
perinnön korvauksia.

Syksyllä Inkeri Haapala sitten saapui Helsin-

kiin, hän ja Valkama tapaavat toisensa, mutta heidän rakkautensa, mikäli sellaisesta voidaan puhua-
kaan, peittyy niinkuin yleensä sekavan nuoruuden
tuhatkertaisiin poimuihin. Ensimmäisenä vuotena
tapahtui tuskin mitään ihmeellistä; vain varjot oli-
vat vahvat.

Syksyllä saapuivat pääkaupunkiin myös Valka-
man ainoat ystävät, Pentti Liippainen ja Aarne
Turunen. He ovat entisiä armeijan luutnantteja,
Liippainen on invalidi, ja nykyään he ovat rahat-
tomia ja nälkäisiä opiskelijoita, hiukan yli kolme-
kymmenvuotiaita miehiä.

He kolme tähtäävät maisterin-titteliin. Turunen
ja Valkama aloittavat tänä syksynä jälleen fysiikan
laitoksella opiskeluunsa kuuluvia käytännöllisiä
töitä. Koko laitos tuntui Valkamasta ikävältä ja
vastenmieliseltä, kaikki mitä siellä tapahtuu, ei
ollenkaan tunnu koskettavan hänen sisintään.
Opiskelu on hänelle leipätyötä varsinaisen leipä-
työn hankkimiseksi.

Ja hänellä on vaikeuksia, koska hänelle on vai-
keaa ajatella tunteettomasti, koneiston tylsyydellä.
Mutta kokeellisen fysiikan ala oli tullut kuitenkin
valituksi; siihen saattoi hiukan vaikuttaa sekin
sensaatiomainen fysiikan kunnioitus, jonka atomi-
pommi herätti sodan jälkeen, ja kun tuli jatke-
tuksi sitä alaa miten kuten pari vuotta, parasta
jatkaa edelleenkin. Näine ajatuksineen hän oli sol-
minut katkenneen opiskelunsa langat jälleen yh-
teen vuoden jälkeen.

Aarne Turunen oli löytynyt edelleenkin fysiikan laitokselta keskeneräisten töittensä parista. Hän ei ollut vuoden kuluessa päässyt juuri ollenkaan eteenpäin. Turunen on lyhyehkö ja tanakka, pikkuvarakkaan liikemiehen näköinen, hän on aina pulassa ja hiukan avuton. Kasvot punaisina hän pyörittelee jotain langanpätkää käsissään ja tuskittelee työpöytänsä ääressä.

He kävelivät laitoksella huoneesta huoneeseen, polttelivat savukkeita ja keskustelivat, ei esillä olevasta tieteestä, vaan kaikenlaisista muista asioista, huomisesta päivästä, rahasta.

»Sinä olit siis vuoden poissa?» kysyi Turunen vielä kerran, kuin todella vakuuttuakseen, miten hukkaan häneltä itseltään koko vuosi oli mennyt.

»Olin. Työläisenä tehtaassa.»

»Miten se meni?»

»No, jollakin tavalla, päivästä päivään.»

»Menehän se. Ruumiillinen työ... on esineen ja aineksen kuljettamista paikasta jossa se on sellaiseen paikkaan jossa se vielä ei ole, järkeä ei prosessissa tarvita.» Hän itse oli ollut kesän rakennuksella. »Sopii opiskelijan hermoille, sellainen työterapia.»

Valkama nyökkäsi äänettömänä. Hän oli yleensä hiljainen ja sulkeutunut tällaisissa laitoksissa, niin kuin hän kaiken aikaa tuntisi olemisensa kaksinaisuuden. Sitten hän katsahti käytävässä liikkuvaa assistenttia, huoautti ja heitti savukkeenpätkän peltilaatikkoon, ja Turusen kanssa he ryhtyivät

jälleen työhön. Luonnonilmiön tutkiminen kävi yleensä heiltä huonosti, puuttui kärsivällisyyttä ja halua.

Valkama sattui tällä kerralla tutkimaan maapallon magneettikenttää. Hän ripusti silkkilankasäikeeseen rautasauvan, magneettitangon, heilumaan, mutta lankasäie katkesi yhä uudelleen tangon painosta. Hän oli ahertanut jo tunnin verran laitteen kimpussa, solminut aina uuden säikeen pitkällä ja kapeilla sormillaan lasilaatikon sisällä. Säie katkesi joka kerran. Kyllästyneenä hän jälleen luopui yrityksistä ja jäi katselemaan toisia. Kaikki tämä tuntui hänestä oikeastaan leikiltä, jonka takana sattuu vain olemaan tieteen arvovalta tällä vuosikymmenellä.

Monet muutkin opiskelijat siellä punaisin kasvoin tuskittelivat työnsä ääressä, saamatta juuri mitään aikaan. Sitten tulee joku neropatti pöydän ääreen ja tekee jotakin. Mitä? Antaa luonnonilmiölle järkeä ja tosiasioita. Kas näin! Kas noin! Juttu on selvä, nero menee eteenpäin huulet ryppässä ja silmät ilmeettöminä, ja hänen selkänsä takana kone käy niin että rasva pölyää, ja äskeinen hölmöläinen on kohonnut asteen ylöspäin. Turunen ja Valkama eivät tosin koskaan kutsuneet neropattia pöytänsä ääreen, sellainen olisi ollut vastoin heidän mielenlaatuaan.

Ja sitten Pentti Liippainen oli saapunut heitä katsomaan, mies, joka ei tuntenut kunnioitusta enempää luonnonilmiötä kuin mitään muutakaan

kohtaan, ei myöskään alemmuutta. Hän saattoi puhua professorille v a s k i atomista kun piti tietenkin puhua kupariatomista, ja vetää luennolla edessä istuvan naisen tukasta. Sellainen oli hänessä eräänlaista myöhästynyttä poikamaisuutta, joka tähän mennessä tuskin oli päässyt ilmenemäänkään. Nyt hän seiso i takki päällä Valkaman työpöydän ääressä ja katseli vähän aikaa tämän yrityksiä, piipun pitkä letkuvarsi ruskeiden etuhampaiden väliin jäävässä kolossa, jonka kranaatinsirpale oli repinyt hänen yläleukaansa. Liippainen oli pitkä, kumaraharteinen, suurinyrkkinen mies, jolla oli ovelat petolinnunsilmät. Tuossa huoneessa oli tupakanpoltto tosin kielletty, mutta hän »kakitsi», kuten hänellä oli tapana sanoa, kaikille määräyksille.

Hän työnsi Valkaman pois pöydän äärestä ja yhden silkkilankasäikeen sijasta satoi rautasauvan riippumaan kahdella säikeellä. Ne kestivät tangon painon. Sitten hän tuprautti piipustaan savupilven.

»Sinä olet vähän hölmö?» hän nyökkäsi kysyvästi Valkamalle.

Toinen myönsi kyllästyneenä, ja ryhtyi lopettelemaan työtä. Tuollainen halpa-arvoinen, joskin nokkela temppu... niitä oli fysiikka ja koko tekniikka täynnä, ja joka niitä eniten osaa ja keksii, se menestyy. E n t ä s i t t e n? hän kysyi koko ajan itseltään. Valkama tiesi hyvin, että häneltä puuttuu käytännöllisyyttä, nokkeluutta, älyä niissä

asioissa, jotka liittyvät hänen opiskeluunsa. Sitäpaitsi hänen vaistonvarainen riippumattomuuden tarpeensa oli pitkällisessä asemasodassa koko opiskelun kanssa, ja kuitenkin hän tiesi, että loppujen lopuksi oli kysymys vain muutamista ulkonaisista tempuista, jotka täytyisi oppia. Ehkäpä koko vastenmielisyys opiskelua kohtaan oli perimmältään laiskuutta ja sellaisena siis kovin yleistä ja jokapäiväistä.

Vihdoin he lähtivät kolmisin kävelemään fysiikan laitokselta kaupungille päin pitkin syksyisiä katuja.

Liippainen oli tullut lainaamaan rahaa Valkamalta. Heidän kävellessään hän jankutti koko ajan rahasta. Rahaa! Olit vuoden töissä, sinulla on rahaa. Anna tänne, tai sataa turpiin! Ilman armoa! »Satakoon, mutta en tullut tänne sinua elättämään», vastusteli Valkama. Sellaista heidän keskustelunsa oli ollut aina ennenkin. Liippainen kumartui Valkaman puoleen ja katseli tätä läheltä silmiin, hänellä oli väsyneet ja rasittuneet kasvot, hiukan julmat ja katkeroituneet suupielet, ja pitkä arpi kulki tupakan kellertämällä poskella suusta korvanjuureen.

Ystävyyden alkuaikoina heille oli kehittynyt tapaa kävellä pitkin katuja, istua kahviloissa ja ryyppiskellä olutta. Ville Valkama oli näiden kahden ystävänsä seurassa ulkonaisesti alakynnessä ja sisäisestikin kokemattoman epävarma ja hymyilevä, mikä kuin pehmeänä kääreenä peitti sisäisimmän,

itsenäisen minän, jonka kohtaloa hän ei vielä tuntenut. Hänessä oli jotain sellaista, mitä näissä toisissa ei ollut, kenties epämääräistä, nuorekasta uskoa omaan kohtaloonsa. Siksi he sitä niin innokkaasti tonkivat, pilkkasivat ja etsivät! Hänessä oli nuoruutta, jota heissä ei koskaan kai ole ollutkaan, hän oli seitsemän kahdeksan vuotta nuorempi kuin nuo kaksi entistä armeijan luutnanttia. Tuskin hän enää muistikaan, miten ja miksi hän oli ystäväystynyt heidän kanssaan ja alkanut kuluttaa aikaa heidän seurassaan. Tämä ystävyys ja fysiikan laitos olivatkin oikeastaan ainoat tekijät, jotka olivat rajoittamassa hänen sisäistä elämäänsä, kaikki muu oli sameaa ja ääriviivatonta, ajelehtivaa kuin hänen elämänsä sodan jälkeen.

Hänen työläisenelämänsä terve hahmo alkoi häipyä, jälleen tämä boheemimainen ystävyys alkoi vetää häntä puoleensa, jonkinlaiseen pikku humoristiseen ja laahaavaan olotilaan. Liippainen teki innostuneen ja määrätietoisen työskentelyn naurunalaiseksi. Valkama oli kyllä päättänyt tehdä pesäeron heistä, mutta juuri nyt, kun hän käveli heidän kanssaan pitkin loputtomia katuja ja kun Liippainen jankutti rahasta kuten ennenkin, hän tunsu, että hän tulee antautumaan tälle ystäväydelle uudelleen. Ehkä hänen luonteessaan on pehmeyttä, tai kenties koko opiskelujuttu on käynyt voimakkaammaksi kuin hänen tahtonsa.

Anna rahaa, tai sataa turpiin! Vihdoin Valkama otti esille taskukellonsa, sillä hän ei halunnut kos-

kea nyt pankkitiliinsä. Toiset nyökkäsivät hyväksyvästi, ja sitten he tekivät tuollaisen pikku tempun, joita rahattomuus opettaa. Panttilaitoksessa he saivat kellosta, joka oli sekuntiviisarilla varustettu hyvä hopeakello, puolitoista tuhatta, ja kuitilla he saivat toisesta panttilaitoksesta kolmesataa markkaa.

Sitten he menivät tuttuun ravintolaan ja istuivat entisen nurkkapöytänsä ääreen.

»Otetaan nyt yhdet oluet!» sanoi Turunen ja katseli toivorikkaasti ympärilleen. Hänellä oli monta lempinimeä olutkolpakolle. »Otahan tuiskaus, Ville!»

»Kas, kun kaunis narttu tuossa irrallaan!» totesi Liippainen silmäillen ympärilleen melkein tyhjässä salissa.

»Mikään ei kaunista naista niin kuin pari miehen ottamaa ryyppyä», sanoi Turunen.

»Sinähän olet mennyt kihloihin kesällä?» kysyi Valkama.

»Niin menin!»

»Avioliiton pitäisi olla elämisen aste, missä ei ole enää mitään heikkoa», selitti Turunen.

»Eukko lähettää rahaa, siinä koko aste», sanoi Liippainen.

Turunen ja Liippainen olivat vanhoja ystävyksiä. Heidän ystävyytensä luikerteli taaksepäin vuosien lävitse armeijan, yhteisen koulun ja elämän kautta aina maaseutukaupungin takapihojen poikamaailmaan saakka. Valkama tiesi, että hän on

heidän ystävyydelleen tarpeellinen, hän kirvoitti sen esille.

»Minä en juo makeaa viiniä, en rypäleverta maista, en istu siellä missä pilkkaaajat istuvat.» Liippainen siristi silmänsä kiinni ja katsoi teeskennellyn ankarasti Valkamaa pitkin letkupiipunsa vartta. Liippaisen suusta saattoi virrata ehtymättömästi raamatunlauseita, runoja, sananlaskuja, sitaatteja, latinaa. »Eihän olut olekaan rypäleverta!» Sitten hän huoautti.

»Niin se lysähti tämäkin vuosi, heti alkuunsa. Ei ole asuntoa, perhana kun meni se asuntokin. Kävin tänään etsimässä Mannerheimintieltä asuntoa, siellä joku rikas opiskelijanainen omistaa osakkeen, ja vuokraa sitten kuuden neliön rotankolon. Rotankolosta pyysi vuokraa kuusituhatta markkaa.»

He muistelivat hetken Liippaisen entistä asuntoa, se oli liittynyt läheisesti heidän kolmen pariin ensimmäiseen opiskelijavuoteen. Sekin oli siis mennyttä, Liippainen oli häädetty ulos; mutta se ei kuulema ollut dosentin syytä.

Huone oli ollut erään dosentin ja tutkimuskatsojan kokoelmahuone. Apinan pääkallo oli alastomin leuoin irvistellyt takan reunalla, kuin kaksinkertaisen turhuuden, kesken jääneen kehityksen ja elämän turhuuden, vertauskuvana. Seinällä välkehti trooppillisten seutujen perhosten siivistä tehty taulu. Laavakappaleita, jättiläismännynkäpyjä, eläimiä, hirviöitä. Huoneessa oli viihdyttävä

kosmopoliittisuuden tuntu yhtyneenä vanhanpojan elämänhajuun ja sikarintuoksuun.

Se oli ollut heidän ystävyydelleen verraton pesäpaikka. Mutta se oli nyt mennyt, joku vain yrittää vuokrata pienen rotankolon kuudellatuhannella.

Turunen ja Valkama pudistelivat päätään.

»Kuusituhatta rahaa se pyysi. Ehdot olivat ankaria: maanantaina saa hengittää sisään ja lauantaina ulos, eikä narttua saa tuoda huoneeseen. Ja itse oli kihloissa. Sanoinkin sille, että jos maksan tästä rotankolosta kuusituhatta, niin tulen käyttäytymään tietyllä tavalla... paikat rutajaa yöt ympäriinsä!»

»Entä nainen?»

»Paiskasi oven kiinni. Kävin talonmieheltä kysymässä, mitä se itse maksaa huoneestaan. Viisi ja puoli. Kysyn teiltä: Te olette maan suola, mutta jos suola käy mauttomaksi, niin millä siihen saadaan makua? Pitäisi sen ymmärtää opiskelijana, etteihän sitä mistä ota rahaa jos opiskelee!»

Liippaisen silmät paloivat katkerina ja pirullisina.

»Eivät ne välitä!»

»Pitäisi välittää, sanon minä!»

»Ei ole rahaa, ei ole työtä, ei ole ruokaa. Työ, raha ja ruoka, elämän kolme suurta, ovat meikäläisen elämässä kovin sekaisin», mietiskeli Turunen.

»Sinusta on tullut vanha testamentti viime kesänä!»

Valkama istui heidän seurassaan peräti nuorena — ja jollakin tavoin vanhempana, koska hän vaitosi heidän nuoruutensa myöhästymisen —, kuunteli heitä, tutki ja tarkkasi. Ystävyys rajoittaa häntä. Hän haluaa ajatella kiihkottomasti, mutta kielletta puuttuu ehjä tausta. Miten Liippainen selviää vaikeuksistaan? Tai miten he kaikki selviävät? Tässä kaikessa on jotain humokriitillistä, kuten Liippainen sanoo.

Ja kaiken aikaa Valkama tietää, että hän on kovin rakastunut, se ei vain pääse mitenkään esille nykyisin. Hän odottaa kärsivällisesti kuin eläin, ja tämä tällainen elämä on hänestä hiukan sääliittävä. Kaikki ihmiset ja kirjailijat tietävät kertoa vain siitä, miten elämää ei ole hyvä elää, hän ajattelee. Näinä aikoina hän alkaa herätä pitkästä välinpitämättömyydestään, ja silloin hän toteaa sen mitä rakastuneet toteavat: Onnettomuudet eivät koettele ihmistä, he ovat väsyneet onnettomuuksiin, vaan onnen mahdollisuus.

Yhtäkkiä hän nyt innostui, katsoi Liippaista ja Turusta, ja puhui hymyillen, nopeasti, hiukan elehtien, olut on kohottanut hänen mielentilaansa.

»Opiskelijaelämä? Minä sanon mitä se on. Tämä touhu, jota tässä apinoidaan? Väen väkisin tunteaan vielä terveeseen biologiseen elimistöön joku valtava ajatushirviö, kunnianhimo, itsetehostus ja pakko sitä nuijivat vuosi vuoden jälkeen sinne si-

sään. Mutta useimmissa tapauksissa siellä onkin vastassa liian paljon tervettä tyhmyyttä, joka pulpahduttaa hirviön takaisin kuin vesi puupalan. No hyvä, ehkä se kävi kyllin syvällä — maisterintitteli on pelastettu, ehkä vielä syvemmällä — tohtorinhattu on pelastettu. Ja sen jälkeen nuijimisen aiheuttama olotila on käyttökelpoinen refleksisysteemi yhteiskunnassa. Lihominen voi alkaa. Siinä koko porvarillisen sivistyselämän kaava. Vai oletteko tavannut yhtäkään neroa, jolla ajatushirviö olisi solahtanut geeneihin saakka? Ei, sellaista ei tapaa näissä piireissä. Voi, miten kirotnun yksitoikkoista ja tylsää!»

Hän ryyppäsi nopeasti lasistaan ja vilkaisi toisia.

»Piu pau, kehto heilahtaa!»

Liippaisen suupieliin levisi ilkeäntuntuinen hymy. Tuollaista nuorekasta innostuneisuutta hän aina etsikin kuin kadonnutta varjoaan. »Piu paul» sanoi hän uudelleen.

»Opiskelun selkäranka vain on nyrjähtänyt», virkkoi Aarne Turunen sovittelevasti. »Olit vuoden poissa ja olet vähän kyllästynyt.»

Liippainen oli mestari keksimään sattuvia sanoja, Valkama oli mennyt hiukan hämilleen. Liippaiselle ei voinut mitään. Hän piti omaa minäänsä koskemattomana, ja herkutteli tämäntapaisella huumorilla loppumattomiin. Siinä oli jotain nero-kastakin, kaksimielistä, miyönteistä ja kielteistä, aukotonta. Ja aukottoman sisällä taisi olla jotain ivallista ja surullista, sieltä kävi kuin kylmä viima

Valkaman herkkään mielentilaan. Eipä silti, että hän olisi siitä mitenkään lopullisesti välittänyt.

Hän ajatteli harmistuneena, että juuri hän se oli innostava voima hedän kolmikossaan, kun toiset olivat palanneet sodasta ja pyrkivät vain juomaan ja nukkumaan, nukkumaan ja juomaan. Hänkin oli tosin väsynyt kesken, hän oli kirjoittanut romaanin, eikä sitä hyväksytty, ja lisäksi muuan hänen tyttänsä oli hylännyt hänet.

Ravintolasta lähdettyään he kävelivät vielä jonkin matkaa pitkin katuja ja erosivat vihdoinkin suunnalleen. Liippainen lähti etsimään asuntoa ja työtä, tie oli pystyssä hänen kohdallaan. Turunen lähti lueskelemaan ja antamaan tunteja parille oppilaalle. Hänen morsiamensa oli konttoristina jossakin maaseudun pikku kaupungissa, eikä tietenkään kyennyt kokonaan elättämään sulhastaan. Ja Valkama lähti kirjoittamaan nykyistä romaaniaan. Se saattoi käydä päinsä, mikäli hänen asuintoverinsa, muuan medisiinari, ei olisi kotona, eikä vanhapiika-vuokraemäntä nukkuisi seinän takana. Naputus häiritsee heitä, Valkamalla on nimittäin kirjoituskonekin, isänperintöä.

Vuoden kuluessa edelleen hän liukui yhä harvemmin tämän ystävyyden piiriin, hän ei näe pitkiin aikoihin Liippaista eikä Turusta; hän tuntee, miten se kaikesta huolimatta kaivaa maata hänen jalkojensa alta.

Ja Inkeri... Vähitellen tämä asia valtaa hänen mielensä, se tunkee juurensa häneen, muuttaa,

kiteyttää häntä. Tosin ystävyys säilyi jollakin tavalla hänessä, niin kuin kaikki säilyy; Inkeri tosin vieroksui sitä.

Ville Valkama oli kotoisin köyhistä oloista. Hänen isänsä oli ollut epäonnistunut kirjailija ja päätynyt lopulta maaseutusanomalehden toimittajaksi. Poika kyllä vaistoa isänsä epäonnistumisen syyt, mutta hän ei halua tietää niistä mitään.

Isä oli surkeasti haavoittunut ja kuollut talvisodassa. Hän oli ollut kyllä mies paikallaan, mutta kaikki oli päättynyt lopulliseen pettymykseen. Usein Villestä tuntui, etenkin kun hän näki unta isästään, että hänellä on joku syvä, perinnöllinen alistumisen taipumus muiden joukossa. Ja lisäksi hänessä on merkillinen halu tulla taiteilijaksi, kirjailijaksi, tuollainen halu on seurannut häntä lapsuudesta saakka kuin varjo ja elämän järkkymisen aikoina käynyt voimakkaammaksi. Miten tahansa, nyt hän kirjoitteli kirjaansa ja ajatteli, että se voi olla myönteinenkin asia elämässä. Hän aivan kuin pyristeli irti menneestä, kehittyi, vahvistui.

Kouluaikoinaan hän oli menestynyt hyvin maattisissa aineissa, ja yliopistossa valinnut fysiikan ja matematiikan.

Hänellä oli ollut muuan rakkausjuttu ensimmäisinä yliopistovuosinaan. Siitä hän ei koskaan ollut kertonut Liippaiselle ja Turuselle. Se tyttö oli muuan hieno ansarityttö, mutta rajattomalla itsepäisyydellään hän oli vihdoinkin päässyt melko

lähelle tyttöä. Silloin tytön äiti, pankkimaaailman suojissa kehittynyt taiteilijatar ja ennen kaikkea kai mallikelpoinen äiti, oli säikähtänyt ja lähettänyt tytön vuodeksi ulkomaille.

Ville oli katkeroitunut. Hän on köyhä, huonosti pukeutunut, irrallaan perhesiteistä, avuton, laiha, kiersilmäinenkin. Ja kaikkea muuta, niin hän ajatteli. Ja pettymys oli herättänyt hänet hyvin edistyvän opiskelun horroksesta ja aiheuttanut hänessä voimakkaan halun kirjoittaa. Kaikki oli siis käynyt tavalliseen tapaan. Ja kun kertomukset tulivat hylättyinä takaisin, hän oli toista vuotta sitten keväällä lähtenyt retkelleen kohti pohjoista. Se oli ollut järkevä teko.

Ja Inkeri Haapala oli käännäyttänyt hänet takaisin . . . No niin, tähän aikaan he vieläkin teitittelivät toisiaan. Inkeri oli ollut jopa halutonkin tapaamaan häntä. Sitten Ville oli näyttänyt kustantajan arvostelun ja antanut tietää, että hän on oikeastaan myös taiteilija . . . Inkeri oli käynyt suosiollisemmaksi ja samalla myös oikullisemmaksi. Hän on ihana, viisas, pikkuinen eläin, ajatteli Val-kama unelmoivasti.

He tapasivat harvoin toisiaan, enimmäkseen Inkerin asunnon edessä. Hän asui eräässä pappilassa, ja sen edessä oli puisto, ja siellä he istuivat vaahteroitten alla ja — riitelivät, enimmäkseen he riitelivät.

Inkeri ei kyllä koko vuoden kuluessa paljonkaan välittänyt siitä mitä Ville teki tai jätti tekemättä. Hänellä oli aivan tarpeeksi huolta omissa asioissaan, ja ylipäänsä hän oli merkillinen ja omituisissa maailmoissa uinuva tyttölapsi. Jollakin tavalla hän suoralta kädeltä mitätöi koko Villen, ei uskonut mihinkään. Se tuntui Villestä ilkeältä, hän oli kuvitellut rakkaudesta toista.

Inkeri kyllä olikin kuin rikki, särkynyt, eräiltä puoliltaan, ja vasta suhteessaan Villeen hän alkoi tulla tästä tietoiseksi. Hän epäili tunteitaan, hänellä oli ahnas taipumus tuntea kaikki turhaksi.

Hän oli pieni, kalpea ja herkkähermoinen tyttö, jopa niin, että hänellä oli melkein vanhan naisen kaksoisleuka ja teatteripukimia muistuttava lapsellinen ja värikäs vaatetus, aivan kuin hän olisi erehtynyt itsestään ja kaikesta. Hän oli vain säikähtänyt pahan kerran, tyttö parka, hänet oli temmattu liian rutosti todellisuuteen hyvästä kodista. Odotti vain että hän olisi peittänyt tonttuhiipalla runsaan, välkehtivän, olkapäiden ohi valuvan tukkansa ja kadonnut pois. Hän tuijotti usein surullisena ja pelokkaana Villeä, osaamatta kai ajatella, tuntea tai ratkaista mitään; nainen ei ollut ollenkaan herännyt hänessä. Mutta hänellä oli voimakas, pysty povi ja viekoitteleva lantionviiva hulunkurisen tyttömäisessä olemuksessa.

Yhtäkkiä hän tosin saaitoi kokonaan muuttua, aivan kuin raskaat varjot olisivat hetkittäin väistyneet. Silloin hän oli valloittava, kummallista,

lumoavaa herttaisuutta tulvillaan, ja miehiä lan-
kesi silloin hänen hymykuoppiinsa yhtenä. Niin
oli käynyt Vjllellekin niinä muutamina silmän-
räpäyksinä pohjoisessa. Hän melkein uskoi, että
Inkeri tietoisesti saattoi olla sitä tai tätä.

Sellaisena hän juurittui ja aivan kuin pesiytyi
Villen sielunelämään, sen ääriviivattomaan ja vie-
lä kypsymättömään osaan, hän osasi houkutella
sieltä esiin hellyyden ja veljellisyyden tunteita.
Tuskinpa he edes kunnolla suutelivat toisiaan.
Hän osasi olla oikutteleva ja ilkeäkin, ja joskus
Valkaman tunne, jossa oli myös turhamaisuuden
piirteitä, tuskitteli mieltymyksen ja vastenmieli-
syyden välillä, niin kuin myöhemmin rakkauden
ja vihan välillä. Jostakin syystä, joka johtui Inke-
ristä, heidän oli koettava kaikki järjestyksessä.

Inkeri oli köyhä ja orpo. Hänellä ei ollut muita
sukulaisia kuin muuan rikas täti pohjoisessa. Ke-
sällä hänkin oli kyllä säästänyt pankkikirjaansa
melkoisen summan. Inkeri ja Ville olisivatkin voi-
neet olla sisaruksia tässä orpoudessaan ja juuretto-
muudessaan.

Hän asui jo toista vuotta pappilassa ja oli siellä
samalla palvelijana. Hän nousi joka aamu ylös
puoli seitsemältä, siivosi suuren huoneiston ja pani
alulle aamiaisen; ruokailuun hän ei kyllä itse saa-
nut osallistua — mutta sellainenhan on nykyään
tapana. Sieltä hän kiirehti psykologian ja englan-
ninkielen luennoilleen. Ja hän varjeli huolellisesti
itsenäisyyttään.

Ville taipui epäilemään, ettei Inkeriä ollut kukaan vielä suudellut, vaikka Inkeri ei sitä myöntänytkään. Mutta Ville, kurjannäköinen nuori mies, joka jostakin kurjasta asunnostaan saapui iltaisin pitkin katuja pappilan eteen, osoittautui itsepäisemmäksi kuin kaikki entiset yhteensä. Hän kyllä kiinnosti tyttöä, mutta ikään kuin ajassa ohi sen mitä nykyisin oli. Myöhäissyksyllä hän suuteli Inkeriä ensimmäisen kerran, silloin he vieläkin teitittelivät toisiaan. Ja aamulla Inkeri harmistuneena ja vastenmielisyyttä tuntien repi päiväkirjastaan erään lehden pois.

Hän ei tietänyt ollenkaan, mitä rakkaus voisi olla, ja vasta vähitellen hän oppi tuntemaan itseäänkin. Usein hän toivoi olevansa aivan toisenlainen kuin oli, lämmin ja kokonainen ja tasavertainen. Silloin voisi luottaa rakastamaansa mieheen ja heittää rasittavat ja tuskalliset ongelmoinnit mielestään ja autuaasti vain hymistä hyväksyntänsä miehen päätöksille. Hän kaipasi turvaa; mutta jos Ville puhui säästöistä ja opiskelija-avioliitosta, hän nolostui, poika säälisti häntä sillä hetkellä, ja Villekin nolostui... Sodan jälkeen hän oli aina ikävöinyt matkustamista, matkoja tuntuville ja ulkomaille saakka. Hänellä oli se turvallinen tunne, että hän selviää melkein missä tahansa, eikä hän ollenkaan aavistanut, että tässä hän luotti tiedottomasti vain herttaisuuteensa. Itseensä hän oli kovin usein tyytymätön, se ei tee niin kuin hän tahtoo, vielä pahempi kun se ei tee sitäkään

mitä hän pelkää, vaikka sitä kohti kai se menee ja hän vain tahtomalla vähän jarruttaa tahtomaansa. Ja ne monen monet hetket, jolloin tuntee olevansa täynnä jotain ja kuitenkin lohduttoman paljon vailla, aivan kuin lakkaamatta kaipaasi jotakin, ja siihen se loppuu. Mitä on sitten, sano, mitä? Hetken päästä voi olla aivan vastakkaisessa mielentilassa, siksi ei osaa sanoa tai tehdä juuri muuta kuin pieniä ilkeyksiä, tai olla ääneti, kuin myrkänä. Säpsähtää, tulee varovaiseksi, samoin kuin kirjettä kirjoittaessa jo ensimmäisellä sivulla, ja vihdoinkin voisi vaikka lyödä toista, ellei satu tulemaan surulliseksi. Hän tarvitsee aikaa, mies ei saa jättää häntä, hän pelkää ilmaista itseään, suudelma tapaa vain hänen huulensa... ja yhtäkkiä miehen on rakastettava, syleiltävä, otettava hänet kokonaan omakseen...

Ville pudisteli päätään ja kohotti torjuvasti kätensä. Ei, ei, meillä ei ole varaa tuollaiseen sielunromantiikkaan, hän sanoi, eikä hän ollenkaan taipunut kävelemään näitä maisemia. Hän nauroi ja repi pitkää tukkaansa, kun Inkeri oli mahdoton. Ja odotti. Kenties juuri tämän vuoksi Inkeri ei tahtonut jättää poikaa, ehkä häneen oli juurtumassa rakkaus, hänessä on nainen, joka rakkautessa luo olemuksestaan kokonaisen, ei tahdolla kuten mies.

Heillä oli muuan kummallinen kokemus tänä talvena, joka ei enää koskaan uusiintunut. He oli-

vat osakuntatanssiaisissa, ja siellä se alkoi, yhtäkkiä. Ei kai se ollut rakkautta, eikä sillä ollut väliä mitä se oli. Tanssiessaan he vain yhtäkkiä huomasivat pitävänsä toisistaan rajattomasti. Se tuli kuin ilmestys, ja sitten he olivat enää kalpeasti tietoisia toisten läsnäolosta.

Ja koko illan ja osan yötäkin se jatkui itseksensä, kuin jokin alkuun päässyt kemiallinen reaktio, sille oli ominaista ääretön rakastuneisuuden tunne ja jonkinlainen sielun ja ruumiin yhtensulautuminen. Vähitellen se veti eräänlaisen yhteisen tajuisuuden piiriin kummankin olemuksesta yhä laajemmat kerrokset, kunnes he vihdoinkin Inkerin asunnon edessä, tulivat kuin niiden rajoille. Haltioitunut ykseys oli ollut luova, väkevä ja energinen, mutta muuttui sitten vapaammaksi ja hervottomaksi, ryöstäytyi irti, ja samalla siihen valui kuin liejukaistale puros pelkoa, aavemais-ta pelkoa. Vihdoinkin he suorastaan pelkäsivät olla elossa; varmaankin hurmiota syötti heihin kätkeytynyt kauhu ja turmionkuvat. Inkerin kasvot muuttuivat kummallisesti, hänellä oli ensimmäisen kerran mestarilliset geenikasvot, tytönpää, joka oudostellen katsoi Villeä. »Älä kuole», Inkeri rukoili ja nyhkytti ja puristautui Villeä vasten. Toinen ymmärsi hänet täydelleen.

Kadulla he erosivat aamuyön aikoihin. Inkeri meni hiljaa sisään ja riisui eteisessä kengät jaloistaan. Hän oli kyllä ilmoittanut viipyvänsä myöhään. Ja jälleen tuntui samanlaiselta kuin ennen-

kin, hänen mennessään tuon synkkää luostaria muistuttavan rakennuksen uumeniin, sen perimmäiseen pikku huoneeseen pitkän eteiskäytävän, salin ja keittiön kautta: aivan kuin käytävästä leviävät kolkot huoneet olisivat imeneet hänet tyhjäksi, riistäneet häneltä ajatukset ja tunteet, jopa oman minänkin, ja jättäneet jäljelle vain hauraan ja tyhjän tietoisuuden. Samoin kävi tälläkin kerralla, taikamainen hurmio oli poissa, kun hän pääsi huoneeseen. Hän nojasi väsyneenä ja tyhjänä hetken seinään, sively kädellä otsaansa ja ryhtyi sitten riisuutumaan.

Inkerin asunto raivostutti Villeä; mutta eihän hän voinut tehdä mitään. Huone oli pieni ja pimeä, kolkko koppi; jos olisi pistänyt ristikot ikkunoihin, se olisi käynyt vankilasta. Huolellisesti verhottu kapea ikkuna oli kadun pintaa alempana pienessä syvennyksessä, joten pitäessään ikkunaa auki saattoi nähdä ohikulkijoiden kengänpohjat. Inkeri maksoi työllä huoneensa vuokran; tosin kotiapulaisen tavallisen tuntipalkan mukaan laskien tuollekin huoneelle tuli kiskurivuokra. Mutta Inkeri ei halunnut mitään riitoja papinrouvan kanssa, ilmainen asunto sai hänenkin puolestaan olla kristillistä laupeutta. Arkiaamuina hän tosin tunsu itsensä kapinalliseksi, alkaessaan siivouksen, hän ikävöi lämpöä, iloisia värejä, kaunista huonetta, musiikkia, iltahetkiä, mutta hänellä ei ollut muuta kuin pienet ja teeskenteleväiset rupatteluhetkensä rouvan kanssa keittiössä. Rouva oli liha-

va, mahtipontisesti herttainen, erittäin utelias, kristillisiä hyveitä kunnioittava, mutta pohjimmaltaan julma ja määräilevä. Inkerin ja hänen suhde oli pelkkää näyttelemistä, jonkinlaista ole-massaolon taistelua Inkerin puolelta, ja se herätti jonkinlaista inhoa jos hyväksymistäkin Villessä. Kaikki tässä maailmassa maksaa, myös suoruus ja itsenäisyys.

Ja tänäkin yönä, sellaisen lumoavan kokemuk-sen jälkeen, kävi samoin kuin ennenkin. Inkeri levähti hetken seinää vasten ja tunsu, miten mur-heellisen ja lohduttoman tyhjä hän jo oli. Sitten hän riisuutui nopeasti. Hän tunsu, miten hänen ihonsa oli omituisen polttava ja kuiva, ja ruumis hauraan keveä. Hän käpertyi peitteen alle ja nu-kahti heti; tuskin olisi huomannutkaan kenenkään nukkuvan sängyssä, elleivät hiukset olisi peitteen reunan alta ilmavan viuhkan tavoin levinneet tyy-nylle. Hänen unensa oli kevyttä kuin harso, ja aamulla hän oli väsynyt. Ihanaa saada nukkua sun-nuntaisin pitkään!

Seuraavana päivänä he jälleen tapasivat, jo pel-kästä uteliaisuudestakin sellaisen kokemuksen jäl-keen. Mutta kohtauksesta tuli harmaa ja lamaan-nuttava turhuuden elämys. Satoi suuria, märkiä lumihitaleita, ja Villen kengät upposivat kadun lumisohjoon, kun hän lähti kaupungin toisessa lai-dassa olevasta asunnostaan tapaamaan Inkeriä. Ei-lisiltainen kokemus oli kadonnut jo hänestäkin ja hermoissa tuntui vain tuhkan makua.

Hän käveli nopeasti ja nykivästi, niin että tuli hiostavan kuuma olo. Puistossa pappilan edessä hän avasi kuluneen ulsterinsa napit ja antoi märkien lumihiutaleiden pudota villapaidalleen ja väsyneille kasvoilleen. Hopeanharmaa kerros ympäröi lehdeittämiä vaahteranoksia, ja avoin meri näytti hyvin tummalta lumiverhon lävitse. Hän odotti. Hetken kuluttua saapui Inkeri puiston käytävää pitkin, askelten jäljet jäivät ruskeana jonona lumen peittämään hiekkaan.

Inkeri . . . , niin, jollakin tavalla Ville aina hätkähti nähdessään hänet. Hänellä oli väljä, harmaa talvitakki, joka oli kaulan alta kiinni soljella, kaulus oli pystyssä, ja tukka hävisi pienen samettipäähineen alta takin sisään. Hän käveli nyt hitaasti, pää pystyssä katsellen etäältä Villeä, mutta siropiirteiset kasvot näyttivät elottomilta ja harmailta, ja hymy oli kovin epävarmaa.

»Hei!» yritti Ville nyökätä, mutta Inkeri tarttui heti hänen käsipuoleensa kiinni, ja Ville kysyi vaistomaisesti: »Mikä hätänä, tyttö?»

»Ei, ei, minä en tiedä mitään varmaa», sanoi Inkeri. »Näin niin pahaa untakin. Enkä tiedä, olenko ollenkaan rakastunut. Voi, miksi kaikki on aina tällaista?»

»Ja ilta oli sellainen!» huudahti Ville, vilpillisesti kylläkin, sillä hänkään ei tuntenut nyt mitään sisässään. Hän mietti hetken, nieleskellen katke-ruuttaan. »Ehkä ei tällä hetkellä ole mitään, mutta . . . mutta kaikki tulee hyväksi vielä . . . »

»Miksi?»

»En tiedä, mutta...»

»Sinä olet sellainen kummallinen, aivan kuin pitäisi olla rakastunut. Etkä tiedä edes miksi. Oikeastaan, ikään kuin — niin sinä sanot. Se on inhottavaa!»

Hän melkein kirkui nuo viimeiset sanat. Ville säikähti. Sitten he seisoivat hiljaa vierekkäin ja katselivat merelle, lumuhiutaleiden sulaessa vesipisaroiksi heidän kasvoillaan. Muuan hiutale putoi Villen nenänpäähän ja suli siinä vedeksi. Ville hymähti huvittuneena ja oli muuten aivan hiljaa, ajattelematta yhtään mitään.

»Mutta minäpä en edes välitä... en tunne rakastavani, minkä sille voi. Voi, kunpa pääsisi ulkomaille!»

Nuo liian rehelliset sanat yrittävät herättää Villessä kaikenlaisia katkeria tunteita. Kunpa saisi juonesta kiinni, hän ajatteli. Ja sitten hän lakkasi jälleen ajattelemasta mitään, oli vain hiljaa ja herkästi keskittyneenä, hän siveli kädellään otsaansa niin kuin se olisi ollut jonkinlainen mietiskelijän rukousele. Ja joku heikko ja herkkä virike alkoi yhtäkkiä voimistua, hän kykeni tässä jo ajattelemaan rauhallisesti ja tehokkaasti. Yhtäkkiä hän käännähti Inkerin puoleen.

»Katsohan», hän selitti rauhallisesti ja silitti sormellaan hiljaa tytön otsaa, »tämä näyttää olevan vaikeaa ja mahdotonta, mutta onhan meillä vielä aikaa. Kahdessa, kolmessa vuodessa onnistumme

varmasti, tehdään työtä ja kerätään rahaa, avataan yhteinen säästötili. Tämä on kai nuoruutta», hän viittasi ympärilleen, kuin huitoakseen pois mielenliikutuksen paholaista, »nuoruutta ja muuta, ja ahdistusten ja epävarmuuden ja pelon vallassa voi kyllä harhailla miten vain. Eihän se ole järkevää elämää, siinä ei ole vapautta, en oikein osaa sanoa mitä vapautta. Kuutamon valo ei kypsytä eikä tee hedelmää, aurinko on elämän valo, niin se on.»

Hän vilkaisi salaa Inkeriä. Tyttö oli kuunnellut ääneti noita matalalla äänellä lausuttuja, katkeilevia sanoja. Sitten hän muutti kasvonsa ilmeettömiksi, Villen vakuuttava niin-sana tehosi häneen aina hyvin, se sai ahdistuksen tuntumaan turhalta ja tuli helppo olo. Tai ehkä se johtui hänen sormiensa herkästä kosketuksesta hänen otsallaan, joka toi mieleen kodin ja isän hyväilyt lapsuudesta. Hänen silmänsä olivat nyt hyvin totiset, ne aivan kuin katselivat puolen metrin päähän tyhjään eteensä. Ville vilkaisi häntä uudelleen. Oletpa aika vekkuli! hän ajatteli, mutta jatkoi pateettisesti:

»Ikuisen nuoruuden maata ei löydy maapallon kartalta...»

»Höpö höpö! lurjus!» huudahti Inkeri yhtäkkiä nauraen ja hypähti toisen kaulaan, hänen kasvonsa säteilivät, äskeinen paha, jolloin teki mieli lopettaa kaikki ja vaipua pieneen särkyneeseen oloonsa, oli väistynyt. Hän puristautui Villeä vasten, suuteli umpimähkään ja nauraen hänen suutaan, sil-

miään, nenäänsä, tarkkaili häntä päättään käännel-
len ja silmät ilkikurisesti loistaen, kaivautui var-
talollaan häntä vasten ja kiemurteli hiukan. Hän
henkäisi syvään, niin kuin olisi täyttynyt tunteesta,
ja tarkkaili Villeä. Tämä oli hiukan avuton ja yl-
lättynyt ja onnellinen, ja tuntiessaan tytön voimak-
kaasti ulkonevat rinnat villapaidan lävitse rintaan-
sa vasten, hän alkoi etsiä suullaan Inkerin silmiä
ja huulia. Hellyys tunkeutui hänen sydämeensä
lamassa makaavien viettien tehottoman ja raskaan
pauhinan lävitse, jota hän oli viime vuodet kuun-
nellut.

Silloin Inkeri naurahti kevyesti ja tyrkkäsi Vil-
len erilleen itsestään, nauru irtosi hänestä kuin
tanssijatar, joka häipyypä hypähtelevin askelin näyt-
tämöltä.

Ville tuijotti häntä hetken hämmentyneenä
kuin kookas, unesta herätetty eläin. »Sinä olet . . .»
Inkeri painoi käden hänen suulleen ja ryhtyi sit-
ten kiinnittämään hänen ulsterinsa nappeja, työn-
si kätensä hänen kainaloonsa ja ryhtyi melkein pä-
retuuttamalla vetämään häntä eteenpäin. »Kuule,
jos sinulla on rahaa, mennään nyt syömään jonne-
kin jossa on musiikkia», hän houkutteli. He lähti-
vät kaupungille, joka vähitellen muuttui talvisiksi
lumihiutaleiden alla, tai oikeastaan siihen kaupun-
kiin, joka oli heidän asuntojensa välillä. Ville tun-
si olevansa kestävästi rakastunut, ja Inkeri riippui
rupatellen ja nauraen hänen käsipuoleltaan.

He söivät, joivat ja olivat onnellisia sen päivän,

kävelivät jälleen pitkin katuja, tarkastelivat näyteikkunoita, kinastelivat, pistäytyivät hausassa pikku kahvilassa. Ja iltapäivällä he seisoivat jälleen puistossa ja erosivat toisistaan kenties yhdeksi yöksi tai pariksi päiväksi, tai ehkä viikoksi. »Kuule, voinko tulla sisään?» kysyi Ville pappilan edessä. Inkeri kohotti kauhistuneena kätensä. »Ei, sehän on mahdotontal!» »Mitä minä sitten teen illan?» »Sinä esimerkiksi luet.» Niin niin. Suukko.

Mutta sitten vierähtikin aikaa, ennen kuin he tapasivat uudelleen. He olivat kummallisia kulku-reita. Inkeri olikin matkustanut pohjoiseen tätinsä luokse jouluksi, eikä hän puhunut siitä mitään Villelle, aivan kuin olisi unohtanut kokonaan toisen. Vasta joulukortista hän sai tietää sen. On kuin . . . kuin julma, tunteeton otus! ajatteli Ville Valkama katkerana ja apeana, hän on kuin pieni lapsi, joka julman uteliaana saattaa työntää sormensa vielä pienemmän silmään kaivaakseen sen esille . . . Jälkeenpäin Inkeri nimitti tuollaisia »sik-si ilkeäksi tempuksi, jonka tein silloin ja silloin».

Valkama vietti joulupäivät aivan yksin vuokrahuoneessaan ja kirjoitti romaania. Hänellä ei ollut ketään niin läheisiä omaisia, että olisi voinut mennä heidän luokseen.

Mitä lienee Inkeri aikonut? Syksyn kuluessa häneen oli ilmestynyt jonkinlainen uusi elämäntunne, jonka valossa ja varassa hän tarkasteli itseään. Järkytykset alkoivat unohtua, ja ollessaan erossa

Villestä hän alkoi tuntea vetoa uudenlaiseen itseenäiseen elämään. Ainahan voi tehdä jompaa kumpaa, joko erota tai mennä yhteen, hän ajatteli. Se on sikäli hauskaakin, että voi katsella kumpi voittaa, mietiskeli hän nokkelasti. Sehän tässä voi olla tarkoituksenakin, ja siksi kai hän on matkustanut ja haluaa erotakin. Hiljaisuus tässä uudessa rakkaussuhteessa vaikuttaa häneen näköjään samalla tavalla, hänessä kehittyy ja kypsyä aikomuksia ja epäilyksiä ja sitten hän toimii, ikään kuin ne olisivat tosia. Niin, se kai on selitys minun ilkeyteeni.

Mutta tämäpä oli kuitenkin uutta ja mielenkiintoista, uutta sisäistä elämää! Hänpä päättääkin erota Villestä...

Ja joululoman jälkeen he sitten tapasivat yliopiston ala-aulassa.

Inkerillä oli uusi, ruskea kävelypuku, jonka hän oli ostanut hankkimillaan rahoilla, loma-ajan hän oli ollut töissä tädin muotiliikkeessä, pienet mustat saappaat, ja runsaan tukkansa hän oli kiinnittänyt soljella niskan alta yhteen. Hän tiesi sen ärsyttävän Villeä. Hän oli hämmästyttävästi muuttunut pohjoisessa, virkistynyt. Kasvoilla oli terve punerrus, ja lievä kaksoisleukakin oli kokonaan hävinnyt, hän oli raikas ja houkutteleva ilmestys.

Valkama seisoi hänen edessään seinän vierellä, baskeri kädessään. Hän ei osannut puhua mitään. Inkeri nosteli saappaittensa kärkiä, kiemurteli hiukan, silmät säteilivät vilkkaasti.

»Minä haluan lopettaa.»

»Mutta... miksi?»

»Olen innostunut lukemiseen ja kaikkeen henkiseen, niin että et saa häiritä minua tänä keväänä. Ja olen myös etääntynyt aistimaailmasta.» Hän kai tarkoitti suudelmia.

»Et tiedä aistimaailmasta mitään!» sanoi Valkama katkerana.

»Niin, onko sinulla vielä mitään asiaa?» kysyi Inkeri, kun Ville seisoj äänettömänä hänen edessään. Silloin Valkama yhtäkkiä kääntyi kantapäillään ja marssi ulos. Mutta seuraavana päivänä hän jo soitti Inkerille, tosin huononlaisin tuloksin; niin alkoi eräs pitkä ja pirullinen osa heidän näytelmässään: julma nainen ja lemmensairas mies.

Inkeri valikoi itselleen erään ihailijan, niitähän parveili jollakin tavalla näkymättöminä aina hänen ympärillään. Ihailija oli kokonaan toisesta maailmasta kuin Ville, hän oli komea ja hartiakas, rikas juristiopiskelija. Hän alkoi jälleen seurustella myös erään lapsuudenystävättärensä kanssa, joka juuri näihin aikoihin oli päässyt jonkun rikkaan miehen pojan kanssa lemmenteleikin asteelle, hän kirjoitteli ulkomaisille tuttavilleen ja opiskeli tarmokkaasti. Kenties hän pelkäsi lähestyvää kevättä Villen kanssa? Ville taas kuljeskeli pitkin katuja, odotteli romaaninsa kohtaloa, liukui Liipaisen ja Turusen seuraan, ja alkoi kiinnostua opiskelustaankin. Elämä osoitti pientä nousua. Jopa hän jaksot pysytellä erossa Inkeristäkin, koska arveli sellaisen ärsyttävän häntä.

Ja eräänä aamupäivänä Inkeri tulikin Villen luokse, hänen asuntoonsa. Ville oli vielä nukku-massa, ja kun hän tuli yöpuvussaan eteiseen, kiersi Inkeri kätensä hänen kaulaansa ja sanoi nyyhkyt-täen: »Jos vielä tarvitset minua, niin olen valmis kaikkeen.» Toinen vei hänet huoneeseen, jonka ikkunoissa oli vielä verhot ja jossa ilma oli tunk-kaista yön jälkeen. Medisiinari nukkui vielä peit-tonsä alla. Ville lohdutteli Inkeriä parhaansa mu-kaan ja antoi anteeksi, hän yritti pysyä vakavana tässä näytelmässä, mutta ei enää jaksanut. »Hah-hahhaa!» hän purskahti äänekkäästi. Raskasuni-nen medisiinari nosti päänsä peitteen alta. Silloin Inkeri irtosi nopeasti Villestä ja löi tätä kaikin voimin korville. Näin saivat alkunsa heidän luke-mattomat Canossan-matkansa, katumusretket, ku-ten niitä nimitettiin. Ville ei koskaan ymmärtänyt, miksi Inkeri oli halunnut erota hänestä, enempää kuin sitäkään miksi hän oli palannut takaisin.

Kevätkin alkoi saapua hiljalleen.

Ja eräänä päivänä saapui ainakin Villen hylätty romaani takaisin kustantajalta. Sen tekemisestä ja yleensä olemassaolostakaan ei ollut liioin puhuttu mitään, mutta kyllä sillä kuitenkin oli oma tuo-linsa neuvottelupöydän ääressä. Villelle se oli vai-kea pettymys, joka tosin jollakin tavalla nopeasti lälveni; Inkeri ei puhunut mitään lukiessaan kus-tantajan arvostelua, eikä hän koskaan puhunut-kaan siitä mitään. »Nythän sinä voit sitten kunnol-la opiskella?» hän vain kysäisi.

»Oikeastaan haluan kirjoittaa enkä opiskella», vastasi Ville. Häneen oli ilmestynyt jotain jankuttavaa ja itsepäistä.

»Niin.» Äänensävyn puolueettomuus ärsytti Villeä.

»Ehkäpä minä joskus onnistun. Kenties vielä elämme sillä.»

»Kiitos vain, mutta en turvaakaan siihen.»

»Vaikka voinhan yrittää opiskella, koska kerran on tullut aloitetuksi.»

»Älä Herran tähden viitsi jankuttaa! Sinun pelkät halusi ovat kovin yleisiä ja yhtä mitättömiä kuin sekin että haluat minua.»

»Kyllä minä haluankin.»

»Työntekei ole romanttista. Etkö ymmärrä, että joku ammatti turvaa kaiken jatkumisen?»

»Tietenkin ymmärrän. Olin vuoden sekatyöläisenä.»

»Ehkä minä en kuolisikaan vuoden parin päästä, ajattelehan sitä.»

»Miksi sinun pitäisi kuolla?»

»Jollakin tavalla toivot sitä.»

»Hölmö!»

»Miksi sitten ärsytät minua?»

»Millä tavalla?»

»Kaikella, kaikella. Kaikella! Olen ollut muutenkin pahoillani, kun olen tosiaankin ajatellut sitä muutosta, jota sinun olisi elämässäsi pitänyt yrittää.»

»Kirjoitin romaanin.»

Inkeri huokasi ja siteerasi puolueettomalla
äänellä jotain runoa:

Es dreht sich immer um Lirum-Larum.
Um Lirum-Larum Löffelstiel.
Alles in allem — es ist nicht viel.

Ja kevätkin saapui yhä tuntuvampana. Likaiset lumet sulivat katuvieriltä, siniset kaaret tummuivat katujen yllä ja tuuli puhalteli houkuttelevasti.

Ville oli monisärmäinen nuori mies, Inkeri katseli häntä usein uteliaana. Jostakin hän nyt sai tarmoa opiskeluun, suoritti matematiikan cum laude-tentin ja teki fysiikan työtkin loppuun Aarne Turusen kanssa. Hänellä oli jo parkkiintunut nahka epäonnistuneita tenttejä kohtaan, hän yritti kolme, neljä ja viisikin kertaa. Varmasti hänessä oli myös sitkeyttä ja luontaista huumorin tajua, joka tasoitti elämän särmiä. Inkeri taas menestyi kaikessa erinomaisesti, oli huolellinen ja älykäs.

Kevät saapui. Silmut puhkesivat puiston vaahteriin, penkit ilmestyivät käytävien reunoille. Ja intohimot, jotka aina lepäävät raskaina ja tummina ihmisten yllä, alkoivat nekin herätä.

Ja tietenkin se johtui myös siitä, että kevät avasi heille lumettoman ja lämpimän luonnon, joka tavallaan oli kuin uusi asunto, oma yhteinen huoneisto. Kerran he kävelivät sunnuntaina kauas pois kaupungista, meren rannalle. Inkerillä oli kaksiosainen uimapuku, ja Villellä oli myös mukanaan uimahousut, ja saatuaan ne jotenkuten

ylleen he vierastivat toisiaan ja katselivat pitkän aikaa merelle ja antoivat auringon paistaa, söivät vähäisiä eväitään, ja kun ilta saapui, pukivat he jälleen ylleen ja aikoivat lähteä paluumatkalle. Kun Inkeri pisteli tavaroita laukkuun, kyyristyi Ville hänen vierelleen ja sanoi: »Kuule, minä haluaisin niin . . . niin . . .» Inkeri tarrautui hänen kaulaansa. Ja se oli vain muuan tapahtuma, aukoton, kuuman suloinen ja ihanuuteensa tutkimattomaksi sulkeutuva kokemus, eikä sellaista muistella eikä ajatella jälkeenpäin, se seuraa muuten mukana ensi yön unissa ja aina eteenpäinkin.

Seuraavana päivänä he kirjoittivat ensimmäiset rakkauskirjeet, tai Inkerikin kirjoitti sellaisen. Ja hän meni myös valokuvaan ja otatti itsestään post coitum-kuvan ja lahjoitti sen Villelle. Jotain väistyi voimattomana ja varjomaisena heidän elämästään.

Mutta yhteiskunta . . . moraali . . . kateus . . . ne odottivat vain valppaasti hetkeä, jolloin voisivat iskeä kiinni tähän saaliiseen. Ja tietenkin ne iskivät, ja eräänlainen murhenäytelmä alkoi siitä hetkestä. Eräänä iltana he unohtivat Inkerin asunnossa, pappilassa, muutamia varovaisuustoimenpiteitä, myöhään illalla, jolloin rouva oli ollut jossain muualla. Kun Humoreski — Ville Valkama oli keksinyt Inkerille lempinimen Humoreski — oli saattamassa Villeä pois, meni ruustinna Humoreskin huoneeseen, täynnä puhkuvaa ja kai oikeutettuaakin moraalia. Asiahan oli niin, että hänen oli

täytynyt nostella Humoreskin vuodevaatteita pois sängystä. Ruustinna järjesti hirvittävän kohtauksen ja säikähdytti hennon Humoreskin perinpohjin, hän manasi esiin keskiaikaisen helvetin ja veti esille myös vanhahtavan tyttärensä siveyden. Kuitenkin rouva salli Humoreskin jäädä jäljellä olevaksi kevääksi vielä tänne, hänen syntinsä oli ehkä vain tilapäinen hairahdus — ja sitäpaitsi rouva tarvitsi ilmaista palvelijatarta. Sinä yönä ei Humoreski nukkunut, ja aamulla hän soitti tapahtumasta Valkamalle. Rouva oli illalla sanonut, että se nuori mies on kasvoiltaan epäluotettavan näköinen eikä enää koskaan ilkeä tulla tänne.

Olikohan tämä ainoa kerta, jolloin Ville Valkama ei hetkeäkään epäröinyt ja siekaillut? Kun hän ei raitiovaunulla päässyt kyllin nopeasti, hypäsi hän pois ja otti auton ja ajoi pappilaan, hän jollakin tavalla tyrkkäsi syrjään kadulla odottavan onnettoman Humoreskin ja syöksyi sisään pappilan saliin. Onneksi rovasti itse oli matkoilla.

Asialla oli vahvat huvittavat puolensa. Hän viipyi rouvan puheilla yli puoli tuntia. Rouva oli hiukan huonokuuloinen, joten Valkaman täytyi usein toistaa sanojaan. »Miten te sanoitte?»

»Sanoin, että te olette sielunmurhaaja!» huusi Ville.

»Anteeksi, en kuullut, kuinka se oli?» Ja rouva istui pöydän ääressä, käsi korvalla ja tuijotti hämentyneenä Valkamaa, joka seisoi kädet laskettuna pöydälle kuin syyttäjä.

»Olette sielunmurhaaja!» huusi Valkama uudelleen. »Teillä ei ole mitään oikeutta puuttua tähän asiaan, vain se, että se tapahtui teidän kodissanne, on valitettavaa. Tosin hän maksaa huoneestaan työllä. Mutta me lähdemme heti tällaisesta paikasta!»

Ville Valkama oli tosiaankin raivoissaan, ja juuri siksi, että äsken puhjennut kokonainen rakkaus tuntui hänestä jollakin tavalla koskemattomalta, aivan kuin pyhältä. Hän marssi eteiseen, huusi Humoreskin kadulta sisään, ja vaikka Humoreski hiukan vastustelikin, mukautui hän kokonaan, ja niin he tyhjensivät tuon pienen huoneen Humoreskin tavaroista, pakkasivat ne laukkuihin ja lähtivät. Eteisessä Valkama veti kätensä selän taakse ja kumarsi jävkästi rouvalle. Ja rouva pyyteli hiukan anteeksi Humoreskilta.

Ja edessä oli katu ja puisto. He laskivat laukut maahan, istahtivat penkille ja katsoivat toisiaan. Humoreski oli hiukan hämmentynyt tästä nopeasta käänteestä. »Niin, tyttöseni, nyt me olemme kahden maailmassa!» virkahti Ville. Ja kahden he tosiaankin olivat, kuin kiertolaiset ainakin, vihamielisen ja tylsän maailman keskellä. Humoreski hymyili, Ville oli pelastanut täydelleen hänen luottamuksensa häneen; tuossa hymyssä Ville tunsu itsensä voimakkaaksi ja rohkeaksi.

Ja niin he lähtivät etsimään Humoreskille asuntoa. He kävivät yhdessätoista hotellissa, ja neljässä Ville sai repiä valmiiksi kirjoittamansa henkilö-

kortin, kun kävi selville, että asukas oli nainen. »Mitä te oikein luulette meistä?» kysyi Valkama. »Ei, emme me otal!» Näiden piinallisten kokemusten jälkeen he saivat vihdoinkin huoneen, ja parin vuorokauden kuluttua Humoreskin onnistui saada uusi ja hauska huone valoisasta ja modernista kaupunginosasta, ja elämä oli jälleen tältä kannalta järjestyksessä.

Ja sitten tuli kesä, lukukausi loppui yliopistossa, ja Humoreski ja Ville erosivat. Niin — he erosivat toisistaan, ja se oli katkeraa. Mutta Ville oli satunut saamaan erittäin arvokkaan ja opiskeluunsa sopivan paikan kaukana pohjoisessa sijaitsevasta tutkimuslaitoksesta, fyysikon paikan, jossa suoritettu tutkimus tuki hänen pääaineensa opiskelua. Selasta ei voinut heittää yli laidan. Eikä Humoreskillä ollut mitään mahdollisuuksia tulla sinne mukaan, enintään hän saattoi mennä tätinsä muoti-liikkeeseen töihin, ja ehkä he silloin voisivat tавата. Ainahan heidän piti erota, myöhemminkin. He itkivät viimeisen illan yhdessä Villen asunnossa ja rakastivat toisiaan, ja vaihtoivat asemasillalla suukon kaiken kansan nähden.

Villeä veti muutenkin pohjoiseen, ehkä se oli seikkailunhalua jonnekin kuviteltuun ja vapaaseen maailmaan. Tutkimuslaitoksessa hän vietti jänkien ja tuntureiden keskellä viisi hiljaista ja rauhallista kuukautta, eli, söi, nukkui hyvin, kirjoitti Humoreskille, teki kaikenlaisia ylitöitä, säästi rahaa ja näki unta työstään. He tapasivat kuusi ker-

taa kesän aikana; jonkinlainen itse-erittelyn ja surumielisyyden maininki oli käynyt Humoreskissa heti eron jälkeen, mutta loppupuolella kesää hän virkistyi ja täyttyi elämästään. He sentään saattoivat olla erossa toisistaan, rakkaus vain muuttui kummalliseksi ja hirvittäväksi kaihoksi, henkistyi. Humoreski oli tosin kauhistuneena todennut, miten heikko ja kelvoton naissydän on; mutta se kaikki tapahtui jonkin turvallisen rajan tällä puolen.

Ja loppukesällä he menivät jollakin tavalla kihloihin. Humoreski oli työssä tätinsä luona, Ville matkusti sinne ja pyysi tyttöä vaimokseen. Tapan-
sa mukaan Humoreski kehitteli pikku näytelmän, tai oli muuten vain surullinen siitä, että nyt hän joutuu kihloihin. Hän pyysi Villeä ostamaan itselleen jalokivillä varustetun sormuksen, ja toinen osti ilman muuta sellaisen. Tuskin hän ajatteli petkuttaa Villeä, vaikka hänen silmänsä vilkkuvatkin ilikikurisesti. Kun he jälleen erosivat, kuvitteli Valkama olevansa kihloissa, ja Humoreski taas oli sitä mieltä, että heillä on vain sormukset, ja koska hänellä on tavallinen jalokivillä varustettu koristesormus, hän saattaa pitää sitä muuten vain. Pientä sotkua; ehkä pappilan rouvan aiheuttamaa. Rouva oli sanonut niinkin, että Valkama alkaisi halveksia tyttöä, eikä menisi koskaan hänen kanssaan kihloihin. Ville ei ymmärtänyt, miten ja miksi hän voisi halveksia Humoreskia, ja vastapainoksi tuolle syytökselle hän tuon tuostakin

eritteli itseään ja totesi itsessään jatkuvasti tapahtuvaa kiteytymistä. Miksi hän ei haluaisi sitä, jota rakastaa? Ja näin tuon heidän suhteeseensa kuin vieraaksi tunkeutuneen kristillisen myytin voima menetti tehonsa, vetäytyi takaisin ja jätti heidät rauhaan.

Niin päättyi ensimmäinen vuosi ja alkoi toinen.

1

Toinen vuosi

Syksyllä, eräänä lokakuun päivänä, löysi Ville Valkama sähkösanoman huoneestaan sängyn päältä, jonne vuokraemäntä oli sen heittänyt. Se oli Humoreskilta. Humoreski oli niihin aikoihin jonkin matkan päässä maaseudulla, harjoittelemassa eräässä mielisairaalassa psykologian opiskelunsa yhteydessä. He käyttivät usein sähkösanomia erojensa aikana, kirjeitten asemesta, jotka kulkevat hitaasti.

Sähkösanoma kertoi verhotuin sanoin, että kaikki on hyvin; se merkitsi kai sitä ettei vauvaa ollut odotettavissa, ja että hän, Humoreski, rakasti häntä, Villeä.

»Tässä on ihmeellistä se», ajatteli Valkama kään-

nellessään sähkösanomaa käsissään, »että jo nämä tekniikan runtelemat sanatkin saavat minut haluamaan häntä. Se uudistuu yhtä monta kertaa kuin sekin, ettei ole mahdollisuutta rakastaa häntä. Ainahan ei voi tietääkään, rakastaako vai ei, ja heti kun on näin ajatellut, jo rakastaa. Ja onhan sekin jotain, että haluaa ja toivoo tekevänsä jotain, osan aina tekeekin. Ja itse rakkaudessa on mahdollonta erottaa kuvittelua ja todellisuutta, todellista tällä hetkellä elävää tunnetta ja kuviteltua tunnetta toisistaan; loppujen lopuksi se, että rakastaa, on tietoista vain joltakin keskiväliltä, alku ja loppu on salaisuutta. Ja epäilyskin näkyy usein heräävän, mutta siihen oppii suhtautumaan.»

Ja sähkösanoma pani nyt aivan kuin naisellisin ottein, jäntevästi ja umpimähkään, Valkaman erään aikomuksen täytäntöön. Viikko sitten he olivat tehneet sopimuksen parin kuukauden erosta; sitten piti Valkamalla olla iänikuinen fysiikan tenttinsä.

Hän heitti sähkeen vuoteelle ja otti kaapista esille suurikokoisen nukan, jonka hän oli ostanut lahjaksi Humoreskille. Elämä ja rakkaus vaikutti näet jonkinlaiselta vakavalta leikiltä joskus.

No niin, viikko sitten he olivat tehneet sopimuksen erosta, Humoreski pakotti Valkaman siihen. Hän tahtoi viedä Villen sormuksen ja tarjosi omaansa takaisin. Hermojännitys paloi heissä kuin revontuli. Ja Valkama oli ollut tukehtua nähdessään tytön poven puseron alla.

»Mehän olemme kihloissa!» sanoi Valkama kummastuneena.

»Huil! Ja sinun kanssasi!» venytteli tyttö.

»Niin tietenkin.»

»Kuulehan. Tämän ratkaisevan syksyn opiskelu kärsii liian pahasti, jos emme jaksu hillitä itseämme.»

Silloin Valkama oli esittänyt ajatuksen opiskelija-avioliitosta. »Siitä ei tule mitään», sanoi Humoreski. »Emme voisi lukea yhtenäkkään iltana.»

»Päinvastoin. Se palauttaa kaiken paikalleen.»

»No, laskehan, paljonko täytyy maksaa huoneesta vuokraa. Kahdesta huoneesta. Yhteen en lähde kanssasi.»

»Ehkä viisi, ehkä kymmenen tuhatta.»

»Ehkä viisitoista. Ja paljonko meillä on rahaa?»

»Odotahan... paljonko sinulla on?»

»Sano ensin, kuinka paljon sinulla on?»

»Ei, sinä ensin.»

»No, olkoon. Seitsemänkymmentätuhatta.»

»Minulla ei ole paljon mitään.»

Se satu oli päättynyt siihen. Valkama oli ensin epätoivoinen ja sitten kyllästynyt; aina oli ollut samaa. Eikä Humoreski antanut suudella itseään, työntäessään avainta lukkoon oli vain kääntänyt kiltisti poskensa kuin aviovaimo.

Valkama mietti koko seuraavan yön tuota kurjaa asiaa. No niin, hän ajatteli, minä kai rakastan häntä... luovun syksystä ja annan sormuksen takaisin. Se on vain yksi hänen tempuistaan, eikä

hän ymmärrä, miten vaarallista minulle on kuvittelu. Ja opiskelijaelämä on puberteettielämää, ja on kunnianarvoisa elämys, kun siitä astuu työhön. Tämän päätöksen hän sai aikaan yöllä, ja seuraavana päivänä hän meni tapaamaan tyttöä.

Tällä kerralla, viikkoa myöhemmin, hän alkoi peseytyä pienessä eteiskomerossa kylmällä vedellä. Hän oli saanut hankituksi pienen oman huoneen syksyllä. Ja kohta hän lähtisi viemään lahjaa Humoreskin asunnolle, nukkea joka mainosten mukaan sulki silmänsä, äänteli ja kasteli housunsa, vaikka Valkama ei ollut todennutkaan pitkö tämä paikkaansa, nukke oli edelleenkin kaupan paketissa. Se olisi sopiva vastaus sähkeeseen. Heidän eronsa oli kuitenkin leikkiä, tavallaan.

Peseytyessään Valkama ajatteli tyttöään. Hän oli rikas, hänellä oli tyttö. Minä päätin tuon asian kovin raskaasti, hän ajatteli, mietin sitä koko yön. Mutta Humoreski olisi sanonut kaiken yhdellä lauseella. Itse asiassa hän olisi ratkaissut koko jutun silmänräpäyksessä, niin, hänen irtonainen ja salamannopea ajatuksensa olisi tosiaankin ratkaissut jutun heti. Hän puhuu englantia, saksaa, norjaa, ranskaa, ruotsia, ja hänen maailmansa on jollakin tavalla anglosaksinen, vastakohta minun omalle raskaalle, saksalaismailliseni. Ja hän on ollut tähän mennessä lastenhoitajana, siivoojana, tarjoilijattarena, muotiliikkeen hoitajana, hän pitää päättään pystyssä. Humoreski on minun tapaiselleni miehelle välttämätön, ajatteli Valkama...

Mutta eihän mikään ole elämässä välttämätöntä, pala leipää vain, hän sitten ajatteli. Yks kaks: kaikki on poisssa. Ja siitä tulee pelko, pelko hiipii kantapäillä.

Ajatellessaan hän peseytyi huolellisesti tunkkai-
sessa eteiskomerossa kylmällä vedellä ja saippuan-
palalla. Ruumiillisen puhtauden ja virkistuksen
tunne levisi häneen . . . mutta koko rituaalihan oli
turha! Tarpeeton, kaihoava jäljittely! Sillä hän ei
tapaa nyt Humoreskia. Humoreski on nyt mieli-
sairaalassa . . . hän lisäsi nopeasti sanan: harjoittele-
massa. Ei, ei hulluksi, hyvät herrat, vaan psykolo-
giksi! Niin, turha rituaali . . . rituaali, joka ei enää
olekaan rituaali, tyhjä kaava vain! Niin, ikävää,
rakkautta täynnä koko mies.

Miksi eivät naiset yleensä tyydy olosuhteisiin?
He eivät tyydy, ja siinä he eroavat miehistä.

Vihdoinkin hän oli peseytynyt, sitten pukeutu-
nut, ja nyt hän kävelee tutut kadut vanhasta, ahtaasta kaupunginosasta moderniin, valoisaan kaupunginosaan. Se oli kevyttä ja innostavaa kävelyä, ajatukset levisivät kuin jännevät ja värisevät nauhat ohi kaiken tytön asunnolle.

Ja jälleen hänestä tuntui, kuin itse ruumiiseen olisi kätkeyty ne monet kävelymatkat. Niin, ne piilivät ruumiin solujen, jänteiden, lihaksien ja aivojen sopukoissa. Ykseys ja intohimo, lämpimän kuuma antautuminen toiselle ja kävelylle, ikävä toisen ruumista ja täyttymystä; yhteenpainautuminen ja nopeat salaiset suudelmat; lantion hipaisu toi-

sen lantioon, jolloin ovi intohimolle lennähti auki; kävelytahdin rikkoutuminen kadun yli mennessä ja jälleen ovi lennähti auki. Yli tunnin tai koko illankin sellaista... hän katsoi, vain vilkaisi, puiston kohdalla pimeälle merenlahdelle, ja tyttö painautui heti hänen syliinsä ja alistuvan tuskan liikkeellä kieltäytyi... ja kuitenkin tuhansia valaistuja ikkunoita levisi kaikkialla, takanaan kenties kuollutta elämää?

Mutta tällä matkalla Valkama totesi tosiaankin toivovansa, ettei tapaisi tyttöä. Se oli merkillistä! Johtuu kai siitä, hän mietti, että päätös on aito. Tuntisin vain avuttomuutta sellaisessa tilanteessa, minulla ei olisi esitettävänä mitään, joka auttaisi meidän elämässämme.

Hän ajoi hissillä seitsemänteen kerrokseen ja soitti ovikelloa, mutta kukaan ei tullut avaamaan, tohtorinnakaan ei ollut kotona. Hän ripusti pake-tin oveen, kääntyi takaisin, käveli portaita alas ja edelleen pitkin katuja poispäin.

Viikko sitten ovi oli auennut ja Humoreski oli vetänyt hänet sisään. Humoreski tarttui hänen käsivarteensa melkein kyynärpään kohdalta, kumartui hiukan alas ja veti hänet sisään, kynnyksellä hän oli suudellut tyttöä kevyesti otsalle.

Hän oli silloin paratiisissa, ja hänen nuori rakastettunsa istui hetekalla ja katsoi häntä odottavasti. Humoreskilla oli ohut kukikas pusero, jota Ville rakasti, ja hänen käsivartensa lähtivät paljaina ja nuorina alenevilta olkapäiltä syliin, ja

pitkä välkehtivä tukka laskeutui kahtena ilmavana pyörteenä olkapäiden taakse, ja kasvot jäivät niiden väliin.

Ja jälleen tuon hyvin herkän, valkeanharmaan ja houkuttelevasti hennon tytön kuva herätti Val-kamassa, kun hän näki hänet tuollaisena, epämääräistä ahdistusta. Mitä hän voisi tehdä ja oli tehnyt, ettei naisellinen kuva peittyisi pettymyksen, puutteen ja arkipäivän karkean siveltimen vedoista? En mitään, hän pudisti päätään, en, en mitään muuta kuin lähteä pois, mennä tieheni. Mutta toinen rakasti häntä. Kun hän katsoi uudelleen tyttöön, hypähti mielikuva taas hänen hartioilleen.

Hän rakasti tätä tyttöä tällä tavalla, siinä oli totuus; tyttö asetti kaikki paikalleen. Vain pysyttelemällä eräänlaisessa totuudessa, joka tuskin tietoisena virtasi heidän ympärillään, he saattoivat olla jakamattomasti onnellisia. Ja se oli juuri samaa kuin haluta toista, voitollisesti ja intohimoisesti. Ehkä heidän valtakuntansa oli näihin oloihin liian suurta?

»Kiitos, Pikkuinen, kun otit tuon puseron», sanoi Ville. Humoreski lepäsi hänen käsivarsiensa sisällä ja viihtyi siinä, nojaten hiukan taaksepäin.

»Rakastatko sinä minua? Paljon?» kysyi Humoreski.

»Hyvin paljon», sanoi Ville. »Kaikkea. Jos tuo arpi olisi nenän päässä, pitäisin siitäkin, en nyt kun se on kurkussa.»

Nuo sanat vaikuttivat heihin kuin suudelmat.

Oli aivan samaa, ajatteliko Ville että »Kukikaspu-seroinen», isolla K:lla, vai ajatteliko hän häntä oikealla lempinimellä. Hän nosti kevyesti Humoreskia ja taas oli aivan samaa, hipaisiko tukka hänen kasvojaan vai painoiko hän hänet kokonaan itseään vasten. Humoreski kaivautui tiukasti häneen. Miten olisi eilen voinut uskoa, että nämä hetket voivat yhä uudelleen uudistua? He rakastivat toisiaan niin, että tunsivat itsensä heikoiksi. Usein he pelkäsivät silloin kun he näin rakastivat toisiaan. Humoreskin kasvot olivat hiukan ihmettelevät, rakkaus nostaa ne kuin mestarin alkuperäisen taulun tavallisen jäljennöksen eteen.

Jos he olisivat nyt voineet rakastaa toisiaan, aivan kokonaan... Seinän takana liikkui tohtorinna ja kaikki kuului seinän lävitse. Ja muutenkin. Sehän ei tuonut koskaan lopullista ratkaisua, se oli vain itse lopullinen ratkaisu. Tuskin se selvitti tältä kannalta lopullisesti sitäkään kysymystä, mitä toinen merkitsi toiselle. Tulevaisuus on epäselvä, ja sitten kun se joskus on selvä, ei ehkä ole tätä? Mutta jos paljon sitä tekisi toisen ja itsensä vuoksi, se loisi uudet olosuhteet, murtaisi jäykkään ja typerään arkipäivään uuden elämän? Se oli sesam-sana elämälle, kaikki oli ihanaa ja jollain tavoin itsestään selvää kun toinen värisi sylissä.

»Yli vuoden jälkeen siis voi olla tällaista!» ajatteli Ville ohimennen, hiukan liikuttuneena, vetäen kättään hitaasti Humoreskin rinnan ylitse ja hyväillen hänen tukkaansa.

Silläkin kerralla Humoreski taisteli itsensä vapaaksi. Huoahtaen antoi Ville hänen irroittautua, samalla kun Humoreski irroitti sormensa hänen tukastaan, jota oli kaikin voimin repinyt. »Ole kiltti, heitä takki päältäsi!» hän pyysi hymyillen. Ville heitti takkinsa pois ja nosti lattialta mustan baskerinsa ja seiso i huoneessa onnettoman näköisenä.

Humoreski naurahti katsellessaan häntä ja tuli sitten hänen luokseen ja kiersi kätensä hänen ympärilleen.

»Voi, kun minäkin haluaisin, et voi edes uskoa miten äärettömästi haluan ja rakastan!» Hän nyhykytti. »Miksi meillä ei ole kotia? Miksi sinä et ole jo valmis?»

Lumous haihtui, huone sai seinänsä takaisin. Oli miten tahansa, aina sai kärsiä . . .

Humoreskin asunto oli pieni palvelijanhuone, seitsemännessä kerroksessa; sen ikkunasta näkyi merelle. Huoneessa oli kevyt, raikas tuoksu, kukkia oli aina ikkunalla. Vuode oli pienessä syvennyksessä toisella seinällä, toisen seinän vieressä oli kirjoituspöytä ja ikkunan alla Valkaman tekemä punahonkainen kirjahylly. Seinillä oli maalauksia, pari erään Humoreskin ihailijan, taidemaalarin, lahjoittamaa tunturimaisemaa. Kirjahyllyllä oli poronsarvinen kynttilänjalka. Ja pöytäliinan oli muuan Buchenwaldissa ollut hollantilainen kirjailija lahjoittanut Humoreskille, ollessaan Lapissa kirjoittamassa romaaniaan. Pöydällä oli psykolo-

gian oppikirjoja ja hyllyssä oli erikielistä kirjallisuutta. Maaailma kerääntyi tänne jollakin miellyttävällä tavalla, ja Ville ihaili suunnattomasti tätä puolta Humoreskin elämässä; osa siitä tuli kuin hänenkin osakseen.

Sitten Humoreski keitti kahvia, ja he joivat kahvia keltaisista kupeista; ne olivat heidän yhteisen taloutensa alku. Humoreski levitti pienet, hauskaasti kirjaillut silkkiliinat kuppien alle. Huoneessaan hän teki kaiken siroksi ja ilmavaksi ja hyvin kotoiseksi. Valkama katseli häntä, kun hän liikkui huoneen ja keittiön välillä ja kuunteli, kun hän nauroi ja jutteli keittiössä tohtorinnan kanssa, ja välillä hän tuli Valkaman luokse, kumartui ja suuteli tätä suulle.

Pöydän ääressä he keskustelivat elämästään, joka kaikesta huolimatta tuntui aina menevän epäjärjestykseen.

»En ymmärrä mitä voisin tehdä», sanoi Humoreski. »Kun voisin pistää sinut muistinsa menettäneeksi palovartijaksi tunturiin pariksi vuodeksi. Kävisin tietenkin välillä katsomassa.»

»Tyhmä ajatus», sanoi Ville. »Kiitos vain!»

»Et näy ymmärtävän, miten murheissani olen kaikesta.» Humoreski oli tänä vuonna murheissaan Villen elämästä; oli selvyys, että se elämä oli huonolla tolalla, niin kuin saattoi ollakin.

»Katkerana luona tunturin», siteerasi Ville jostain lukemaansa runonpätkää. Tuo nainen on valanhalussaan lapsellinen! Villestä tuntui, niin kuin

hänessä olisi ilmennyt jotain pirullista, kun hän tuolla tavalla, vaikkapa leikilläänkin, sanoi. Kul-kuri? Vuosien kuluttua, sellainen miksi elämä olisi hänet muovannut ja takonut, kuvitteli Ville tulevaisuuttaan. Sitten hän kertoo sivistyneelle naiselle elämyksistään; se on romanttinen ja vaikea haave, hän päätti lapsellisen ajatusketjunsä, mutta kai rakkaudelle otollinen.

Humoreski seurasi hänen kasvojensa ilmeitä; siinä hän nyt istuu, hänen rakastajansa, samanlaisena kuin kerran pohjoisessa hotellin ravintolassa. Hänessä on edelleen jotain tenhoavaa ensi silmäyksellä, tumma tukka, silmät suuret, ruskeat ja lempeät, hiukan kierot. Ehkä lurjus? Mutta olipa vain saanut uskomaan hänet niin paljon! Mutta vielä enemmän saisi, jos jättäisi hänet rauhaan toistaiseksi.

»Katsohan, testin mukaan minä en ole sellainen — sellainen sänkyihminen», hän sanoi nopeasti.

Se oli tietenkin lapsellisesti sanottu, piti sanoa, ettei hän ole aistillinen olemukseltaan. Ville hymähti huvittuneena, hänkin muisti, miten hankalaa oli ollut löytää luontevia sanoja, jos tahtoi ilmaista rakkautta. Sänkyihminen... Hän katsoi Humoreskia ja näki hänessä jälleen asioita, joista hän luultavasti ei tietänyt yhtään mitään. Toinen oli siis rakennellut teorioita kesän aikana. Hän on itsenäinen, se merkitsi jotakuinkin samaa kuin riita! Hän tuntui kehittyvän työstä naiseksi omia aikojaan, välittämättä liioin toisesta, ja se hiukan harmitti Villeä.

Tuntui, kuin olisi jälleen kehittymässä riita, herraties kuinka mones jo! Sopivatko he ollenkaan toisilleen?

»Jos tarkoitat, että emme saa ollenkaan olla yhdessä tänä vuonna, niin — niin sinä olet jollain tavalla harhautunut, vaikkapa elämän lähteiltä», tapaili Ville. »Sinä et halua todellista yhteistyötä. Mene naimisiin minun kanssani!» hän yhtäkkiä tokaisi epätoivoisena, vihaisenakin. Tosin hän heti katui moitteitaan.

Mutta katuminen oli jo myöhäistä, Humoreski ei ollut ollenkaan hidas, näkihän jo, kuinka tyttö jäykistyi harmillisesta syytöksestä ja täyttyi silmänräpäyksessä raivolla. Se taas jo suututti Villeä, he suutuivat kuin toistensa suuttumuksesta.

»Naimisiinkin? Ja sitten elättäisin kaiken lisäksi miehen, jonka mistään ei tule yhtään mitään!»

Mitä, eikö hän sitten ollut tehnyt toista onnelliseksi? Hahhahhaa, sehän oli vain kuvitelmaa! Unelmaa! Riidassa näki oma minä yhtäkkiä taakse, ja mitä siellä sitten olikaan . . . Se viilsi ilkeästi.

He olivat todellakin hypähtäneet pystyyn, seisomaan, katselivat toisiaan, kalpeina ja hermot kiireällä, valmiina vaikka kuristamaan toisensa! Heidän riitansa olivat aina vaikeita, todellisia. Villelähän oli kuitenkin jo eroamispäätös takataskusaan, ja siitä huolimatta piti suuttua! Siinä jälleen muuan elämän salaperäisyys, liukui todellisuudesta näytelmään ja päinvastoin.

Hän sytytti savukkeen ja käveli huoneessa edestakaisin.

»Meidän kahden elämä on sikäli vaikeaa ja erikoista», hän selitti matalalla äänellä ja vaivalloisesti harkiten, »että jos yhteistyö pettää, putoaa pohja pois, se on varmaa. En puutu nyt tämän vaikean jutun moraalisiin ja sosiaalisiin puoliin, mutta sinulla ei ole mitään eikä minulla ole mitään, kaikki katkeaa eräänä vuonna taaksepäin, eikä ole mitään, ja mitä on sellaisen jälkeen tullut, kummatkin haluavat tehdä siitä jotain kunnollista. Minkä minä teen sille, että rakastan ja haluan sinua niin paljon kuin kukaan mies on ikinä halunnut vaimoan. Hermosto luhistuu, jos rakkauselämä on kielletty. Ei kykene luottamaan toiseen, alkaa epäillä, että toinen sittenkin poikkeaa tieltä ja valitsee jonkin mahdollisuuden, rikkaan miehen...»

»Älä olekaan siitä niin inhottavan varma!»

»Älähän keskeytä minua. Auton, kaksitoista huonetta... Nehän ovat sinulla yks kaks otettavissa! Minulla on toisin. Ajattele nyt, sehän voi mennä mielettömyyteen! Esimerkiksi kun viime viikolla tapasimme, ja sinä suutelit minua erotessa, meni melkein koko yö minulta pilalle! Näin unta, psykologina sinun pitäisi tietää...»

»Minä en ole mikään psykologi. Minä en ole psykologi, tiedä sel!»

»... tietää, mitä sellainen merkitsee. Minä sen tunnen itsessäni! Siinä unessa oli kaloja, ja oli jär-

jettömästi kielletty viemästä niitä veteen, viruivat pölyisellä kuivalla tiellä, ja muuan hauki, niin, hauki se oli, kiemurteli tuskissaan, nousi pystyyn pyrstönsä varassa ja rukoili minua vedet silmissä — älä naura, niin se oli! — että veisin sen veteen. Minähän jo alan mädäntyä! se valitti. Epätoivoisani pudistin vain päätäni, ja silloin se hauki yhtäkkiä raivoissaan ponnahti ylös ja löi minua, tänne alhaalle. Siihen heräsin ja samalla tunsin, miten se suudelma, jonka olit illalla antanut minulle, oli mennyt aivan kuin lävitseni. Heti herätessä aivan kuin putosin unessa valmiiksi kehittyneeseen katkeruuteen, sehän siinä olikin pahinta etten voinut sille mitään! Valvoin sitten aamuun saakka, hermot tuntuivat menevän aivan itsestään repaleisiksi! Ryhdy sitten lukemaan toiveikkain ajatuksin fysiikkaa! Kun saisi edes liikkua! Mutta lukea, keskittyä asiaan, jossa yhden yhtälön ratkaiseminen voi viedä pari tuntia! Ja kaikki kun olisi ollut aivan toista, jos olisin saanut rakastaa sinua! Jos ei voi mennä naimisiin, niin täytyy saada rakastaa toisiaan meidän tapauksessamme, muuten ei tule mistään mitään. En unelmoi! Ja se katkeruus, mikä syntyy, kun toinen kieltää itsensä, se syö rakkautta altapäin kuin tuholainen. Siitähän nousee mustasukkaisuus, ja vaikka murha, etkö ole tietänyt tätä?»

»Et edes ymmärrä, mitä on pelätä odottavansa vauvaa, kun ei ole mahdollisuuksia!»

»Pelätä odottavansa? Ehkä se vauva olisi kaik-

kein järkevin meistä, pakottaisi johonkin. Sinä tässä vaadit sitä, että ensin täytyy opiskella valmiiksi. Ja onhan ehkäisyvälineet. Se nyt on lopultakin niin, ettei mikään järkevä toimenpide, kunhan se on järkevä paikallaan, muuta minkään asian mitään luonnetta!» kiivastui Ville.

»Älä keskeytä, pyydän!» sanoi Humoreski, vaikka toinen ei ollut mitään keskeyttänytkään. »Oli miten tahansa, minä kadun kuitenkin aina, tiedä että a i n a ! kun olemme olleet yhdessä. Enkä minä halua enää joutua pois tästä asunnosta sellaisen takia!»

Ville pudisti päätään. Nyt oli sopiva hetki inhota tässä tapauksessa järjetöntä moraalia!

»Johtunee siitä, ettet enää rakasta minua, kun et edes miehesi kanssa —»

Ohhoh, se oli avutonta se, harhaisku.

»M i e h e n i ?» Hiljaisuus. »Sinä olet vain itsekäs lurjus!»

Humoreski sattui muistamaan Shakespearea ja siteerasi Hamletista pari säettä. »Himos kerran hillitse, toisen kerran enempi' on jo voimaa!» Sitteen hän pyörähti vaappuen kantapäillään ympäri, pitkä tukka heilahti ja rinnat hypähtivät ohuen puseron alla. Hänen silmiinsä syttyi pirullinen ja villi ilo, hänessä oli jotain hurjaa. Juuri tuolla tavalla hän saattoi tehdä Villen järjettömäksi omistamisen halusta ja vihasta! »Niin, siinä himossa!» hän yritti vastata.

Ja tällä hetkellä hymyä. Sitten naurua. Tässä

sitä nyt oltiin! Keskellä hyvin kehittynyttä riitaan-
sa he saattoivat eksyä tähän kammottavaan nau-
ruun.

»Sinäpä hävität minusta syvyyden!» valitti Ville.
»Ei vietti koskaan sammu, paitsi haudassa.»

»Voi, etsi sitten toinen nainen, väliaikainen, mi-
kä tahansa, minä en voi ryhtyä vaimoksesi tänä
syksynä! Tai tarjoa kunnollinen koti ja vie vi-
hille.»

»*Mistä* minä muuta tarjoan kuin yhden tällai-
sen vuokrahuoneen? Ja jalkavaimo? Ei kiitos, ei
käy!» Ville pudisti päätään katkerana.

He vaikenivat hetkeksi, oli saavutettu käänne-
piste. Ville yritti rauhoittua kaikin voimin, hillitä
itseään. »Jospa sinä joskus ottaisit ensimmäisen so-
vittelevan askeleen näissä tilanteissa!» hän sanoi
moittivasti.

»Olen minä ottanutkin, muistele vain!»

Sehän oli totta, heillähän oli ollut pahoja tilan-
teita, myös rohkaisevia, inhimillisiä ja lämpimiä.

»Humoreski!» sanoi Ville mahdollisimman eleet-
tömästi, »mehän tarvitsemme toisiamme. Sinä ase-
tat kaiken kohdalleen elämässäni, muuten se on
tyhjää ja merkityksetöntä ja muuta sellaista.»

Humoreski vaistosi toisen voittaneen jollakin
tavoin itsensä; se aivan kuin heitti hänet hylätyn
tuskaan.

»Ei, ei, ei ole mitään, minä jään itsekseni, en
mene koskaan naimisiin, ei minusta ole!»

Paha oli jo hetki sitten ilmestynyt heidän kes-

kelleen, sanavarastossaan he nimittivät Pahaksi sel-laista, joka ylimalkaan ei antanut rakastaa, joka sulki, vangitsi, mitätöi ja hävitti rakastuneisuuden tunteen. Se oli tietenkin hermojen väsyneisyyttä, mutta samalla ivaa, elämän harmaa ja samanteke-vä puolisko. Kun Pahaa asteittain vahvistaisi saat-taisi ehkä kuvitella, että se alkaisi muistuttaa kuoppasilmäisen, kuolleen vainajan olotilaa, joka ivallisen surumielisesti katsoo maanpäällä elävien elämää, kenties matkiikin sen muotoja. Kuolema! senhän ymmärtää. Lapsi tulee maailmaan ja on täynnä elämää, joka ei sinänsä perustu mihinkään, ja aika ottaa sen vähitellen pois. Kuolema on yht-äkkinen vanhentuminen, pisteiksi supistuneine kysymyksineen miksi? ja mitä? joihin se ei tuo-nut vastausta. Elämä on niin voimakas kiihotin aineelle, että kuoleman täytyy olla tuo äärimmäi-nen väsymystila, väsymyskärsimys. Ehkä koko elä-män kummitus johtui hermoston väsymisestä, pet-tymyksistä, iskuista, joita lienee heidänkin kohdal-leen sattunut. Mikään harras halu ei yllä Pahaan, toivomalla ja tahtomalla sille ei voi mitään, ei voi muuta kuin odottaa, olla ja odottaa parempia ai-koja. Paha on myös kuin turhuuden tunto, mutta vain laajempi, itsenäisempi, useammalle taholle ulottuva varjo.

Palvelijahuoneen seinän takana, keittiössä, jon-ne tietenkin osa riidasta oli kantautunut, liikkui tohtorinna. Hän omisti tämän huoneiston. Hän oli miellyttävä, vanhahko leskirouva, joka vietti yksi-

näistä elämää tyttärenpoikansa kanssa; tyttären mies oli kaatunut sodassa pari kuukautta hänen jälkeen, ja nuori leski oleili nyt enimmäkseen ajat Norjassa hammaslääkärinä. Huoneistossa oli yleensä hiljaista ja rauhallista, sillä poika oli päivät koulussa ja sunnuntait maaseudulla.

Humoreski ja Ville istuivat hiljaa ja äänettöminä nojatuoleissaan pikku pöydän äärellä, katselevat joskus toisiaan, aivan kuin ihmetellen. He olivat kasvojensa piirteiltä hyvin samannäköisiä, Humoreski vain oli vaalea ja Ville tumma. He eivät ajatelleet oikeastaan mitään, päinvastoin yrittivät olla ajattelematta mitään. Kun hermot kuluvat, silloin kuultavat kaikki asiat, menneet ja nykyiset ja tulevat, yhtä aikaa ja ohentuneina tajui-suudessa. Silloin on parasta, kun ei ajattele.

He tiesivät, miten ihanaa oli kun saattoi tuntea toisesta: rakas, ja siksi oli yritettävä välttää ajattelua. Sillä rakas, se oli sentään oudosti toista kuin joku totuus, jonka kenties kuvitteli saavansa selville ajattelemalla. Mitä sillä tekisi, jos haluaa elää tänään, huomenna ja jatkuvasti? He halusivat!

Ville katseli Humoreskin kasvoja, hän olisi voinut katsoa niitä miten kauan tahansa. Ne olivat nyt väsyneet. Ennen pitkää ne alkoivat täyttyä kuin salaperäisestä ilosta.

Pikku raukka, olet varmaankin taas lukenut itsesi uuvuksiin, ajatteli hän hellästi ja ojensi käntensä pöydän ylitse ja silitti Humoreskin otsaa.

»Olet tehnyt työtä, Pikkuinen», hän sanoi.

»Voi, rakas kiltti!» henkäisi Humoreski ja pyörähti Villen taakse ja kiersi kätensä tämän ympärille. Niin he olivat hetken, ja sitten Ville nousi ja he suutelivat toisiaan, ja Humoreski kaivautui Villeen. Näin on hyvä, juuri näin! ajatteli Ville, muu on merkityksetöntä, yhteisymmärrys on pääasia.

»Pikkuinen, erotaan vain pariaksi kuukaudeksi!» hän sitten sanoi, »kun minullakin on se tentti». Muuten koko päätös tuntui hänestä tällä hetkellä mahtailulta, se ei ollut mikään päätös, vaan luonnollinen toimenpide, joka irtosi aivan itsekseen tästä nykyisestä elämästä.

Hänen sanansa saivat Humoreskissa laukeamaan ja sulamaan jotakin, ja hän tarrautui Villeen kiinni, puristi tätä kaikin voimin.

Mutta miten nyt kaikki oikein jo olikaan...

Yhdessä rakkaudessa on varmasti monta rakkautta, he tuumivat, eri vivahteita, ja niistä yksi on sellainen, joka toisten raivottua ja väsyttyä ei tule tasapainoon, ei laimene varjomaiseksi elettyjen ja polttavien hetkien muistoksi; ei sillä tavalla, se luo itse itsestään, kevyenä ja vapaasti, pulppuaa jostakin ilman syytä, niin, se on rakkauden kevyt ja tärkeä vivahde, joka yksin erottaa sen kaikesta muusta tuossa rakkaudessa tai yleensä kaikesta, se on kuin jonkinlainen alkuperäinen taipumus rakastuneisuuteen, ei tottumus.

Humoreski nojasi Villen käsivarsiin, hän hengähti syvään, ja tunne sai hänet värisemään, hän

pudisti kasvojaan sanoessaan: »Minä rakastan sinua niin paljon!»

Tohtorinna kuului kävelevän eteisessä, sitten kuului kuinka sähkövalo sammutettiin ja sitten kolahti ulko-ovi. He olivat kahden koko huoneistossa.

»Hän on ihana!» kuiskasi Humoreski jännittyneesti. »Odota hetkinen, pistä pieni lamppu nurkaan. Onhan sinulla niitä mukana?»

Ville nyökkäsi. Humoreski järjesteli hiukan sänkyä, meni sitten kylpyhuoneeseen.

Kynnyksellä hän kääntyi ja heitti lentosuukon, ja Humoreskin koko olemus, eteenpäin työntyneet rinnat ja hiukan kääntynyt lantionviiva sukeltautuivat Villen silmiin, aivan kuin jälleen ensimmäisen kerran... kiteytyivät hänessä, viivähtävän katseen tuomina.

Mikään intohimoisen hellä mielikuva ei ole tuon todellisen veroinen. Hän on lämmin ja kuuma ja tuntuu lopulta sulautuvan ja sulavan toista vasten, ja sitten heitä on vain yksi jossakin ääretömässä.

Ja maininkien vyöryttyä rantaan:

»Voi, rakas!» huudahti Humoreski ja heittäytyi hurjasti Villen kaulaan, »ei ikinä... ei koskaan voisi uskoa!» Sitten hän puhui hiljaa, hyvin hiljaa, kuiskaamalla toisen korvaan salaperäisen asian: »Se tuntuu siltä kuin sinä tulisit kokonaan minun sisälleni ja sitten aivan kaikkialle.»

Elämä virkosi kuin taikaiskusta, se oli herän-

nyt jo heidän rakastaessaan. Vahva ja turvallinen virta liitti heidät elämään, sen läpinäkyvä haamu oli kaikonnut jonnekin pois.

He lepäsivät kummatkin vuoteessa, josta he olivat hetki sitten löytäneet toisensa. He olisivat voineet nukkua siinä yhdessä ja Ville olisi voinut lähteä huomenna töihin ja jälleen he olisivat voineet rakastaa toisiaan ja nukkua siinä yhdessä, jos tämä olisi ollut heidän kotinsa ja jos Villellä olisi ollut työpaikka.

Kuu oli taivaalla, ja sen kalpea sirppi erkani juuri männynlatvasta ja aloitti yksinäisen vaelluksensa taivaalla. Kääntämällä hiukan päätään saattoi Valkama nähdä kuun sirpin ja merenlahdelle ja naapurintalon valaistun ikkunan. Ja Humoreski lepäsi hänen vierellään, lämpimänä ja suloisen pehmeänä. Sitten he keskustelivat hiljaisella ja tyyntyneellä äänellä. Mutta nytkin heidän täytyi odottaa koko ajan, milloin tohtorinna tulisi takaisin.

»Humoreski?» sanoi Ville.

»Niin?»

»Kun nyt erotaan — vaikka en tiedäkään, onko tämä hyvä tapa aloittaa eroaminen! — niin... niin kerrotaan toisillemme kaikesta.»

He naurahtivat.

»Aloita sinäl»

Ja Ville kertoi kaikesta, aivan kaikesta, elämästään, tuhoutuneesta kodistaan, kuolleista vanhemmistaan ja kaatuneesta veljestään, ja hän tiesi jo,

että muisto ei enää ulotu syvimmälle hänen sydämessään, ja sitten hän kertoi millainen heidän oma kotinsa tulee olemaan. Sitten kun hän oli kertonut, hän sanoi:

»Sitten sinä, Pikkuinen!»

Ja Humoreski kertoi aivan kaikesta, elämästään, tuhoutuneesta kodistaan, kuolleista vanhemmistaan ja kaatuneesta veljestään, ja tiesi jo, että muisto ei enää ulotu syvimmälle hänen sydämessään, ja sitten hän kertoi, millainen heidän oma kotinsa tulee olemaan. Ja kun hän oli kertonut aivan kaikesta, hän sanoi lopulta valittaen:

»Miten osaan olla kun sinua ei ole? Ehkä kaivaudun iltaisin tyynyyn, joka saa olla sinun olkapääsi ja leukasi, ja juonittelen itseni väsyksiin ja nukahdan sitten kun sinä hiukan silität minua.»

Tohtorinna kuului kolistelevan ovissa ja Villen täytyi lähteä pois.

»Olethan varovainen, rakas, kun olemme erossa?» kysyi Humoreski vielä ja tarrautui Villen kaulaan.

»Olen hyvin varovainen, tyttöseni.»

»Voi, suukko vielä! Vielä! Vielä!»

Ja sitten Ville käveli portaita alas. Ulkona hän nosti takkinsa kauluksen pystyyn suojaksi sillä aikaa puhjennutta sadetta vastaan ja käveli katuja pitkin pois päin.

Viikon kuluttua hänestä tuntui, kuin hän olisi kävellyt katuja siitä saakka yhtä mittaa tähän saakka.

Nyt hän oli vienyt nuken Humoreskin asunnolle. Palattuaan asuntoonsa hän istahti sängyn laidalle ja vielä kerran antoi muistojen valua mielessään, siihen hetkeen saakka kun hän oli suudellut Humoreskia. Sitten hän käänteli sähkösanomaa kädessään ja tunsu, kuinka se asetti naisellisin, nopein ja umpimähkäisin ottein kaikki hänessä paikalleen. Mitähän, jos sähkösanoman sisältö olisi ollutkin toisenlainen, niihinhän ei voi ehdottomasti luottaa lääketieteen mukaan. Sellainen olisi tuntunut kuin ulkopuoliselta ja sokealta sattumalta, jolla ei olisi ollut tekemistä heidän rakkautensa kanssa.

Valkama otti jälleen esille kolme paksunlaista fysiikan oppikirjaa, jotka kuuluivat tenttiin.

Se on liian paljon, liian paljon! hän mutisi ryhtyessään selailemaan ensimmäistä kirjaa.

Kirjoissa oli yhteensä noin tuhannen sivua, melkoisen pitkälle menevää teoreettista fysiikkaa, täynnä matemaattisia operaattoreita, teknillisiä yksityisseikkoja ynnä muuta roskaa. Hänen olisi päästävä täydellä äänimäärällä tentistä, joten olisi tiedettävä kaikki, alaviittauksetkin. Hän oli kyllä jo käynyt kaksi kertaa tässä samassa tentissä, luke-
nut nämä kaikki kirjat jotenkuten; mutta se siinä olikin peloittavaa. Asioita oli liian paljon, täytyi saada kokonaiskäsitys ja niistä mennä yksityiskoh-
tiin, mutta miten se taas oli mahdollista, kun hän ennestään jo muisti sieltä täältä päähänsä pänttää-

miä kohtia, ja aukkopaikat olivat aukkoja. Tuntui tympäisevältä muistaa ja lukea aina uudelleen, niin kuin keittäisi ikänsä samoista luista uutta soppaa; ei siitä mitään synny. Eikä hän ollut lukutoukka, häneltä puuttui selkeää järkeä. Se sellainen on kykyä vastustaa houkutuksia, ja hienoimmillaan kykyä vastustaa itse ajatteluprosessissa esiin nousevia houkutuksia. Mutta hänen täytyi aina liian perusteellisesti ja tunteen tai intuition avulla käsittää kaikki. No niin, kertaus on opintojen äiti.

Kyllä hän yritti parhaansa mukaan, mutta koska hän ei päässyt opiskelussaan niin pitkälle, että se tosiaankin olisi tuntunut työltä, tällaiset henkiset ja sivistykselliset asiat eivät ollenkaan merkinneet hänelle työtä, ja se oli paha se. Jospa hän olisikin voinut käsitellä fysiikan yhtälöä samalla arvonannolla kuin rakennustyömaalla mestari piirustuksiaan ja pinta-alojaan, mutta ei, ei mitään niin syvällistä! Kuitenkin hän alkoi ja aikoi nousta aamuisin seitsemältä, keitti väkevän kahvin, käveli jonkin aikaa lattialla ja istahti sitten milloin mistäkin syystä sänkyyn ja alkoi lukea. Kaksi, neljä, kuusi, kahdeksankin tuntia, miten milloinkin. Joskus hän osti muutaman pullon olutta ja makasi koko päivän turtuneessa humalassa ja lepuutti aivojaan.

Hän tiesi erittäin hyvin sen, että hänen ja Humoreskin rahat loppuvat juuri niihin aikoihin, kun he kumpikin alkaisivat saada jotain todellista

aikaan tänä vuonna. Ellei vauvaa ilmaannu, se ei olisi niin hirvittävän vaarallista, nykyisin sentään sai töitä, jolloin opiskelu on kyllä vähän sitä ja tätä. Hän yritti katkerasti katua näinä aikoina entisiä hukkaan menneitä yrityksiä, ne olivat nielleet aikaa, niin kuin tehtaassa oleskelu ja matka pohjoiseen; mutta eihän hän taas muuten olisi tavannut Humoreskia . . . Eikä hän saisi enää epäonnistua; ja jo itse epäonnistumisen luonteessakin oli jotain sietämätöntä ja vähän imartelevaa, aivan kuin näytelmässä, jossa ei ole juonta eikä tarkoitusta eikä huumoria ja johon esittäjätkin vihdoinkin kyllästyvät ja yleisö nousee kesken pois ja jäljelle jää vain kulissien peräti nolo ja typertynyt äänettömyys. Ihmisethän ne kaikkialla määräävät onnistumisen ja pätemisen ehdot. Ja aina asusti syvällä Valkaman sielussa sellainen luulo, että hän ei saisi katkeroitua, jos hän epäonnistuu . . .

Maailmassa kasvoi aina henkinen ja teknillinen vaatimustaso; sinäkin aikana, jonka Valkama oli ollut yliopiston kirjoissa, hänen tieteellisten kirjojensa viime painoksiin oli ilmestynyt kokonainen uusi osa, joka käsitteli atomifysiikan uusia tuloksia. Niin kai oli kaikkialla muuallakin. Taistelu ja meno eteenpäin olivat ankaria. Meno eteenpäin . . . ? Niin, mutta kulttuurin senhetkinen lopputulos oli hyvin surkea. Ehkä se oli nykyäikana kokonaan hajoamassa, sen jumalat menettämässä voimiaan ja niin edespäin? Suomessa, joka oli maailman tyhjiö, huomasi selvästi käsitysten

murtumakohdan. Joidenkin vanhojen professori-
poliitikkojen ja johtajien puheet ja asenteet (jotka
ehkä sinänsä olivat vahvoja ja koeteltuja, kuin
köysiä joissa sopi riippua — ja paljonhan heitä on
riippunutkin köydenpäässä eri asenteiden vuoksi
eri maissa nykyaikana) olivat Valkaman ikäpol-
velle käsittämättömiä jäännöksiä, typeriä, jopa
vaarallisia. He olivat siepanneet herkimpanä ke-
hitysaikanaan uuden tiedon itse verta vuotavasta
ajasta, tiedon laajan ja syvän irroittautumisen ta-
pahtumisesta.

Tietenkin tuollaiset ajatukset olivat kokonaan
ylellisyyttä Humoreskin ja Valkaman elämässä.
Mitä se heitä liikutti, mikä oli kulttuuri, mikä
tilanne, kunhan he saivat elää rauhassa. Rakkaus
vain halusi paeta turvaan siitä pelosta, jonka se
nykyaikana rakastajissa synnyttää. Tietenkin hän
kapinoi; hän olisi elikä mieluummin ryhtynyt jo-
honkin halvempiarvoiseen työhön käsiksi? Tässä-
hän uupuu matkalla, Humoreski uittaa elämään
säälimättömän kelpoisuusvaatimuksen. Mutta Hu-
moreskin tarvitsi vain vihjaista, että hän ei aivan
varmasti nyt tiedä s i t ä, niin Valkama otti kirjan
kilttinä käteensä. Niin niin, hän ajatteli, ei kai ole
liikaa vaadittu, jos hän yrittäisi edes muistuttaa
kunnon miestä. Näitä ajatuksia Valkama totesi
tuon tuostakin ajattelevansa, juuri kun luuli sy-
ventyneensä fysiikkaan. Niin, lepäämätön älyllinen
intohimo seuloi kaikkea ja häiritsi itse työntekoa,
lukemista.

Sitten tuli syksy oikein todella, tuuli riisti lehdet puista ja värisytti alastomia oksia, sateet ja räntä ja lumi pieksivät katuja ja ajoivat niiden kulmista jäätelönmyyjät pois. Harmaata, yksinäistä, kuollutta ulkona.

Opiskelija istui kosteassa, kylmässä ja kurjassa kolossaan, mikä missäkin, ikävöi kotiin, luki, tupakoi ja yski ja kiroili kulttuuria, joka vaati vereltä hirvittävän veronsa ja suunnitteli matkaa naisen luokse. Ei ole elämässä paljon väriä, enempää kuin kasvoissakaan. Fuksi epäonnistui ensimmäisessä tentissään ja alkoi ajatella uran vaihdosta, ja osakuntalaitos kokoontui määräaikaaisesti julkaisemaan ponsia, ja samoin torikokoukset ja muut iktiikkujat, jotka ovat tarpeellisia niin kauan kuin ovat olemassa. Ja Aarne Turunen, hyväntahtoinen ja hiukan avuton aviomies-opiskelija, hukkasi keran kuussa tapahtuvalla juopotteluretkellään kallisarvoisen, harvinaisen kirjan, jonka oli hetken innostuksessa vilpittömästi lainannut toimittajatähtinsä kirjastosta, toikkaroidessaan sattumalta sieläkin. Selviäminen putkassa, niin ja niin monta päiväsakkoa poliisin vastustamisesta, katumus, sitten Canossan-matka ja tunnustusretki tädin luokse. »Mutta Aarne, nyt minä suutun!» Sivistynyt lihavahko nainen seisoo kädet lanteilla kirjoituspöytänsä ääressä ja sanoo ovelle päin: nyt minä suutun; niin käyttäytyykin sivistynyt nainen. Pari viikkoa harvinaisen kirjan etsiskelyä, unettomia öitä, ja sitten hermot poikki. »Enhän minä enää

itsestäni, mutta kun nolottaa jo hänen puolestaan.» Jokaisella harminsa, opiskelijoilla vielä toistenkin harmejä: eivät seiso omilla jaloillaan.

Liippainen kai näki nälkää jossakin.

Entä miten sitten kävi Humoreskin ja Ville Valkaman päätöksen? Pitikö se vai eikö pitänyt?

Ei se pitänyt. Tai kesti se sentään hiukan yli kolme viikkoa, mutta sitten ei enää koskaan. Koko päätös oli luonnonvastainen, törkeä ja lapsellinen, mutta toisaalta tietenkin erittäin hyvä ja kaunis, Humoreskin ja Valkaman heräävän porvarillisuuden ja turvallisuuden ensi vihreä itu. Humoreskilla se olisi ehkä pitänyt, mutta ei Villellä. Ja paholainen tarjosi hänelle rakastettavasti kerran ylivoimaisen tilaisuuden: hän tapasi ravintolassa Humoreskin ystävättären, sen joka asui mielisairaalassa samassa huoneessa Humoreskin kanssa. Valkama hätkähti huomattuaan hänet pöydän ääressä ja meni puhuttelemaan. Inkeri Haapala on kuulemma ostanut sellaisen ja sellaisen kirjan, tieteellisen kirjan. Vai niin, vai niin! Valkaman pausuksissa olevat hermot värisivät mustasukkaisuudesta ja uteliaisuudesta ja ikävästä, ja seuraavana päivänä hän mursi raskaan tottumattoman kampaailun jälkeen eron ja soitti Humoreskille asuntoon. »Sinä olet kuulemma ostanut jonkun kirjan?» Mutta se ei enää ollut mikään asia, vaan ääni, kasvot, jopa tukan ja Humoreskin ja naisen tuoksukin, jotka kaikki tuntuivat kiitävän lankoja ja puhelinautomaattikoneiston kytkimiä pit-

kin korvan kautta väkevöityneiden hermojen ikävään, sytyttävän ne tuleen. »Meidän piti vasta pikkujouluna polttaa kynttilä poronsarvisessa jalassa», sanoi Humoreski levätessään kieltäymyksessä tummentunein sinisin silmin Valkaman sylissä. Ville oli ajanut autolla hänen luokseen. Miten nyt käy päätöksen? »Hyvä loppu!» sanoi Ville.

Ja keskelle talveen kuolevaa syksyä aukeni eräänlainen kevät, elämän turvallinen, kukkea, rakas pesä. Humoreskin asunto, Valkaman asunto, mielisairaala, ja heidän onnellisin aikansa. Mielisairaalaista lähti huonetoveri kotiinsa maaseudulle ja Humoreski jäi yksin. Huoneen seinällä oli mielisairaalan muotokuva, seinän takana asui hoitajattaria, ja käytävä oli pitkä ja kolkko, ja kaikkialla oli huoneita joissa asui hoitajattaria, jotka eivät olleet ystävällisiä harjoittelemassa olevia psykologian opiskelijoita kohtaan. Ja ylhäällä riitelivät laitoksen lääkäri ja psykiatri ja psykologi keskenään. Humoreski testasi potilaita ja oli koko laitoksessa orpona ja arkana ja vasta pääsemässä jonkinlaiseen kokonaiskuvaan. Tosin monet potilaista olivat herttaisia ja inhimillisempiä kuin ihmiset yleensä, ja miespotilaat rakastuivat tuon tuostakin Humoreskiin. Huonetoveri oli lähtenyt kotiin, ja yksinäisyyden ja tottumattomuuden ilmapiirissä Humoreski alkoi ikävöidä kotia, jota ei ollut missään. Lohduton ikävä ja tuska alkoi tunkeutua hänen mieleensä, ja eräänä aamuna hän ilmestyi aikaisin Ville Valkaman asuntoon, oli

lähtenyt aamuyöstä autolla kaupunkiin, ja painautui hänen rintaansa vasten ja itki lohduttomana, tämän ainoan kerran Villen seurassa. »Meillä kotona oli hyvin köyhää, isä oli työläinen, ja varmaan he näkivät nälkää kouluttaessaan Heikkiä ja minua...» Humoreskin huulet alkoivat nytkähdellä tiedottomasti kuin ennen kaiken nielevää lohdutonta itkua, ja aivan kuin olisi uudelleen vasta nyt tajunnut koko asian hän alkoi hokea: »Se kaikki on mennyttä. Mennyttä! Voi, se kaikki on poissa, se on —.» »Ei niin», sanoi Valkama rauhallisesti. »Rakasta minua, Pikkuinen, suutele lujasti!»

Ensimmäisen kerran sodan jälkeen he olivat olleet niin onnellisia ja turvallisia, että saattoivat olla onnettomia ihmisten tapaan. Huoneessa oli ikkuna auki kadulle, autojen hurina, raitiovaunujen kolina, lasten kirkuna, koko suuren kaupungin elämänhälinä kaatui ikkunasta huoneeseen. Ikkunan edessä oli verhot ja huoneessa oli hämää. Ja sitten se kaikki etääntyy, häipyä, lakkaa kuulumasta, ja myös tuska vetääntyy jonnekin hämäryyteen, onkaloihin. Ja sitten kun se kaikki alkaa jälleen kuulua, he, kaksi ihmistä, katselevat toisiaan hellin, ihmettelevin silmin, ilman tuskaa, ja menevät sitten ulos lumisille kaduille.

Aika kuluu, tulee taas uusi päivä. Ville Valkama kävelee pitkin katuja ja istuskelee rautatieasemalla väsyttään lukemiseen ja katselee ja puhuttelee erilaisia ihmisiä ja tyyppejä. Hän ei ollut luopu-

nut mieliharrastuksestaan, ihmisten ja elämän tarkastelusta, päinvastoin, mitä etäämmäksi hän tuntee joutuvansa irrallisuudesta, sitä kiihkeämmäksi hänessä kasvaa halu tarkastella elämää ja tutkia kulkurikirjallisuutta. Poliisipäivystäjän huoneesta tuli muuan repaleinen mies ja istui Valkaman pöytään ja alkoi selittää: »Väitti, että olen asunut pommisuojassa. Se on hiton vale, sanoin. Olette asunut, sanoo. En ole, sanon. Ja minä ihmettelin niin perhanasti, minä ihmettelin niin helvetisti, minä en ollenkaan lakannut ihmettelemästä, sillä — enhän minä ole siellä asunut!» Inttävän, ihmettelevän syyttömän puolustus. Sanat ja esitys olivat olleet hyvin ilmeikästä, ja Valkama tarjosi miehelle olutryypyt ja mies vilkaisi häntä. Tuolla tavalla Valkama keräilee näinä aikoina sattuvia sananparsia ja pikku tilanteita, voidakseen tulevaisuudessa ehkä kirjoitella pakinoita; hänessä asuu myös humoristi, joka voisi porvarillisuuden linnoituksesta käsin tehdä jonkinlaisia koulumaisterin retkiä elämän alueelle. Hän ei kykene tuntemaan syvää mielenkiintoa akateemista alaansa kohtaan, ihmisten ja elämän tarkkailu viehättävät luontaisesti.

Eräänä päivänä hän tapasi kadulla Pentti Liip-paisen.

Häntä ei ollut näkynyt pitkiin aikoihin siellä missä opiskelijat ja Valkama yleensä liikkuvat, oli joutunut erilleen, elämä kai huonontunut ja etäisyydet kasvaneet. Valkama käveli silloin lumipyryssä onnellisena takinkaulus pystyssä. Käsi

tarttui hänen olkapäähänsä takaapäin ja pysähtytti hänet. Hän käännähti, ja Liippaisen petolinnun-silmät katselivat häntä ylhäältä alaspäin. »Sinäkö?» hän sanoi, seiso i hetken katseen rävähtämättömässä tuijotuksessa ja sitten katse sammui vastenmielisyyttä täynnä ja hävisi. »Minä», sanoi Liippainen. Sitten he lähtivät kävelemään edelleen ja tunteikkaan itsekeskeisen katkeruuden ilma piiri kietoi vähitellen Valkamankin ja teki hänet araksi ja vaivaantuneeksi. Miksi hän ei ylimalkaan voi pysyttää sisällään asioitaan, hän mietti. Ja mitä minä voisin . . . Kirottua kun minä olen niin kirotun herkkätunteinen mies enkä voi omaksua teekkarihenkeä, koska en ole yli-ihminen, enkä mitään muutakaan henkeä, vain säälin ja nyt minä vilkaisen häntä tarkemmin, urkkivana filantrooppina taskussa pari tuhatta! Liippaisen kasvoilla kohosi kranaatinsirpaleen viiltämä arpi korkealla kellertävien kuoppaisten kasvojen yllä, silmien alla riippuivat tulehtuneet pussit ja itse silmät kiilsivät kärsimystä täynnä. Hän kävelee liian keveästi, ajatteli Valkama, niin että joudun kävelemään äskeisen onnellisen tilani kanssa epätahdissa, kävelee kuin mies joka tulee naisen luota, tai on nousuhumalassa, tai näkee kolmatta vuorokautta nälkää. Hän näkee nälkää.

»Mitä kuuluu?»

»Sitä mitä kovasti puhutaan!» yritti Liippainen.

»Hm», hymähti Valkama.

»Älä hummittele siinä, olet kuin nauta joka aina seisoo tiellä. Anna rahaa, täytyy syödä!»

Siis nälkä. Eikä puhettakaan turpiin satamisesta ilman armoa. Ja mustan leivän ja maidon ja lihan ilmapiiri tunkeutui äskeisen katkeruuden ilmapiiriin sisään, samoin ravintolan oviaukosta tulvahtaa lämmin ilmavirta täyteläisenä ja kiinni pidettävänä nälkää näkevän ympärille. Musta leipä ja maito ja liha ja lumipyry joka raateli silmäluomet punertaviksi, ja vastaan tulijat puristetuin hartioin ja vierellä kookas mies melkein vuoden kuluttua viime tapaamisesta ja ylioppilas. »Milloin söit viimeksi?»

»Viisi päivää sitten.» Ja sitten murahdus jonkinlaisena myönnytyksenä omalle katkeruudelle jonka täytyy olla tunnelmointia, koska nälkää ei nähdä niissä piireissä: »Tupakka loppui eilen.»

Tupakka loppui eilen. Hän on siis kaivanut kaikki esille ja puhdistanut asuntonsa ja takkinsa taskut ja rikki menneet vuorit ja löytänyt muuttaman tulitikun ja markan ja sitten ei enää mitään. Ja neljä päivää sitten hän on vapautunut vatsahaavansa tuottamista häiriöistä ja kolme päivää sitten hänellä on ollut sielullisesti kevyt olo, hiukan haaveksiva ja vapautuva, ja kaksi päivää sitten hän on alkanut juoda vettä viimeisten sokerien kanssa ja sitten vain vettä, ja päivä sitten hän ei enää ole miettinyt onko tämä omaa syytä vai ei, ja nyt hän sitten on tässä vierellä, ja päivä eteenpäin hän ehkä ampuisi loistoauton renkaat puhki, sillä ihminen jolla on nälkä on aina oikeassa.

»Työtä ei ole tänä syksynä saanut mistään, siinä koko juttu. Tuosta mennään, ala painua!»

Selittävä vivahdus äänensävyssä oli kuin koriste, kenties lähestyvän aterian armosta. He laskeutui-
vat kadulta alas ravintolan, tai kapakan, savuiseen,
oluen huuruttamaan ilmapiiriin, matalaan pitkään
hämärään saliin, kolkkojen marmoripöytien kes-
kelle, jotka muistuttivat haudoilla olevia levyjä
vailla kirjoituksia ja joiden ääressä istuvat tuijot-
tavat miehet muistuttivat vainajia, sattumalta vain
vailla kuolemaa. Se oli lähellä kaupungin keskus-
taa oleva ravintola, jossa Valkama ja Humoreski
olivat ensimmäisen kerran istuneet yhdessä kal-
peassa yhdessäolemisessa ja juoneet kolpakon olut-
ta ja lasin maitoa ja olleet ei-millään-tavalla.

Valkama katseli, miten hän söi. Jokainen suu-
pala, muutama gramma naudanlihaa, puraisu mus-
taa leipää, kulaus maitoa, sitoivat itseensä osan
katkeruutta, imivät sitä ahnaasti. Ruokaan tarttu-
vien luumaisten sormien ja käsien liikkeet kävivät
kaartuvammiksi, vilkaisu sivullepäin tihkui pisa-
ran humokriitillisyyttä. »Maata sinä olet ja maaksi
sinä olet jälleen tuleva, ja aine on turvallista.»
Veitsi ja haarukka kilahtivat vierekkäin tyhjälle
lautaselle, nenäliina ilmestyi taskusta ja pyyhki
suupielet, ja kookas selkä retkahti tietoisesti tuo-
lin selkänojaa vasten. »Anna tupakka», hän sanoo.

»Otatko olutpullon?» tiedusteli Valkama.

»Lankeaa luonnostaan kuin kerjäläispojan
aamiainen.»

Vähältä piti ettei pohja näkynyt, ajatteli Valkama. Ja nyt hänen vatsahaavansa jo ottaa vastaan ihastuneena entisen tehtävänsä, lääketieteellinen, psykosomaattinen haava, haava aineessa, tomussa, joka on tyytymätön ja vastarinnassa. Eikä eteismiehen katse enää vaivaa eikä ilmaise, mikä on tuo kookas kuvatus, joka tulee kuhmuissa saappaissa ja kesätakissa lumipyryn aikaan sisään. »Paljonko sait ulsterista?» Ville kysäisi hetken mieli-johteesta. »Kilohinnan mukaan, eihän siitä enää valkoihoisen ihmisen päälle.»

Sitten he nousivat alhaalta, ruoan ja oluen ha-
jun kyllästämästä luolan ilmapiiristä ylös kadulle,
ruumis täynnä hyvän olon tunnetta. Valkama seu-
rasi Liippaisen vierellä, itsepintaisena kuin varjo,
työnvälitystoimistoon saakka. He olivat nousseet
portaita pitkin seitsemänteen kerrokseen, hissi oli
tavalliseen tapaan epäkunnossa. Askemat olivat
varmaankin käyneet Liippaisen voimille, koskapa
hän huohotti raskaasti ja piti hetken kaiteesta
kiinni. Valkama tarjosi hänelle savukkeen. Sitten
he astuivat sisään ovesta, jonka päällä oli suurin
kirjaimin varustettu lappu YLIOPPILAIDEN
TYÖNVÄLITYSTOIMISTO.

Vanhasta tottumuksesta he lukivat huolellisesti
kaikki sanat, jotka lappuun oli kirjoitettu, ja me-
nivät sisään.

Keskikokoisessa huoneessa seisoi viisi kuusi työ-
töntä ylioppilasta pöydän ääressä ja selaili lappuja,
joukossa pari naista. Pöydällä oli puhelin, joka

soi silloin tällöin, ja työttömät kohottivat silloin katseensa lapuista ja odottivat. Pöydän takana istui nuorehko, älykkään ja päättäväisen näköinen mies, toimistonhoitaja; hänellä oli sormus sormessa, joten hän oli luultavasti naimisissa. Avonaisessa kaapissa oli kortisto. Toimistonhoitaja kohotti katseensa, kun Liippainen astui pöydän ääreen.

»Päivää päivää», sanoi Liippainen. »Kuinkas nyt on töitä? Vähän työtä, paljon palkkaa ja eläke?»

»On kai nimenne jo kortistossa? Aivan niin, minä muistankin teidät.»

»Nimi on siellä ja ennen pitkää hautakivessäkin, ellei töitä ala löytyä.»

»Huonoa se on tänä syksynä ollut», vastasi toimistonhoitaja. »Ei täällä juuri mitään näy», sanoi muuan työtön ja työnsi punaiset laput Liippaiselle, joka ryhtyi selailemaan pinkkaa, nojaten toisella kädellään pöytään, pää ja katse alaspäin, keskittyneenä ja silmät välähdellen.

Se että nimi oli kortistossa, merkitsi tietenkin jonkinlaista luopumista oikeudesta päättää itse asioistaan, niin kuin kaikki kortistot kaikkialla merkitsevät. Rahantulo oli sitten noiden punaisten lappujen varassa. Se, joka oli todellisessa pulassa, viivytteli kauan toimistossa, selaili huolellisesti kaikki laput, odotti puhelimitse tulevia uusia tilauksia, ja valitsi vihdoin jonkin työn, sillä hän oli nälkäinen. Ja se, joka vain rauhoitti omaatuntoaan, vilkaisi nopeasti pinkan lävitse, katsoi toi-

sia siten etteihän siellä mitään ole, ja meni pian tiehensä; kaikki vaiva ja muutos ja arkuus olivat ylivoimaisia. Heidän, työttömien, tai paremminkin rahattomien, asema oli kummallinen, he eivät tee vallankumousta, sillä yhteiskuntahan on muutenkin huomispäivänä heidän käsissään; se että opiskelija näki nälkää, oli samanlaista kuin kaikki muukin sellaiseen elämään liittyvä, ei todellista. Jopa se kuului perinteisiin.

Liippaisen laihtuneet sormet selailivat lappupinkkaa, ja silmät välähtelivät aina uuden lapun kääntyessä näkyviin. »Yövärtija saa paikan, 70 mk/t.» Jo täytetty. »Nakkimakkarakauppiaat, kertamaksu seitsemänsataa.» Varattu. »Satamakonttorin puhelinpäivystäjä, yötyö.» Varattu. »Metallitehtaaseen otetaan näppäriä miehiä.»

Näppäriä miehiä? Valkama, joka oli tullut Liippaisen vierelle, katseli tuota lappua. Hän muisti erään tilanteen vuoden takaa, jolloin hän oli ollut erään hunningolle joutuneen papinpojan kanssa metallitehtaassa työssä lakon aikana; tehdas sijaitsi esikaupunkialueella. Tehtailijan piti saada laivatuksi tuotteitaan ulkomaille lakoista ja muista esteistä huolimatta; kenties hän kuvitteli, että ylioppilaat muodostavat jonkinlaisen yhteiskunnan iskurijoukon, ja pyysi työnvälitystoimiston apua. Valkama ei oikeastaan hyväksynyt koko työtä, joskin se lain mukaan oli sallitun ja lakonalaisen rajamailla. Hän houkutteli toisen mukaansa tehtaanomistajan puheille ja yhdessä he kiristivät täl-

tä kaksinkertaisen palkan, uhaten hermostunutta tehtailijaa kaikenlaisilla lapsellisilla ja todellisillakin ilmiannoilla. Ulkopuolella jaettiin työläisille lakkoavustuksina lihasoppaa, ja lakkovahdit kiertelivät joskus tehtaassa, jolloin »rikkurit» saivat painua kellarikerrokseen piiloon. Hätä ei lue lakia, he ajattelivat, he ovat tällaisen ulkopuolella. Valkama oli tällöin juuri tutustumassa Inkeri Haapalaan, ja lisäksi hän kirjoitti työläisromaaniaan, hän tarvitsi elämyksiä ja rahaa; sinä syksynä hän oli tehtaassa neljä viikkoa.

Työnvälitystoimistossa oli sillä hetkellä hiljaista ja äänetöntä. Liippainen selaili nyt naisille tarkoitettuja lappuja; yleensä naisilla oli paljon paremmat tilaisuudet kuin miehillä. Ei kai hän aio lapsenpiiaksi? mietti Valkama. Työnhakijat seisoivat äänettöminä pöydän äärellä, odotellen puhelinsoittoja, pari väsynyttä istui seinän vierellä, niin kuin nälkä olisi painanut heidät ensimmäistä kertaa seinää vasten ja he hiukan kummeksuen ja jollakin tavalla rohkaistuneina asian kovin todellisesta laidasta katselivat toista suoraan silmiin.

Vaaniskeleva, odottava, aseeton äänettömyys.

Ja juuri silloin astui sisään se pieni mies, äärettömän huolellisesti pukeutunut pieni mies salkku kainalossa ja hattu kädessä, sisään toimistoon ja seisautui muutaman hidastuvan askeleen jälkeen pöydän eteen ja vilkaisi ympärilleen, niin kuin hartauspuhuja joka aikookin tässä yks kaks pitää puheen ja veisata virren ja sitä varten vilkuilee

kummallisilla kosteilla silmillään tätä maailmalista tietämätöntä kansaa.

Työttömien ylioppilaiden mielenkiinto heräsi. Tuollainen mies on työnantaja, ja tuollainen henkilökohtainen käynti merkitsi yleensä hyvää tilaisuutta. Mutta hänessä oli jotain sellaista, että valpas nälkäinen vaisto aavisti, ettei hänestä paljonkaan heru, siinä oli jotain sellaista.

Mies katseli kysyvästi toimistonhoitajaa ja sanoi hetken kuluttua hyvin huolitellulla, ohuella äänellä valmiiksi ajattelemansa lauseen: »Tarvitsisin henkilön, jolla on stilistisiä taipumuksia ja joka osaa kääntää ruotsinkielestä suomenkielelle osittain tieteellistä tekstiä.»

»Olkaa hyvä, tähän lappuun työnantaja, työn laatu, mahdollinen palkka ja niin edespäin.» Toimistonhoitaja työnsi pöydän ylitse uuden punaisen lapun.

Pieni mies istui tuolille, pyöritteli täytekyynää kädessään, katseli ympärilleen vähän hermostuneena eikä kirjoittanut.

»Valitsisin mielelläni henkilökohtaisesti.»

»Voin lähettää halukkaat luoksenne, mikäli heitä ilmaantuu.»

»Tarvitsisin tänään», intti mies, vaikka ei pitänyt olla vielä mitään syytä siihen, että keskustelun sävy muuttui inttäväksi ja salaisuuksia kätkeväksi. Kaikki valpastuivat. Toimistonhoitaja katseli kysyvästi ympärillä seisovia. Hän oli tottunut kaikenlaiseen. »Ehkä jollekin teistä sopisi tämä työ?»

Työttömät katselivat toisiaan kuin arvellen, että kenelle se nyt sopisikaan. »Anna tupakka!» kuiskasi Liippainen Valkamalle, sytytti sen sitten hiukan teatraalisin elein, irvisti salaa Valkamalle, kääntyi sitten yhtäkkiä miehen puoleen ja sanoi vahvasti laulavalla ruotsinkielellä: »Ja'a, jag kan taga detta roliga arbete», mahtavasti, loppua kohhti hyväilevästi kuin lapselle, jota taputtaa päähän, ja jäi sitten seisomaan pää ojennettuna petolinnunsilmät hurjasti välkähdellen, aivan kuin että anna tulla nyt mitä tuleva on ja että on sitä tullut ennenkin päin turpaa kuuden tuuman kranaattikin, niin että?

Valkama naurahti aivan hiljaa itsekseen, ylioppi-laat suu auki, toimistonhoitaja vailla ilmettä.

Mies käännähti tuolillaan häneen päin ja jäi katselemaan arvostelevasti, ei enää juuri Liippaista, vaan hänen savukettaan ja sinertävää savua, joka kiemurteli viattoman tuntuksena hiljalleen ylös kattoon. Liippainen kääntyi myös katsomaan käärmeeen muotoista savukiemuraa, yhtä mestarillisesti kuin konsanaan Chaplin. Kiemura näytti ärsyttävän miestä. Hän painoi mietiskellen päänsä alas, nousi sitten yhtäkkiä ylös ja astui puoli askelta taaksepäin kuin aikoisi pitää puheen, ja sitten hän pitikin.

»Niin, minä olen waerlandistien seuran puheenjohtaja.» Pikku tauko, ahaa-humahdus kävi huoneessa. »Oletan, että periaatteemme ovat ainakin jossakin määrin tunnetut arvoisille läsnäolijoille

ja myös tälle nuorelle miehelle», hän nyökkäsi Liippaiseen päin, joka nyökkäsi vastaan. »Etsimäni henkilö tulee seuramme palvelukseen, ja koska periaatteemme ovat oikeat sekä tieteellisen tutkimuksen että kokemuksen niin kuin myös eräänlaisen välttämättömyyden mukaan, ja jos kyseinen henkilö on järkevä sekä rehellinen ja seuraa siis elämässään sitä minkä on havainnut oikeaksi, niin hän, tähän saakka päästyään, luopuu tietenkin entisistä vahingollisista tottumuksistaan, ne näyttäytyvät nyt hänelle mielettöminä, tyhminä ja vaarallisina, ja . . .»

Puhujan äänensävy oli ollut aluksi selittävä, mutta vähitellen se kiihtyi, silmät alkoivat palaa fanaattisesti, tuntui kuin huone olisi yhtäkkiä ollutkin täynnä näkymätöntä vastarintaa, joka hänen oli voitettava; ehkäpä miesparka oli saanut kokea liian paljon vastustusta kutsumuksessaan, kenties välinpitämätöntä, pilkallisen hyväntahtoista vastarintaa, joten hän helposti nyrjähti oudoille fanaattisille raiteille. Valkama tarkasteli häntä uteliaana.

»Koettakaahan vähän pidätellä, no no, niin niin, minä uskon, jag tror ja mitä se on», alkoi Liippainen. »Minä kuulun paastoajien seurakuntaan. Periaatteet hyvät.»

Pieni mies vaikenä vastahakoisesti ja vähän nolostuneena.

»Mutta hyvä on, jos saatte minusta huuhdottua tupakanpolton pois», myönnytteli Liippainen.

Läsnäolijat naureskelivat hillitysti, ja toimistonhoitaja työnteli kiusaantuneena puhelinta pitkin pöytää. »Niin, entäpä jos täyttäisitte tämän lapun tavanomaisessa järjestyksessä?» hän yritti sovittelaa.

Silloin mies ottikin salkustaan vihkosen, niin kuin olisi viime kädessä luottanut ikuisesti oikeaan ilmoituksen mukaan kirjoitettuun sanaan.

»Nuori mies, lukekaapa tätä, etteköhän tule toisenlaisiin ajatuksiin, ja jos tulette, soittakaa sitten tässä olevaan numeroon. Kääntäkää», lisäsi mies, »tästä joitakin sivuja ja tuokaa mukanaan, niin katsotaan sitten, voimmeko ottaa teidät palvelukseemme».

»Jopa harppasi. Harppasi pitkälle», sanoi Liippainen ja antoi vihkosen takaisin vilkaisematta siihen.

Mies jäi seisomaan vihko kädessä kuin kysymysmerkki.

Hänhän on vähän hölmö ja vähältä pitäen roisto, ajatteli Valkama ja tunsu hetken aikaa halua sanoakin sen, mutta ajatteli sitten että mitäpä se kannattaisi. Se on vain hänen kirottu uskonsa ja luulonsa että on ainoa oikeassa oleva ihminen ja se saisi hänet vaikka repimään suolet toisilta jos hänelle annettaisiin valtaa.

»Ensin vaaditte lopettamaan tupakoimisen», sanoi Liippainen kärsimättömästi, »sitten vaaditte ilmaisen työnäytteen ja sitten vaatisitte, että minun olisi syötävä lanttua lopun ikääni».

Mies näytti siltä kuin olisi saanut iskun vasten kasvojaan. Hän pudotti vihkosen takaisin salkkuun ja näytti valmistautuvan lähtemään pois, astui ovelle saakka — mutta palasi vielä takaisin, otti vihkon esille ja tyrkytti sitä Liippaiselle.

»Nuori mies, ottakaapa kuitenkin tämä, kehoitan teitä vakavasti tutkimaan asiaa. Sillä onhan nyt niin, että elämä on jokaiselle kallis, ja aatteemme...»

»En syö lanttua!» keskeytti Liippainen. »Olen tässä nähnyt nälkää, tosin vähän muutakin jo, ja nyt lähdän syömään uudelleen ja raadan kokonaisen sian mahaani, saparosta kärsään saakka!»

Hahhahhaa! Työttömät nauroivat, nälkäisten työttömien nauru oli kaameaa. Mutta pieni mies vetäytyi vaistomaisesti taaksepäin, niin kuin sika-mielikuva olisi ollut rienausta. Hän astui jälleen ovelle, tarkasteli sieltä Liippaista ja — palasi vielä kerran vihkonen kädessään. »Minä en nyt ymmärrä...»

»En minäkään», keskeytti Liippainen. »Mutta antakaa vihko tänne! Jostakin kai on rahaa saatava, sama kai mistä!»

Ja sitten mies lähti pois; mutta ovelta hän vielä loi arvostelevan katseen Liippaiseen, kuin punniten hänen mahdollista kelpoisuuttaan hyvänä kasvissyöjänä.

Liippainen ja Valkama lähtivät hänen jälkeensä ulos kaduille.

»Ei tarvitse juoksennella pitkin kaupunkia, voi tehdä asunnossa», sanoi Liippainen. »Ehkä maksavat jotenkuten.»

»Aavistitko sinä mitään, kun sytytit sen tupakan?»

»Mistä pirusta minä olisin mitään tietänyt», murahti Liippainen.

»Se ukkeli oli vähän hölmö. Mutta vatsakatarille se voisi olla hyvääkin», hän lisäsi kuin itseksseen.

Lumipyry oli tauonnut, ja leuto suojainen tuuli puhalteli valkaistussa kaupungissa, joka tosin jo alkoi tahriintua mustaksi, rapakkoiseksi.

He tapasivat kadulla Aarne Turusen.

Aarne Turunen seisoi kadunkulmassa takki auki ja salkku kainalossa katsellen eri suuntiin ja pyöritellen silmiään. Hän oli mies, joka aina, vastoin tahtoaan ja ilman syytä, joutui pulaan, jopa niin että surkeus ja naurettavuus yhtyivät karmivalla tavalla sekasortoiseksi kokonaisuudeksi, jossa ei tiennyt itkeäkö vai nauraa. Liippainen ja Valkama kävelivät hänen luokseen ja kolmisin he ryhtyivät kävelemään edelleen pitkin katuja. Tapasi pa toisen pitkän tai lyhyen ajan kuluttua, mikään ei ollut juuri muuttunut, opiskelu seisoi vastassa kuin seinä, hermot olivat vain entisestään kulu-neet ja vaatteet kauhtuneet. Vai niin, niin niin, ajattelivat Liippainen ja Valkama kuunnellessaan Turusen kertomaa. Esimerkiksi hänen asuntonsa, siis sekin vielä kaiken lisäksi. Tosin opiskelijat

saivat tottua vaikka mihin, niin hullunkurisiin, törkeisiin ja mahdottomiin olosuhteisiin, ettei niitä voisi kuvitellakaan, ellei tietäisi sellaista tapahtuvan. Mutta tämä on ehdoton ykkönen, ajattelivat he, ennätys alallaan. Tuo hyväntahtoinen, lyhyehkö mies räpytteli avuttomana silmäluomiaan ja pyöritteli silmiään Liippaisesta Valkamaan ja Valkamasta katuun.

»Käy Ville hakemassa pari pulloa olutta», pyysi Turunen, »sinullahan pitäisi olla rahoja? Otetaan yhdet neuvokkaat. Soitan sillä aikaa eukolle, että lähettää sähköellä matkarahat.»

Siis hermot poikki, kerta kaikkiaan. Kun tuollainen mies menettää hermonsa, täytyy leikin olla jo todella kaukana, urheilijamies kaiken lisäksi, pelaa vesipalloa, ui kuin hylje. Mutta ei ole rahaa, opiskelu ei menesty, vaimo on maaseudulla ja vuokraeukko on höperö. Suurin osa niistä näyttää olevan vanhojapiikoja. Tämäkin nainen, jo pitkälti yli viidenkymmenen, on suoranainen höperö, mutta koska omistaa huoneiston, ei sille mahda mitään. Miten tuollainen hulluus oikein pääsee sikiämään, sillä joskushan hänkin on ollut kaunis ja älykäs nuori nainen? Ehkäpä nuoruus on ollut ahtaan, ankaran kotikasvatuksen kahleissa, ehkä nuoruudessa on ollut joku kenties epäonnistunut lemmenkokemus, joka on säikähdyttänyt herkkää naissydäntä, kokemus tai koko se vaihe on unohtunut vuosien kuluessa, sen ympärille on kasvanut periaatteiden ja lopulta kokonaisen elämänkatso-

muksen kuori, joka on lainannut piirteensä kodin ankaruudelta. Se menetteli miten kuten aikansa, läpi hämärien tuskaisten vuosien, mutta kun elämä alkaa rapistua, monien lohduttomien vuosien vastalause pursuaa ravistuneiden periaatteiden ja torjunnan lävitse, hullunkurisissa ja järjettömissä muodoissa, jotka sitten aivan ilman syyllisyyden mielekkyyttä kohdistuvat tällä kerralla juuri Aarne Turuseen, muutenkin vaikeuksissa elävään aviomies-opiskelijaan.

Hän ei saa käydä WC:ssä kuin kaksi kertaa päivässä määrätyillä kellonlyömillä, aika on rajoitettu neljännestuntiin kertaa kohti. Kyllä ihmisruumis oppii, selitti Turunen, samaahan se on kuin pienen lapsen totuttaminen. Kun lirittää pulloon lisäksi. Eukko vahtii muuten kaikki päivät, että pykälää noudatetaan. Tietenkin Turunen joskus rikkoi määräystä huvikseen ja välittämättä naisesta mitään, kerran kertoi menettäneensä hermonsa ja huutaneensa, että turpa tukkoon ja heti. Luulisi, että nainen on jatkuvasti vihoissa Turusen kanssa, yrittäisi häätää häntä pois. Mutta ei, ei ollenkaan.

Yks kaks hän tulee suu supussa kutsumaan Aarno Turusta k o i r a n juhlaan. Niin, koira, epäselvän näköinen mytty, kuin joku epäsiikiö, viettää juhlia.

»Herra Turunen, Siprin luona on tänään käynyt, arvatkaapa kuka?» Taivaan ja maan nielevä, ellei juuri hekumallinen niin onnellinen katse tul-

vii Turusen ylle. Hän säpsähtää. »Joko se pirulainen taas tässä teettää temppuja», hän miettii kylästyneenä. Nainen sipsuttaa mahonkilipastolleen. avaa erään laatikon ja ottaa sieltä päiväkirjan esille ja näyttää Turuselle viimeistä sivua. »Sipri otti tänään vastaan — sulhon», niin siellä lukee. Ilmankos eukko oli leikellyt Siprin karvoja sieltä täältä, kylvettänyt sitä ja pukunut sen ylle uudet silkki-liivit.

Ja sitten vietetään Siprin häitä. Kolme neljä tättiä, täytekakkua, kahvia, hyväntahtoinen Turunen, ja tietenkin itse morsian, Sipri. »Sipri on hiukan väsynyt, Sipri saa levätä siinä!» Ja mytty tuodaan omasta huoneestaan, joka on hiukan suurempi kuin Turusen, saliin ja pannaan makaamaan silkkipielukselle, kas noin.

Mutta omaa vaimoaan ei Turunen saa tuoda huoneeseen. Se on jyrkästi kielletty. »Mutta miksi ei?» intää Turunen harmistuneena. Eukko katselee vähän aikaa ja sanoo sitten: »Ei, minä en salli sellaista.» »Mutta ettekö nyt voi edes sanoa, miksi ei?» »Ei, minä en salli sellaista.» Ei auta muu kuin ottaa kallis hotellihuone niinä harvoina kertoina, kun vaimo pääsee tapaamaan miestänsä. Hyvä, kun saa edes kerran kuukaudessa soittaa hänelle, käyttää huoneiston puhelinta.

Turunen oli siis soittamassa vaimolleen. Mutta tällä kerralla onkin lankaa pitkin kiitänyt sieltä päin haavoittavia, katkeria sanoja, jotka ovat pistäneet kuin parsinneula Turusta korvaan. Hän tu-

lee eteisestä huoneeseen, jossa Valkama jo levittelee olutpulloja pöydälle, punakkana, hieman vapisten, hermot katkeamaisillaan.

Liippainen ja Valkama katselivat kysyvästi häntä.

»Eukko ei halua ymmärtää», hän sanoi nolona ja samalla vihaisena, melkein vapisevalla äänellä. »Siinä kaikki. Eihän täällä miten ilman rahaa tulla toimeen. Ja sitten muka vain juopotellaan! Herran tähden, kunhan olisi saanut leipää suuhunsa!»

Liippainen irvisteli itsekseen, Valkama kuunteli häntä äänettömänä ja katseli hänen laihtunutta olemustaan. Vaatteet ovat käyneet väljiksi, ja puku kiiltää kuin peili. Punertavat silmät räpyttelevät tiuhasti, hän on väärinymmärretyn, kärsivän näköinen. Turunen opiskelee täällä konttoristivaimonsa tuloilla. Ehkä ei opiskelu suju niin hyvin kuin tuollainen vaikea asiantila vaatisi ollakseen edes siedettävä. Ero ja etäisyys ovat pahasta, avioliiton hurmaava ensimmäinen vuosi vietetään puolen tuhannen kilometrin päässä toisistaan. Vaikeudet lisääntyvät, ehkä joitakin harmillisia pikku seikkoja, ja epäluulo, mustasukkaisuus, kaikki rakauden hirviöt temmeltävät vapaalla jalalla.

Liippainen aukaisi olutpullon ja tarjosi sitä Turuselle. »Otahan tästä ryyppy!»

Turunen käveli edelleenkin pitkin huonetta, pysähteli välillä ja sanoi sitten, niin kuin olisi käynyt yhä uudelleen äskeistä puhelinkeskustelua

mielessään: »Eukko sanoi, että sinä vain juot sielä. Eikä täällä ole edes leipää lapsellesi, sanoi!»

»Yksi ryyppy!»

»Mistä minä nyt saan ne matkarahat? Eukko ei lähetä, se on kyllä niin itsepäinen. Viimeksi ei tullut kyllä lähdetyksi, kun tuli se tenttikin ja...»

»Noo, kyllä se vielä lähettää. Odota vähän, antaaahan olla akan järvessä. Mutta ryyppy!»

Turunen oli pysähtynyt ikkunan äärelle ja katseli vähän aikaa kadulle. Sitten hän tuntui jälleen joutuvan vihastuksen ja syyllisyyden sekasortoon, meni kuin heitettyinä, kulmikkain liikkein, kaapille ja otti sieltä hiukan kuivuneen leivän ja alkoi kääriä sitä pakettiin. Hermot poikki. »Lähden viemään sitä leipää eukolle, kun ei kuulu olevan! Anna sinä Ville matkarahat!»

Huone oli pian tyhjennetty, kaikki omaisuus parissa matkalaukussa. Valkama etsi takkinsa rintataskusta pari seteliä ja antoi ne Turuselle. »Hoida sinä sitten yliopistoon päin ne eroamisilmoitukset ja muut asiat.»

Pöydälle jäi kolme täyttä olutpulloa. Turunen sanoi hiljaisella ja vaivalloisella äänellä: »Se on sitten myös sillä tavalla, että minä en juo vuoteen, tästä päivästä lukien!»

»Koetahan pidätellä!»

»En juo.»

He lähtivät asemalle, Liippainen ja Valkama lähtivät katsomaan, miten Aarne Turunen vei leipää lapselle. Rautatieasema olikin kuin portti ih-

misarvoiseen elämään, mikäli siellä oli jossakin vaimo, koti, sukulaisia. Junan lähdettyä jäi asemalaituri autioksi ja tyhjäksi. Turunen oli sanonut menevänsä rakennuksille töihin, niissä töissä hän oli kaikki vapaa-aikansa. Hän oli aivan tavallinen ja hyvä mies. Nämä laahaavat ja piinalliset vuodet olivat vain vieroittaneet hänen ajatusmaailmansa henkisistä töistä ja sivistyneestä kansanluokasta. Ne olivat etääntyneet, saaneet liiallista arvoa, häipyneet kokonaan ulottuvilta, niin ettei hän osannut ajatellakaan muuttaa tätä elämäntapaansa; opiskelu oli niellyt hänet kitaansa.

Kaikki pyrki menemään huononlaisesti.

Tuli joulukuu, ja Valkaman tentti, jota hän pitkin syksyä oli lueskellut. Jos se onnistuisi, se olisi pitkä askel terveempään todellisuuteen päin. Hän oli tehnyt paljon työtä.

Ehkä siinä oli muuan paha puoli, hän alkoi hermostua mitä lähemmäksi tentti tuli, ja edellisenä iltana oli kaikki piloilla, ja Humoreski oli mielisairaalassa eikä mitenkään saatavissa tähän hätään. Valkama ei yleensä potenut tenttikauhua, hän oli jo kyllin usein epäonnistunut, mutta tällä kerralla hän oli jälleen kuin ensikertalainen. Asiaan tuntui liittyvän kovin paljon. Edellisenä iltana hän teki vakavaa työtä hermojensa kanssa, yritti selvittää tuota sotkeutuvaa vyyhtiä, yritti käyttää hyväkseen kaikki mitä tiesi hermojen hallinnasta, kylmiä kääreitä myöten.

Näissä oloissa hän ei tosin koskaan saavuttanut hallintaa, vasta vuosien kuluttua hän sai jotain jähmettynyttä rauhallisuutta, joka oli eräänlaista alistuneisuutta. Ja aina silloin, kun oli liikettä tai seikkailua, hänen hermonsä kyllä toimivat loistavasti, herkästi ja naulan kantaan. Mutta tavallisissa oloissa, tai tässä opiskelijaelämässä, hänessä ilmeni jonkinlaista sopeutumattomuutta, ja siihen hän aina törmäsi. Hän suoritti joka päivä voimisteluharjoituksia, ja hänessä olikin jo melkoinen määrä jäntevyyttä ja lihaksia, kevyttä lihaa, jännettä; mutta ne kaikki keinot olivat pinnallisia, niillä ei päässyt syyhyn käsiksi. Ehkä sitä ei voi auttaa ollenkaan? hän mietti. Psykologit ja hermojenparantajat, hän mietti, eivät kai tule koskaan täysin ymmärtämään ihmistä, he eivät voi nähdä kokonaisuutta syvälle.

Suurin tulos, mihin hän yöllä pääsi lojuessaan unettomana vuoteella aamuun saakka, oli se, ettei hän ajatellut koko huomispäivää. Hänellä oli kaikenlaisia kuvitelmasarjoja unettomuuden varalle. Ja siinä olikin kaikki. Ei puhettakaan rauhallisesta ja syvästä unesta, vain lojumista, äärettömiin pitkittyvää lojumista, josta hän sitten aamulla nousi kelmeänä ja kuolemanväsyneenä, yliherkässä, pistelevässä tilassa.

Kaikki tietenkin epäonnistui täydellisesti. Hän istui luentosalin takapenkillä Liippaisen vierellä ja katseli kysymyksiä. Hän kyllä tiesi jotain näistä kaikista asioista, hän oli lukenut huolellisesti,

mutta hän ei voinut muistaa mitään todellista. Vain joitakin hätääntyneitä ja hajanaisia yksityiseikkoja sieltä täältä. Parasta siis odotella. Hän katseli ympärilleen. Liippainen tuhersi hänen vierellään papereittensa kanssa ja irvisteli hänelle, jokainen näkyi jotain yrittävän, hän itse ei mitään, liikkuteli vain laskutikkunsa kieltä.

Sitten Valkama teki toisen yrityksen, hän painoi kämmenet otsalleen ja yritti muistella erästä kysymystä, jonka hän oli pari päivää sitten lukenut. Mutta hermot pettivät jälleen, kaikki muistava, hahmotteleva ja yhdistelevä kyky valui tällaisia pehmenneitä hermoja myöten hukkaan. Hän ei ymmärtänyt mitään, oli jollakin tavoin tylsä.

Liippainen oli täyttänyt jo pari arkkia. Valkama teki kolmannen yrityksen. Tuo kysymys... kaikki sinänsä yksinkertaista asiaa, ja kaikkihan ne ovat kirjoissa... Hän antoi päänsä nojata puolisen tuntia kämmeniinsä... muisteli... yritti houkuttella mielikuvia esille... hän muistaa erittäin selvästi tuon spektrin valokuvan ja osan matemaattista tekstiä sen alta, mutta hän ei ymmärrä siitä mitään. Turhaa, täälläolo supistui enää vain yhdeksi väsyneeksi ja samantekeväksi pisteeksi.

Hän kokosi paperinsa ja asteli luentosalin poikki ovelle; hän ei tosin ollut ensimmäinen. Hän oli tuntevinaan valvojina toimivien tohtorien ja maistereiden katseet selässään, vaikka luultavasti ne eivät paljonkaan kiinnittäneet huomiota näihin ennenaikaisiin kulkijoihin.

Syksyn päätyöskentely oli mennyt hukkaan. Ja silloin kun tämä tentti on uudelleen, hänellä ei ole enää rahaa. Hän käveli masentuneena pitkin katuja ja odotteli Liippaista. Liippainen saapui vähän ennen tenttiajan loppua ja kertoi vastanneensa kaikkiin kysymyksiin. »Kauanko sinä luit?» kysyi Valkama. »Eilen vähän silmäilin», vastasi toinen.

Ja niin hän alkoi kävellä pitkin katuja jälleen, tunsii ajautuvansa uuteen vaiheeseen, olevansa irrallaan. Hän vältteli Humoreskiakin parhaansa mukaan, hänestä alkoi tuntua, kuin hän olisi pettänyt häntä. Entäpä jos meille syntyy vauva? hän ajatteli tuon tuostakin. Synkkä, hiukan tunnelmallinen yksinäisyys alkoi vetää häntä vaarallisesti puoleensa. Hän käveli, käveli ja katseli... katseli kadun pikku elämää ja käveli...

Tuossa muuan mies kainalosauvoineen — arvatavasti invalidi — ostaa pika-arpoja katumyyjältä. Hänen takkinsa hihaan tarttui laatikosta arpalippu, roikkui siinä hetken kenenkään huomaamatta ja putosi sitten kadulle. Valkama oli sen huomannut ja muuan myrtyneen näköinen eukko, sillä eukon katse terästyí ja hän hivuttautui hiljalleen lähemmäksi. Mies avasi ostamansa arvat, ja kaikki olivat tyhjiä. Sillä välin oli eukko kumartunut nopeasti maahan ja siepannut pudonneen arvan, avannut sen syrjässä ja mennyt sitten ostamaan uutta; arvoissa oli painettuina voitot. Hän näytti pudonnutta arpaa myyjälle. »Voititte radion!» sanoi myyjä.

Kukaan ei voisi todistaa mitään, vaikka olisi nähnytkin jotain. Valkama hymähti ja lähti kävelemään edelleen. Olihan siinäkin kulunut pikku pätkä aikaa.

Ja tietenkin Humoreski tapasi hänet. Humoreskihan tiesi, että Villellä oli ollut tentti. Hän oli oppinut etsiskelemään Villeä jo kaduiltakin. Ja erään kadunkulman takaa hän kerran pyrähti eteen, pystypäisenä ja terhakkana väljän ulsterinsa sisällä. Humoreski oli noita harvinaisia, ei liian pienikokoisia naisia, joiden kohtalot liikkuvat kuitenkin ohi järkevän ja esteettisen elämän aina tragedioihin saakka. Tosin hän tällä kerralla sanoi vain: »No?»

Toinen pudisti päätään surullisena ja katseli maahan.

»Mitä sinulle kuuluu? Kävitkö tentissä?»

»Kävin. Se meni huonosti.»

»Moneenko kysymykseen vastasit?»

»En jättänyt paperia.»

Hetki äänettömyyttä.

»Monesko kerta tämä oli?»

»Kolmas.»

Siis kaikkein typerin, pahin laji epäonnistumisista. Humoreski tarkkaili Villeä, näki ehkä, että toinen oli koettanut, yrittänyt oikein todella. Ville oli äänetön, häntä puistatti vilu.

»Minä arvasin sen!» sanoi Humoreski.

»Kas kun et arvannut samalla kysymyksiä, oli-

sin voinut tankata ulkoal» vastasi Ville harmistuneena.

Voi, kyllähän Humoreski tiesi, ettei Ville tule onnistumaan missään... Ja aina, tekipä Ville mitä tahansa, tai jätti tekemättä, onnistui tai päinvastoin, aina tuo nainen oli jo valmiina vastassa, vetämässä rajoja, rajoittamassa häntä... aina! Hävitti siten totisen syvyyden miehen elämästä, loi kaikelle karmivan hirtelishuumorin sävyn...

Ja nyt hän mittaili katseellaan Villeä, kuin nähdäkseen hänen kaikinpuolisen arvonsa. Sitten hän painautui hetkeksi Villeä vasten ja sanoi: »Minä tulen nukkumaan kanssasi ensi yön, saanhan tulla?»

Parin vuorokauden kuluttua Ville seisoi iltapäivällä Humoreskin asunnossa, ikkunan äärellä. Hän katseli ulos yli kaupungin ja merenlahden. »Taitaa olla niin, että tässä kaupungissa olen epäonnistunut», hän mietti. »En voi turvata meitä, en Humoreskia, en rakkautta...»

Hänen mielensä teki lähteä jonnekin kauas, ei »maailmalle» kuten ennen, sillä siellä he jo olivatkin aivan tarpeeksi Villenkin mielestä, vaan jollakin muulla tavalla. Ehkä se oli jonkinlaista äärettömän kaipausta; miten tahansa, hän halusi lähteä pois Humoreskin kanssa jonnekin ja vaikkapa tuhoutua, kuolla siellä siksi, että hän oli lähtenyt, kyennyt, että oli täytynyt lähteä hänen kanssaan... Täällähän epäonnistui aina kaikki! Hän

huoahhti ja kääntyi takaisin huoneeseen ja selaili pöydällä olevaa kirjallisuutta.

Ja yhtäkkiä hän hätkähti. Pöydälle oli jäänyt myös Humoreskin ulkomaanpassi... Hän selaili sitä ja katseli valokuvaa ja passin päivämääriä ja näki, että se oli vielä voimassa. Ja hänen oma passinsa, joka oli hänen asunnossaan, oli myös vielä voimassa; Humoreskihan oli pysähdyttänyt hänen kulkurinretkensä vain toista vuotta sitten.

Ennen kuin hän edes vilkaisi Humoreskia, hän jo tiesi, että toinenkin tietää kaikki ja aavistaa hänen ajatuksensa. Yhtäkkiä he olivat käyneet myös kummallisen äänettömiksi, ja samalla jännittyneiksi, niin kuin huoneeseen olisi virinnyt jonkinlainen lumous, yhtäkkinen ja kokonaan uusi oivallus kaikesta.

Humoreski lepäsi sängyssä. Hän istahti sängyn laidalle ja antoi kätensä hiljalleen siirtyä Humoreskin kaulalta hänen vatsalleen, kokea hänen varतालonsa. Sinusta tämä kaikki sittenkin johtuu, hän ajatteli. Humoreski oli jollain tavoin tukahtuneena tuosta sivelystä, tunne levisi häneen kuin tuhannet, sinivaloiset nuolisikermät, kaikkialle, se tuotti raskaan jäntevää, aivan kuin rajojaan etsivää nautintoa ja onnea. Sisareni! viivähti muuan ajatus Villen mielessä; hänessä pusersi aisti-ilo esille tuon ikivanhan nimityksen tälle kohtalokkaalle, lähes lohduttomalta tuntuvalle yhteydelle Humoreskiin. Ja kuitenkin he halusivat vielä, katoavan aisti-ilon lisäksi, saada jonkin ehdottomuuden ja

epäilyksettömyyden, tai ainakin Ville nyt sitä halusi, epäonnistumisiensa jälkeen.

Hän nosti Humoreskin lattialle, ja he jäivät seisomaan sylikkään.

»Onko sinulla vielä se tuttava siellä Atlantin rannikolla?» kysäisi Ville. Vieläkin he aivan kuin vaappuivat rajalla, ovatko he tosissaan vai eikö; kenties he eivät tietäneet sitä. He seisoivat seinäpeilin edessä, ja kummankin kasvot näkyivät peilissä, ja Villen pitkät, ohuet sormet kannattelivat Humoreskin rintoja.

»Sain häneltä kirjeen viime viikolla», sanoi Humoreski.

Hän näki, miten Villen kuva peilissä nyökkäsi ja miten sormet alkoivat avata hänen peilikuvansa puseroa.

»Mitä hän muuten tekee siellä? Mitä siinä kirjeessä oli?»

»Hän...» — mutta Humoreski tunsu juuri silloin pienen nykäisyn olkapäillään ja kiiruhti vastaamaan. »Hän ei tee mitään, elää koroillaan. Vanha mukava ukkeli», puheli Humoreski kilpaa varalossaan vyöryvien aaltojen kanssa, »vanha rakas ukko. Kirjoitti, että tulee milloin tahansa tänne ja hakee minut pois, kahden huvilan valtiattareksi... laulujoutsen! ja muuta roskaa... kaikkea mikä on keksitty korvaamaan tätä, hän pikaisesti ajatteli... jota hän on kirjoittanut minulle siitä lähtien kun tapasi siellä hotellissa.»

»Miten kaunis sinä oletkaan!» sanoi Ville hiljaa. Eikä se mikä näkyi peilissä, kuitenkaan ollut täydellistä kauneutta, vaan suloisesti puutteellista. Villestä tuntui, että hänen omat puutteellisuutensa sopivat ja täyttivät Humoreskin puutteellisuuksia. Peilissä näkyi kummallinen sekoitus herttaisuutta ja aistillisuutta sopusoinnussa keskenään. Pitkän tukan äärimmäiset kiehkurat hipoivat rintojen päitä. Humoreski taivutti päätään taaksepäin ja sulki silmänsä, niin kuin olisi pelännyt, että he juuri nyt astuvat sisään peilistä. Villen sormet sivelivät hiljaa häntä.

»Voi, rakas, jospa matkustamme! Sinne voimme aluksi mennä», kuiskasi Humoreski vaivalloisesti, aivan kuin lapsi jonka mielenkiinto on kokonaan jo toisissa asioissa.

»Meillä on rahaa kaksikymmentäkaksi tuhatta», sanoi Ville.

Niin syntyi päätös lähteä; kuka sen teki, sitä he eivät tietäneet. Humoreskista tuntui, kuin hän olisi ollut lintu, joka lepää suuressa lämpimässä kädessä, oudon, kiehtovan pelon lamaannuttamana. Ja samassa hänessä oli jo syntynyt älyllinen uteliaisuus ja leikin nälkä, ja hänen vaistonsa kurottuivat uutta todellisuutta kohti. Tai kenties hän vain rakastaa Villeä, tuntee, että minne toinen menee, sinne hänenkin täytyy mennä. Humoreskin peilikuva iski kurillisesti silmää, ja Ville naurahti, käänsi Humoreskin sivuttain. »Hengitä syvään!» Ja sitten hän vilkaisi peilistä kohoilevaa

ja laskeutuvaa, hengittävää, elävää kuvaa. Sitten hän puki Humoreskin jälleen.

Niin he tulivat lähteneeksi rautatieasemalle, ostamaan matkalippuja illalla lähtevään pohjoisen junaan.

Jos heillä olisi ollut jossakin koti, he olisivat ehkä lähteneet sinne. Ja jos heillä olisi ollut oma koti, heidän ei olisi tarvinnut lähteä minnekään, eikä heidän olisi ehkä tarvinnut katsella toisiaan peilistä. Jos heillä olisi ollut kylliksi rahaa, he olisivat ehkä matkustaneet jonnekin ja rakastaneet toisiaan kylliksi ja palanneet virkeinä takaisin. Jos . . . mutta mitä hyödyttää luetella eri mahdollisuuksia, kun niitä ei ole? Tarvitsiko heidän etsiä puolustusta tälle aikomukselleen? Eipä tietenkään, houkutus toteuttaa kahden ihmisen, miehen ja naisen välistä rakkautta ja antautua vihdoinkin sille, oli jo paremminkin kutsumus tai kohtalo kuin houkutus, tai se oli aivan ilmiselvä järkevä päätelmä, tietenkin ulkopuolella järjen. Yhteiselämä oli sulassa, juoksevassa tilassa; ehkäpä Valkaman jonkinlainen kypsyneisyys ja Humoreskin jonkinlainen kypsymättömyys aistielämässä lankesivat sopivasti yhteen. Miten tahansa, heillä oli nyt rakastajien unelma tämänpuoleisesta taivaasta, he olivat samalla kertaa näyttelijöitä ja katselijoita. Ja vähitellen jälkimmäinen liittyi ja sulautui edelliseen, niin että he loivat kuin täysin käsin tätä uutta todellisuuttaan. Ja samalla he olivat kotoisen kohtalokkaasti tietoisia kaikkien tällaisten yri-

tysten päättymisestäkin, ja niin he nyt saattoivat pysytellä sillä kapealla tiellä, jonka toisella laidalla heitä vaaniskeli tunnelmointi ja toisella kytkeytyminen jälleen sokeasti ja hurjasti kiitävään maailmaan ja yhteiskunnan polkumyllyyn.

»Kuule!» sanoi Humoreski esimerkiksi, »meidän täytyy päästä nukkumaan yhdessä. Ettei yö erottaisi meitä. Jos ei saada samaan hyttiin, niin...?»

»Niin», myönsi Ville. Hän hyväksyi ilman muuta vielä tämän epävarmuuden, tai hänen aavistuksensa sanoi hänelle, että sattuma, nimittäin ulkopuolelta, ei-rakastuneesta maailmasta katsotuna, ottaa päättäjän ja ohjaajan aseman.

Näin he aikoivat matkustaa kokonaan pois täältä. Täällähän heillä oli aina tarjolla jäytävä, katkera tyydyttämättömyys; ei ollut kotia, ei ollut kokonaan omaa huonetta, ei ollut mitään pesäpaikkaa. Heillä oli nyt kolme tuntia aikaa tehdä kaikki tarpeelliset matkavalmistukset, tyhjentää vuokra-asunnot ja pakata matkalaukut. Ja pohjoisesta he saisivat esteettömyystodistukset ja muut paperit. He olivat kumpikin kirjoilla pohjoisen kunnissa, ei kylläkään samassa. Ja he aavistivat, että tämä uusi juttu ja vaihe voimistuisi heti pohjoisessa, se mikä täällä oli horjuvaa varmuutta, oli siellä jo välttämättömyyttä, ja mikä täällä oli kokeilua, oli siellä täyttä köhtaloa. Yö heidät siitä vain erottaa, he ajattelivat. He alkoivat jo kotiuuakin tähän, ajatellen, ettei rakkaudelle kai ole

muuta mittaa kuin se hinta ja kärsimys, jonka siitä saa maksaa. He tunsivat, että tällaisella irroitautumisella kaikesta on juurensa itse rakkauden olemuksessa. Ja ilman muuta he tunsivat, että tämä jatkuu kyllin kauan. Heillä ei enää ollut siis mitään huolia asian tästä puolesta, he tiesivät, ettei herääminen aamulla olisi ensimmäinen oire sen loppumisesta; heillähän oli aikomus tehdä jotain jonnekin saavuttuaan; mutta kokonaan toisin kuin täällä.

He menivät matkapalveluun, ja makuupaikkojen myyntipöydän ääressä oli vain pari henkilöä. Valkama kumartui sitten virkailijan puoleen ja sanoi: »Kaksi toisen luokan makuupaikkaa illalla pohjoiseen lähtevään junaan.»

Virkailija, keski-ikäinen nainen, otti esille vauvunkartan.

Varsinainen pikajuna oli lähtenyt jo päivällä, ja tässä junassa oli vain yksi makuuvaunu, puoleksi kolmannen, puoleksi toisen luokan hyttejä. Kolmatta luokkaa ei tietenkään voinut ajatella... tai miksi ei, olisivathan he voineet ostaa koko osaston ja varmistua siten rauhastaan, ja se olisi tullut halvemmaksikin... mutta tätä he eivät tulleet ollemaan ajatelleeksi. Miksi? Kukapa tietää; ehkä he ajattelivat liiaksi toisen luokan pehmeää vuodetta?

Virkailija kuljetti nyt laihaa, kellertävän näköistä sormeaan, jonka kynsi loisti räikeänpunaisena, karttaa pitkin.

»Ei ole enää samassa hytissä», hän sanoi, sormen päästyä yläreunasta alhaalle. »On kyllä yksi mies ja yksi naispaikka.» Hän katsoi kysyvästi Valkamaa.

Silloin Humoreski tarttui Valkaman käteen ja veti sen takaisin, ja ennen kuin Valkama ennätti sanoa mitään, hän sanoi: »Ei, emme ota. Kiitos.» Hän nyökkäsi naiselle.

»Se oli meidän mahdollisuutemme. Sinun mahdollisuutesi!» hän kuiskasi heidän kääntyessään takaisin. He kävelivät äänettöminä, surumielisinä, takaisin pitkin katuja. He kävelivät koko illan pitkin katuja, ennen kuin hetkittäin ilmenevä, vihlova hylätyksi joutumisen tunne lakkasi ilmaantumasta. Ville ei tietänyt, tunsiko Humoreski niin, eikä Humoreski, tunsiko Ville niin. Ja vähitellen he virkistyivät; mutta huomispäivän ajatteleva oli nyt jo todellisenä edessä. Heidän yrityksensä oli kai seikkailua, siihen liittyi vaaran tunnetta-kin, ja se sai huomispäivän näyttämään siedettävältä, antoi tälle täällä arvoa, syvyyttä, ja vähitellen unohtui koko yritys. Oli nykyistä elämää vain. Eikä se enää koskaan uusiutunutkaan sellaisena; he unohtivat, oli vain nykyisyyttä...

Peilistään he heijastuivat takaisin elämään, suoraan sisään elämän harmaaseen typerään yksitoikkoisuuteen, puutteeseen, nälkäänkin, pikku riitoihin, kaduille, elokuvateattereihin, pikku kahviloihin. Eivätkä he voineet elää sitä elämää johon oli-

sivat sentään kyenneet, ei toiselle eikä itselleen... oli räikeä ristiriita, syvä tyydyttämättömyys.

Ja sitten tuli nälkä. Ville Valkama muistaa aina jälkeenpäin sen päivän, jolloin nälkä saapui.

Se alkoi siitä, että hän sai pohjoisesta kunnallisverokuitin edellisen vuoden tuloista, ja se vei melkein kaikki hänen säästönsä. Hän oli jo siihen aikaan töissä, yövartijana eräällä rakennusalueella. Vaahtosuinen susikoira talutusnuorassa ja kumipatukka taskussa hän kierteli noita loputtomia öisiä kierroksiaan, hän, rauhan mies, susikoiran ja patukan kanssa... Viisitoista tuntia kerrallaan. He olivat nähneet nälkää jo kolme päivää, ennen kuin Valkama sai erään tilinsä, ja Valkama oli pantannut sormuksensa ja kirjoituskoneensa ja sekin oli jo syöty.

Aamulla seitsemän aikaan, työläisten tullessa rakennukselle, Valkama lähti maleksimaan kaupungille päin. Väsymyksessään hän itsepintaisesti ajatteli, että on samantekevää, missä hän nämä muutamat tunnit kuluttaa ennen kuin saa vartioimistoimiston konttorista tilinsä.

Oli ehkä hyväkin olla: rahat oli kiskottu maailmasta omaan taskuun. Joskus maksettiin opiskelijalle hyvinkin. Enimmäkseen huonosti. Mutta nyt oli mukava kävellä pitkin katuja, lämpimän ulsterin sisällä, yö oli mennyt, jalka tuntui nousevan kevyesti väsymyksen keskeltä, hymyilytti salavihkaa. Hän oli sentään tehnyt suuren urakan, ottanut kahden miehen tehtävät ja hankkinut mieles-

tään hyvin. Sillä tavalla se ilmeni hänessä, antoi tuota ihmiselämän tärkeimpiin kuuluvaa onnellisuutta, tasaista tyytyväisyyttä, elämän hallitsemisen tunnetta, joka parhaiten luo mieleen suvaitsevaisuutta olosuhteita ja kaikkea kohtaan. Silloin voi rakastaa naistakin toisin. Tulevaisuuden kuva oli rauhoittava ja tyydyttävä; Humoreskin kanssa voi elää. Valkama tunsu tämän kaiken voimakkaasti, koska hänellä oli ollut liian vähän tällaisia elämyksiä, tuskin koskaan.

Rakennusalueella oli ollut kaksi vartijanpaikkaa, kummatkin viisitoista tuntia yössä ja palkka seitsemänkymmentä markkaa tunnilta. Sitten paikat oli yhdistetty, ja Valkama oli ottanut kummatkin, laskien, että jos hän saisi sata markkaa tunnilta, hän voisi ostaa Humoreskille sen yöpuvun jota tämä oli toivonut, sen lisäksi että nälkä oli torjuttu toistaiseksi. Mutta konttori maksoi vain seitsemänkymmentäkaksi markkaa. Kaksi markkaa lisää! Ei puhuminen eikä raivoaminen auttanut. »Kyllä me saamme toisia miehiä tällä palkalla.»

Hän lähti kävelemään konttorista kaupungille, pitkin katuja, näyteikkunan ohitse, jossa oli se yöpuku... Tänään olisi ollut muuan tenttikin! Asunnossaan hän makaili jonkinlaisessa horroksesta ja meni sitten ravintolaan ja söi ja joi samalla pari pulloa olutta ja meni sitten yliopiston kahvilaan odottamaan.

Humoreski saapui luennolta. Hän oli iloinen ja vapautunut ja lateli, sitten kun oli huomannut

että toinen oli hiukan juonut, yhtä kyytiä koko ohjelmansa lävitse. Se oli kyllä viatonta ja hurmaavaa iloa. Hän oli pelännyt, tietenkin turhaan ja kuvittelun takia, odottavansa vauvaa, ja tänään hän tiesi, ettei ollenkaan odottanutkaan.

»Olen niin iloinen, etten ole naimisissa enkä edes kunnolla kihloissa, tänään olen vasta aivan kuin huomannut, että minulla on kokonainen oma maailmani, johon esimerkiksi sinulla ei ole asiaa, opiskelu ja kaikki! Voi, miten ihanaa, et usko...»

Innoissaan hän tyrkkäsi Villeä rintaan.

Ville ymmärsi, että vauvan pelko oli haihtunut, mutta ei kysynyt mitään eikä antanut toisen edes ymmärtää, että hänkin tiesi nyt. Häntä huvittikin toisen itsenäinen virkeys ja ohjelmallisuus, joskin se tunnin kuluessa jo hiukan rapistui ja tilalle ilmestyi enemmän aviovaimoa, joka pyrki holhomaan miestänsä. Ota tupakka pois! Pane kaulaliina kohdalleen! Valkamaa alkoi harmittaa tuollainen, hän oli ilkeästi väsyksissä. Kadulla hän yritti työntää muutamia seteleitä Humoreskin taskuun.

»Voi, missä on yöpuku?» kysyi Humoreski.

»Unohdin, tosiaankin unohdin sen», vastasi Valkama ja ajatteli kuin väsymyksensä kanssa kilpaa: En sano, miten vähän minulle jäi rahaa, sanon että unohdin.

»Minä olisin sitten ollut niin ylpeä sinustal»

»Niin!» vastasi Ville hiukan jurosti. »Ota pois nämä, se on rahaa eikä ylellisyyttä. Voit maksaa vuokrasi.»

Humoreski kääri setelit laukkuunsa.

»Mennään minun asuntooni», Valkama pyysi vähän vältellen; se suututti hiukan toista. »Sinä menet taas sinne mielisairaalaan ja olet ties kuinka kauan. Voithan sanoa rouva Vuoristolle, että lähdetkin jo tänään. Saat valloittaa koko sängyn koko yöksi, nukun lattialla, olen väsynyt.»

Humoreski oli hiukan aikaa kahden vaiheilla, ja vain se ettei Ville pyytänyt sen innokkaammin, sai hänet epäröivästi kieltäytymään. »Ei juuri tänään, ymmärräthän?»

Sanat harmittivat Villeä. Ei juuri tänään! Miten usein joutuikaan kuulemaan ne!

»Ymmärräthän nyt, siellä ei voi saada edes kuumaa vettä, ei voi peseytyä.»

»Niin, niin, niin!» myönsi Ville. Hän oli tulemaisillaan katkeraksi, muistamatta tuota asiallista syytä; se sai kuitenkin nyt haihduttaa katkeruuden. Sellaista elämäkokemusta oli pakko harrastaa ja oppia.

Mutta Villen väsymys oli jälleen kuin tervaa; hän oli Humoreskin mielestä aina väsyksissä. Vaivalloisesti he päätyivät nyt sellaiseen ratkaisuun, että Humoreski menisi elokuvaan ja Ville nukku-
maan. »En kyllä haluaisi tulla yksin pois kuvista», sanoi Humoreski huolellisesti.

»Minäkään en haluaisi jättää iltaa», vastasi Valkama. Mutta tämähän oli jo pelkkää inttämistä, elämältä varastelemista. Vastoin parempaa tah-
toaan Valkaman täytyi nyt ajatella, että Humores-

ki on vähän itsekäs eikä ajattele, että olen yön valvonut! Vaikka olihan jo päätetty, että hän menee nukkumaan. Juuri näihin aikoihin heidän elämänsä oli ilmestynyt jokin uusi vivahdus, inttävän itsepäinen halu näytkiä siltä paloja ja murusia. Vaikka onhan meillä toisaalta juhlapäivä! Ville ajatteli.

He saapuivat yhdessä elokuvateatterin kohdalle. Humoreski meni lippujonoon ja Ville jäi vielä ovelle odottamaan. Seisoessaan lippujonossa Humoreski katseli Villeä ja ajatteli, että miesparka on tosiaankin kovin väsyneen näköinen, olisi kai parasta kuljettaa hänet nukkumaan. Hän mietti asiaa, oli vielä tunnin verran elokuvan alkuun.

Mutta yhtäkkiä Ville kääntyi ovella ja katosi, ja tuo äkillinen poistumistapa ärsytti tavattomasti Humoreskia. Vaikka hyvä on, jos sai mennyksi! hän arveli.

Ville oli ovella jo ajatellut, että hänkin menee elokuviin ja pyytää Humoreskia ostamaan kaksi lippua. Ei enää haluttanut luopua toisen seurasta. Mutta hän oli juonut olutta ja ajatteli siksi, että pitäisi ensin käväistä WC:ssä, ja yhtäkkiä hän kääntyi ja lähti ovelta kadulle ja pois. Hän tiesi jo hyvin, että juuri tuossa yhtäkkisessä lähdössä oli se ylimääräinen, pieni annos ilkeyttä, joka paholaisella on aina tarjolla niille, jotka yrittävät olla järkeviä. Kun pakottaa itsensä järkeväksi, se vaatii energiaa ja valppautta, ja se on kiusallista ja synnyttää halun pistellä toista, hän ajatteli.

Olisinhan sentään voinut käydä sanomassa, että viivyn hetkisen, katui Ville heti kadulla. Tuollainen äkillinen lähtö toisen luota oli tietenkin hyvin suututtavaa ja loukkaavaa, tuttu ase entisten jäntevien riitojen ajoilta.

Kun hän palasi takaisin, tuli Humoreski jo teatterin ovella häntä vastaan, oli ennättänyt ostaa lipun. Toista ei enää saisi. Villeä harmitti. No niin, hän ajatteli, typerys on riidan äiti ja typerys syntyi nyt väsymyksestä ja väsymys johtui liian vaikeista olosuhteista. Sen pituinen se.

»Mene vaikka lyhytkuvaan tai mihin vain, kunhan tulet hakemaan minut täältä», pyysi Humoreski kehräävästi. »En halua kävellä yksinäni noita pitkiä katuja.» Villen äkillinen poistuminen ja vielä enemmän palaaminen oli ärsyttänyt häntä, saanut hänet nykyisin herkästi puhkeavan alemmuuden tunnon valtaan, ja hän vaati nyt toiselta uhrausta.

Hän ei ole nyt ollenkaan järkevä eikä kunnon kaveri, ajatteli Valkama jo melko juhlallisesti ja narkästyneenä.

»Voinhan minä tulla!» hän myöntyi sitten.

Sitten he kävelivät muutaman hetken elokuva-teatterin edessä, äänettöminä ja kylminä.

Niin he vajosivat ensimmäiseen hermoja repivään riitaansa onnen kauden jälkeen. Elokuva oli kuvannut ensin vaikeaa ja sitten onnellista avioelämää, jossa miehellä oli oma toimensa ja vaimolla oma mielenkiintoinen tehtävänsä, ja heillä kum-

mallakin suurehko hauska huoneisto yhteisenä kotina, keskinäinen kunnioitus ja sitten lapsi, ja sitten oli kaikki hyvin. Kun Humoreski tuli teatterista ja näki Villen seisovan näyteikkunan vierellä väsyneenä ja alistuneena, hän ensin masentui ja sitten kiukustui. Vastakohta oli kovin räikeä. Mihin voisi mennä? Mitä voisi tehdä? Miten saisi kiinni oikeasta langanpäästä? Minun hermoni ovat kuluneet, hän yhtäkkiä totesi. Jos Ville olisi toisenslainen, hän tekisi edes jotain, toimisi, yrittäisil Eikö hän kyennyt edes innostamaan toista mihinkään? Ei, siltä näyttää! Nähtyään Villen lempeät, väsyneet, kärsivät silmät hän hylkäsi heti erään ajatuksensa ja antoi toiselle vapauden olla ihminen puutteineen. Hän oli vain masentunut, ärtynyt ja hermostunut, hän, Humoreski.

»Miksi sinä olet yleensä aina väsyksissä?» kysyi hän.

»En tiedä. Ehkä se on minun tapani elää.» Ville oli hätkähtänyt toisen äänensävyä, se sai hänet sulkeutumaan ja vajoamaan yhä syvemmälle tähän uneksimisen kaltaiseen tilaansa.

»Keskustellaan nyt joskus tämä asia selväksi!»

Ville käveli äänettömänä hänen vierellään.

»Miksi sinä et tee velkaa ja lue, niin kuin kaikki toiset? Jos sinuun voisi luottaa sillä tavalla, minähän olisin jo aikoja sitten voinut jättää kesken ja mennä vaikka töihin. Ei tästä mitään tule!»

»Ehkä et viitsikään», jatkoi Humoreski, kun toinen jäi äänettömäksi, ja kun toinen oli yhä ääne-

tön, hän jatkoi: »Tällä tavalla käy minullekin mahdottomaksi opiskella. Tohtorinna ja kaikki katselevat sinua ihmeissään ja kyselevät minulta, mitä sinä oikein teet. Lähtisit edes muualle, jos et aio käydä tenteissä, häiritset vain minua.»

He olivat kävellessään saapuneet Valkaman asunnon eteen, ja kadulla seisoessaan he aivan kuin saattoivat nähdä ne lukemattomat kerrat, jotka he olivat jo seisoneet kadulla hänen asuntonsa edessä, ja saattoivat nähdä kuin tulevaisuuteen, kevääseen, kesään saakka ne kerrat, jotka he seisoisivat tässä.

Katkerä apeus ja toivottomuus hiipi mieleen.

»Niin», vastasi Ville koneellisesti ja myöhästyneenä Humoreskin viimeiseen puheenvuoroon, ja sitten yhtäkkiä, aivan kuin heräten horroksista: »Niin, jospa lähden?» Hän ei vielääkään ajattele, että todella lähtisi, mietti Humoreski nopeasti.

Ville työnsi avaimen reikään ja avasi oven ja kosketti Humoreskia olkapäähän.

»Mutta jos se rouva...»

»Mennään vain!» keskeytti Ville väsyneesti.

Nyt he olivat siis kuitenkin tässä huoneessa, vaikka vain Valkaman piti olla täällä nukkumassa.

Ville istahti tuolille ja katseli Humoreskia, joka istui ulsterinsa sisällä sängyn reunalla. Noin herttainen pikku nainen ja kuitenkin tässä tahtoo mursertua kaiken alle, hän ajatteli. Kaikki hänen esityksensä ovat oikeita, hänen syytöksensä, niitä ne

olivat! ovat oikeita. Ja sitten koneellisesti, jatkona vain jollekin: Kunpa minä olisin onnistunut edes siinä tentissä.

»Niin, voinhan minä lähteäkin», sanoi Ville vihdoin ja hänen kasvoiltaan hävisi painostunut, jollakin tavoin särkynyt ilme, hän tunsu suunnatonta vapautumista.

»Se oli vain niin toista viime kesänä, siellä tutkimuslaitoksessa. Huone ja kaksi pöytää, tekniikkaa, kojeita, fysiikkaa, sen sellaista romua, mutta hyvää se vain teki. Tuossa on laudaturtyön luonnoksia.» Ville puheli kuin itsekseen.

Humoreski selaili pahvikansion sisässä olevia papereita. Kytkentäkaavioita, muistiinpanoja, taukukoita.

»Minä en ymmärrä näistä mitään, mutta elikä on niin kuin sanot.»

»On sel»

»Oikeastaan en teekään mitään täällä tässä vaiheessa. Ei ole muuta kuin termodynamiikan luennot, ja nehän voisi lukea kirjastakin.»

»Voi, älä viitsil»

Ville käännähti raivostuneena hänen puoleensa, mutta hillitsi itsensä. »Tiedätkö sinä mitä? Että minulla on rahaa juuri niin paljon, että voin syödä joka toinen päivä ja polttaa kaksi savuketta päivässä ensi tiliin saakka! Että nekin laskelmat pettivät ja . . .» Hän yritti keskeyttää, tätä en olisi saanut sanoa! hän ajatteli epätoivoisena. Humoreski katsoi häntä säälien, häntä vihloi se, että toi-

nen menetti tuossa päätöksensä eikä jaksanut, ja hänkin menetti samalla jotain.

Sitten Humoreski yritti antaa rahat takaisin; hän muisti erään onnettoman, viivähtäneen ajatuksensa.

»Et voi antaa, et elä muuten. Tiedät sen hyvin!»
Äänettömyys.

»Tiedän tiedän! mutta miksi sinä aina johdat kaikki siihen, että täytyy noin sanoa!» Humoreskin silmät kyyneltyivät.

»Minä?» Valkama vilkaisi Humoreskia, mutta käänsi päänsä heti pois, yritti rauhoittua.

»Ei kannata nyt hyvittää toinen toistaan!» hän sanoi sitten torjuvasti, kun Humoreski liikahti.
»Mitä se hyödyttää?»

Hän mietti. »Muista nyt, ettei ole ollenkaan harvinaista nykyään, että opiskelija tekee ruumiillista työtä. Paljonhan ne tekevät nykyaikana. Turunenkin on rakennuksella. Voin tehdä sitä muuallakin kuin täällä. No niin, menhän nyt nukkumaan asuntoosi, en saata sinua sinne, olen väsyksissä.»

Humoreski pudisti harmaita kasvojaan epäilevästi ja lähti pois.

Ville Valkama jäi yksin, hän ei saanut unta, vaikka olikin väsynyt. Köyhyys on kummallista, hän mietiskeli. Ennen kuin se tekee lopun elämisen arvosta, siinä on hiven jotain tunteisiin vetoavaa, jotain vastakkaista raa'alle elämäntaistelulle; kommunismissa täytynee olla vivahdus jotain sel-

laista. Mutta hän ei ollut kuitenkaan vielä täydellisesti masentunut, vaikka eihän näin väsyksissä voinut muuta kuin olla vain. Hän muistuttaa yksin ollessaan eräällä tavalla eläimiä, jotka eivät kokoa varastoja: kun hän on saanut jonkin verran rahaa, hän on jokseenkin huoleton tulevista päivistä. Mutta Humoreski...

Kuukauden verran he jaksoivat vielä sietää tällaista elämää. Siinä välillä oli muuten ollut joulukin, jonka Humoreskikin vietti nyt kaupungissa. He polttivat kynttilän Humoreskin huoneessa. Ja sitten tuli uusi vuosi, ja oli jo jatkunutkin jonkin aikaa. Humoreski oli myös töissä joululoman, joten heillä oli jonkin verran rahaa; mutta sitten elämä jälleen huononi.

Pikku nälkää, puutetta, riitoja. Humoreskin täytyi käydä lääkärissä, he olivat säikähtäneet että vauva on tulossa, ja pelko oli tosin ennen aikaista, mutta se maksoi rahaa sekin. Ja joskin Ville oli hyväntahtoinen ja avulias, hänessä oli se heikkous, että hän roikkui kiinni Humoreskissa. Hän oli jollain tavalla kiusallinen siinä suhteessa, että oli liian uskollinen, rakasti ehkä itseäänkin rakastamalla liiaksi tätä heidän suhdettaan. Sellainen hän ei ehkä aina ollut ollut, mutta itseluottamus oli mennyt ja kulutettu.

Humoreski tarkasteli häntä usein äänettömänä ja surullisesti, ja Ville arasteli tuota katsetta, se näet sisälsi maailman johon hän ei tuntenut yltävänsä. Ehkä hän hetkittäin ymmärsi ja löysikin

sen, mutta oli kykenemätön pitämään siitä kiinni. Hän saattoi jatkaa tätä puolinaisuutta, hänessä oli nykyisin ainainen inttävä halu kaikkeen, ja Humoreski tunsi sen, ja hän joko antautui tai se herrätti hänet vastarintaan, ja Ville tunsi sen ja vaati yhä enemmän, tai yritti ymmärtää. Niinhän ihmiset jäävät elämään kiinni ja tukehtuvat. Ihminen on järjetön: vaatii, ei osaa olla vaatimatta. Ja yrittää ymmärtää, ei ymmärrä.

Olikohan se niin, että Ville oli vielä liian vähän ihminen, jotta hän olisi voinut ymmärtää Humoreskin arvoa, liiaksi minänsä kahleissa. Mutta kaikkine puutteineen Humoreski oli toisenlainen, hänessä oli synnynnäisesti jotain ehdotonta ja syvää, josta Ville ei vielä tietänyt mitään, joka merkitsi jotain kestävämpää kuin Villen omistaman rakkauden tapainen ilmiö. Heidän elämänpiirinsä olivat luisuneet vähän erilleen; ehkäpä sitä olisi jatkunut ilman tuota Humoreskin ominaisuutta.

Humoreski pyrki kieltäytymään suudelmista; tosin hän alistui kun Ville tahtoi. Sitten hän kieltäytyi rakastamasta. He olivat Humoreskin huoneessa, ja hän kieltäytyi. »Johtuuko se siitä, että tohtorinna kolahdutti ovea?» kysyi Ville. Vastana näinä huonoina aikoinaan he olivat todenneet, miten tuollaiset seikat saattoivat jättää pahaa jälkeä.

»Eil Eil!» huudahti Humoreski ja tarkasteli Villeä.

Niin, se johtui vain siitä, että Paha oli jossakin läheisyydessä, kumeana kaikuna . . . eikä Ville enää

kuullut sitä... Se tuntui Humoreskista hyvin pahalta, hän sai melkein kyyneleet silmiinsä, ja hän hautasi kasvonsa Villen kainaloon. Sinä olet vieras, hän ajatteli. Saat lähteä. Vaikka saisit koko loppuikäsi kokea rakkaudennälkäsi piinaa, se on samantekevää, ellet löydä sen arvoa. Tunnen, että alat jo synkistyä.

Minä tiedän että rakastan sinua, hän sitten ajatteli, mutta sinä et ole enää sinä, koska minä sinussa ei ole enää minä, vaan jotain muuta jolla ei ole arvoa. Missä on sinun pieni ja kalpea ja hermostunut tyttösi, jonka silmät säteilivät syvästi sinisinä ilon, rohkeuden, luottamuksen ja piinan ja ahdistuksen kasvoista, jotka nekin olivat tekemässä minua siksi minäksi, joka yksinomaan saa olla rakkaudessa olemassa, se minä jolla oli arvoa juuri siksi, että se oli neuroottinen ja kalpea onnellisen ahdistavalla tavalla juuri rehellisyytensä vuoksi. Sillä se on ehdottomasti rehellinen, koska se voi olla olemassakin vain silloin kun se on rehellinen. Voi, sitä ei ole, on vain jotain raskaan selvää ja siksi niin valheellista, sillä tämä ei ole rakkautta, ei koskaan, vaikka ihmiset sitä siksi nimittävät. Siksi minua ei enää ole sinussa, ja koska minua ei ole, ei sinuakaan ole, ja sinä ruumis saat lähteä pois ja vaikka kuolla, ellet löydä minua. Etsi mistä tahansa, ja jos et löydä, niin älä tule takaisin, sillä kuollut minä ja sitten elävä löytää sen josta-kin kahden tumman silmän katseesta, jossa minut luodaan uudelleen. Kärsi siis, jos löydät sen siten,

ja jätä se löydettyäsi. Ja koska sinä olet myös rakentaja, rakenna se vaikkapa vain talosi yhdeksi huoneeksi, jossa voin viihtyä ja muuttua hetki hetkeltä rakkaudeksi, joka on juuri minun olemukseni rehellisen miehen talossa. Sillä siinä sinä olet vain maata ja hikeä ja alhainen, ja siinä sinä eroat kaikista muista, että tulet aina kärkkymään viereleni arvoani ja sen ymmärrettyäsi ja kulutettuasi menet pois. Et ole vielä ymmärtänyt mitään. Ja jos on niin, että elämä, joka on aluksi elämää ja sitten kiteytynyt väriseväksi tiedoksi ja sitten tavaksi, kunnes sekin haihtuu pois kylmyydessä kuin jääpala jäähöyrynä kuivaan ilmaan, ja jäljelle jää tyhjyys, niin älä tule takaisin, sillä minä kuolen yksin.

Alistuminen

Aamuisin ennen seitsemää istuu tehtaan varaston edessä Väiski Salmela, rukkaset sylissään ja poltellen tupakkaa. Lautakasalla istuu myös muita sekatyöläisiä, kirvesmies Teittinen, hevosmies Siltanen ja parikymmentä muuta tähän ryhmään kuuluvaa miestä. Istuvat, odottavat työnjakoa, tupakoivat, ovat ärtyisiä näin aamuisin. Tässä joukossa on Väiski Salmela istunut jo yli vuosikymmenen. Se on pitkä tai lyhyt aika, miten vain, sota-aikaa siitä ainakin on ollut suuri osa. Siitä alkoi hänen tiensä.

Väiski istui silloin lautakasalla kuin variksen poika, pelokas pojannulkki, kuunteli miesten jut-

tuja ja imi itseensä heidän elämäntilosophiaansa, ja myöhemmin, itsenäisenä työläisenä, hän puhuu aivan samaan tapaan, hitaasti ja äänensävyssä aina jotain kätkeytyä harmia, alistumista, katkeruutta, kaunaa.

Silloin oli ollut sota, ja miehet puhelivat ensimmäiseen sodasta, osa heistä oli ollut rintamalla, osa oli siihen liian vanhoja.

Miksi ne sotivat? kysyi Taukkanen, jolla on taipumusta mietiskelyyn.

Liikaa ihmisiä, liikaa työkansaa.

Älä sure. Tuskin työläisen on missään niin hyvä olla kuin haudassa, siellä routarajan alapuolella . . . Ainoassa tonttimaassa, jonka saa näillä hankkeillaan ostetuksi, jos sanotaan niin kuin asia on.

Sekin on kallista maata.

Mutta Oskarille se käy kalliiksi, se on niin iso!

Mutta miksi ne sotivat?

Tätä samaa on kaikkialla, ei tämän vuoksi kannata sotia, työkansan nimittäin.

Pakko vain on.

Rahako se on lopultakin?

Raha ja vallanhimo.

Hyi helveti —

Tätä on Väiski Salmela imenyt sieluunsa kymmenen vuotta, vietettyään sitä ennen lapsuuden kultaisia vuosia Velkaperän työläiskorttelissa. Perheenäiti Tilda taisteli noina vuosina ankarasti pokarallaan nälkää vastaan tehtaan halkolaanilla,

vastaili miesten kirouksiin ja hörppi kahvinsa. Entinen kaunisviivainen vartalo oli vahvistunut miehiseksi, kasvot luutuneet harmaan vähäilmeisiksi — niin hän itsessään oli kätkenyt kuin kovaan pähkinänkuoreen menneisyyden, jopa unikuvatkin talosta, isännästä ja emännästä. Väiski oli käynyt kansakoulun, hänestä oli kehittynyt laiha, kalpea ja pelokas poika, jolta lapsuuden riisitauti oli pillannut hampaat. Eräänä iltana äiti oli sitten sanonut: »Huomenna sinä Väiski menet töihin tehtaalle, olen puhunut mestarin kanssa.» »Vai niin», vastasi Väiski, hän tunsu, miten mies asettui häneen olemaan, untakaan ei tahtonut saada.

Ja aamulla hän sukeltautui kodin matalahajuisesta ilmapiiiristä syksyiseen aamuun. Hän viivyteli pihalla hetken aikaa, tuossa pihassa, jossa oli pinta-alaa viitisenkymmentä neliötä ja yksi vaivainen kalliomänty, omia eivät nekään; tuskinpa hän ollenkaan tiesi, että Salmeloiden tilan pinta-ala oli joskus ollut viisikymmentä hehtaaria, osa hyvää metsämaata. Sinä aamuna elämä oli pudonnut tolaltaan ties mihin, mihin tahansa —

Järvellä vyöryi sumua, oli vielä aikaista. Väiskiä palelsi. Hän kulki kiireisesti, raahasi äidin kumisaappaita, joutui puolta tuntia ennen toisia varaston eteen. Yksitellen siihen saapui muitakin miehiä, vanhoja työläisiä, jotka Väiskin mielestä hallitsevat jonkin suuren ja ratkaisevan salaisuuden, melkeinpä samoja miehiä kuin nämä nykyisetkin, kirvesmies Teittinen, työmaan luottamusmies ny-

kyisin, Taukkanen naapurista, hevosmies Siltanen, joku tuttu poikakin saapui.

Varasto on rapattu tiilirakennus, jonka seinän vierustalla on penkki. Miehet istuvat, odottelevat, tupakoivat. He ovat kaikki ulkotyöläisiä, joita siirrellään milloin mihinkin, joukossa pari kirvesmiestä, muuten alinta ammattiluokkaa. Tuossa joukossa tuskin kukaan huomaa Väiskin olemassaoloa, pojannulkki, joka istuu lautakasalla, on tuttu näky, sen ja sen eukon poika, siitähän se alkaa.

Puhutaan jotain aamujuttua. Eilen oli Antti Sallinen kuollut, ja tapaus on virkistävä ja kamottava, sopiva aamujutun aihe tähän alituisen tyhjyyteen. Antti ryypiskeli tehtaan pirtua, selittää joku, puhdistamatonta spriitä. Pitää muuten olla pirun tyhmä, kun juo, vaikka tietää, että kuoleman siitä löytää. Miten lie saanutkaan sitä?

»Tietenkin laskettanut pulloon», arvelee Taukkanen.

»Se joi sitä ja kohta oli alkanut polttaa sisältä, ja mentiin hakemaan sairaanhoitajataria, mutta turhaahan se oli, poika juoksenteli pihalla sekäpäisenä.»

»Mistä minä nyt saan vänkärin», kysyy hevosmies Siltanen, »kun se Antti heitti veivinsä?»

Sitä ei tiedä kukaan. Ja sitten Taukkanen alkaa taas kertoa vanhaa tarinaa siitä, kuinka hän oli happopuolella kirvesmiehenä ja kuinka hänestä aiottiin tehdä mestari, mutta hän ei osannut laskea kuution särmää. »Ja muutenkin siellä on ole-

mista, happotornissa, myrkky puree sellun puusta ja katku on kuin helvetissä, sieltä tämä yskäkin on kotoisin.»

Mutta kaikkihan tietävät hänen yskähdyksensä, Väiskikin on kuullut sen lukemattomia kertoja Taukkasen liiterin takaa.

Puhelua, kiroilua, äänettömyyttä, tylsyyttä.

Varastolle on vähitellen kertynyt parikymmentä miestä, niitä kävelee tehtaalle joka suunnalta, tehdas kerää miehet ja naisiakin kylästä kuin jättiläismagneetti. Väiskin äitikin siellä vilahtaa, onneksi meni ohitse muualta. »Sanukka se jäi maata!» välähtää Väiskin mielessä katkera ajatus.

Pilli ulvahtaa, miehet nousevat, mestari ilmestyy paikalle.

Toisten lähdettyä töihin mestari huomaa Väiskin, joka on noussut lautakasalta ja astunut muuttaman vaikean askeleen, hän seisoo nyt avuttoman näköisenä mestarin edessä. Tuo näky tympäisee ja ärsyttää mestaria, muutenkin näin maanantai-aamuisin on kaikki yhtä pitkäpiimäistä helvettiä.

»No, mitäs poika?»

Väiski katsahtaa häneen syrjittäin ja yrittää vastata: »Niitä töitähän minä, jos niin kuin olisi töitä?»

Hetkeen ei mestari vastaa mitään, hän tosin muistaa sen eukon, joka kävi kysymässä töitä pojalle; täytyy vähän miettiä ja katsoa.

»No niin, mene vaikka tuon hevosmiehen väkäräksi. Se entinen kuoli eilen.»

Toisen kuolema on toisen leipä, ja Väiski lähti hevosmiehen perään. Ensimmäinen yritteliäs ote hänen työläiselämässään oli se, että hän otti köysinipun käteensä, köysinipun hänelle ojensi vanha ja laiskanpuoleinen hevosmies Siltanen. Sama mies oli aikoinaan ollut renkinä Salmelan suurehkossa talossa hämärässä menneisyydessä. Hän ei tuntenut Väiskiä eikä tullut kysyneeksikään, eikä Väiski tietänyt Siltasesta mitään. Kohtalo oli vain nyt tasoittanut kortit, äänettömästi ja pilkallisesti naureskellen ihmiskunnalle.

Sitten Väiski Salmela on istunut lautakasalla jo lukemattomat kerrat. Ollut poissa joskus, sotaväessä ja muualla, mutta aina palannut sinne takaisin.

Aika kuluu, vuodet menevät.

Miehiä vaihtuu. Tosin on joku pysyvä ydinjoukko, tehtaan aivan vakituiset työläiset, jotka ovat jo muuttuneet osaksi tehtaan kuvaa. Väiskistäkin alkaa tulla muuan pikku yksityiskohta. Mutta on myös kulkijoita, jotka viipyvät aikansa ja lähtevät pois.

Eräänä keväänä ilmestyi lautakasalle istuskelemaan Ville Valkama niminenkin nuori mies, Väiski Salmelan vierelle, muiden joukkoon. Mistä oloista kohtalo lieneekään heittänyt, tai istuttanut, hänetkin siihen lautakasalle; tietenkin lautakasa on ehtinyt useaan kertaan uudistua välillä.

Hän oli ollut tavallinen mies, hiljainen ja ystävällinen, ei kovin tottunut töihin, mutta jaksanut sentään tehdä niitä tuntityön tahtiin. Joskus sun-

nuntaisin kävi Väiskin kotona kahvilla, etenkin sitten kun he olivat joutuneet yhdessä lohipatoa perkaamaan. Siellä hän oli puhellut Väiskille Lapistakin, sen tuntureista ja erämaista, joissa vielä karhu viheltelee. Tavallinen mies, joskin vähäpuheinen, ainoan kerran innostui sokkelinlaskun yhteydessä, oli kysymys jostakin pinta-alan laskemisesta, jolloin mestarin ja Valkaman välille oli syntynyt kiistaa — Valkama oli turhaan pistänyt nenänsä siihen asiaan. Valkama sanoi jotain pilkalista mestarille ja sitten yhtäkkiä aivan kuin sammui, oli jälleen entisensä, hiljainen ja avuton, niin kuin olisi vahingoittanut jollakin vaarattomalla tavalla järkeään. Hän oli ollut vuoden tehtaalla ja sitten kadonnut.

Ja kevättalvella hän oli jälleen ilmestynyt lautasalle istuskelemaan; niinpä on muuten kaikkien kulkijoiden laita: ilmestyvät sinne missä ovat olleet, ennemmin tai myöhemmin. Valkama oli samanlainen kuin ennenkin, ehkä entistä hiljaisempi vain, mutta lisäksi hänessä saattoi olla huomautuvina jonkinlaisia välinpitämättömyyden tai rapsion merkkejä, hän ei huolehtinut asustaan edes sunnuntaisinkaan, parta oli usein ajamaton, katse välttelevä. Mutta vähitellen viikkojen ja kuukausien aikana hän sentään piristyi, sai väriä kasvoihinsa, oli joskus iloinen, etenkin silloin kun oli saanut kirjeen. Hän lueskeli sitä työmaallakin kahvituntien aikana, jos he Väiskin kanssa sattuiivat olemaan kahden jossakin työssä. Mutta hän ei kerto-

nut koskaan mitään. Hänessä on jotakin, mistä Väiski Salmela pitää hyvinkin paljon.

Niin kuuluu tämäkin kevättaivi, lumet sulavat, tulee kevät, kesä ja syksy.

Se rakennus, minkä vinttikamarissa Salmelat asuvat, sijaitsee Velkaperän työläiskorttelin laidassa. Koko työläiskortteli on kuin joku pullistuma itse kylässä, joka taas on vähän sekavasti järjestäytynyt suuren järven eteläpäähän, vailla kiinteää asemakaavaa, luonnon mukaan. Velkaperässä on, nimestään huolimatta eräänlaista hyönteismäistä ahkeruutta ja sitkeyttä, ja kesäisin se kukkii helein värein. Luulisi, että värikkäiden puutarhojen ympäröimissä pikku taloissa asustaa onni ja tyytyväisyys. Melkein kadun tapainen hiekkatie halkoo Velkaperää; harvoin, jos koskaan tällä tiellä nähdään paikkakunnan sivistyneistöä.

Tuota tietä astelee nyt Ville Valkama eräänä sunnuntaina. Hän on lähtenyt Taipaleelta, vuokra-asunnostaan, tapaamaan Väiski Salmelaa. Hän viihtyy siellä hyvin. Kenties hän kaipaa kodin tunnelmaa, enemmän kuin koskaan hän uskaltaa sen myöntää ja ajatella. Mitä hän oikein ajattelee? Vaikea sanoa; olosuhteet värittävät uskomattoman voimakkaasti ajatuksia ja tunteita. Hän on ehkä mukautunut, samoin kuin hänen ruumiinsakin ja lihaksensa ovat mukautuneet työläiselämäänsä. Ehkä hänen mukautumisensa ei ole oikeaa, toimivaa lajia. Köyhä katselee tarkasti rikkaan elämää. Tämän vaiheensa aikana Ville Valkama, joka eli

etäällä paikkakunnan sivistyneistöstä, kenties jo ajatteli: Mitä ne tekevät? Miten ne elävät? Mitä ne ajattelevat? Kovin korkea muuri on eri kansanluokkien välillä, epäluuloa, vihaa, tietämättömyyttä.

Valkama kääntyy tieltä rakennuksen pihaan, tarkastelee Väiskin polkupyörää, nousee narisevia vinttiportaita ylös, koputtaa ovelle ja astuu sisään.

»Päivää. Onkohan Väiski kotona?»

»Vieras on hyvä ja istuu!» kehoittaa Tilda, Väiskin äiti, ja raivaa tuolilta pois vaatekappaleita.

»Minä tässä vain ajattelin kysäistä, lähtisikö Väiski ulkopuolelle», sanoo Valkama. Aina hän vain ajattelee jotakin.

»Istualtaan on parempi lähteä!»

Tilda laittelee jo kahvipannua tulelle, eihän kahvitta lähdetä, varsinkaan näin sunnuntaina.

»No, jos otat tuon hatun päästä pois, oletpahan joutilaamman näköinen!» sanoo Väiski ja vääntäytyy unisena räystäskomerosta huoneeseen.

Sanukka-tyttö lukee ikkunan alla jotain lehteä.

»Pannaan tästä tupakaksi», kehoittelee Väiski ja haukottelee tuon tuostakin. Ville sytyttää tarjotun tupakan ja haukottelee hänkin.

Senpä tietää. Unettaminen, se onkin merkillinen seikka, se kuuluu erottamattomasti tähän työläiselämään. Se alkaa siitä, että keskellä päivää, tai illalla, iltapuolella, kenties aamulla hyvin nukkuneen yön jälkeen, voi kellahtaa sänkyyn ja retkah-

taa siitä unentapaiseen, sellaiseen nimittäin, joka sitten ympäröi suuta ja kasvoja hiukan nihkeänä, kosteana ja kiiltävänä, ja josta heräilyään pää on raskas ja olento niin saamattoman raukea ja veltto kuin taikina tai pehmeä sikiönliha, haukottelee, juuri ja juuri ja juuri juuri saa tupakan sytytettyä, ei sekään maistu, haukottelee jälleen ja jälleen nukahtaa. Tällainen unettaminen, samoin kuin suuri syöminenkin, ne ovat hermovian oireita...

Ja kahvipannun nokka sihahtelee nyt unettavasti hellalla, pannu pitää kotoista vaatimatonta juhlapuhettaan ja puhaltelee kohta nokastaan hyvänhajuista höyrypilviä huoneeseen.

Sunnuntaita, raukeaa hyvänolon tunnetta.

Tilda kattaa pöydän, kolme kuppia, vehnäpullea ja sokeria. Itse hän ei tule pöytään juomaan, vaan seisoo hellan edessä ja ryyistää lautaseltaan kahvin.

»Kaadahan lisää!» káskee Väiski kolmannen kupin jälkeen Tildaa. Vieras ei enää ota, ei tässä enää jaksa, kiitos vain.

»Ota nyt vaan kun annetaan», sanoo Väiski. »Periaatteenkin vuoksi, kun toinen ei ole köyhä eikä toinen rikas.»

»Pitää sekoittaa, on siinä vehnästä», kehoittaa Tildakin. »Tuo meidän Väiski se juo kahvia, heti aamulla pitää olla kurkkuun, muuten ei tule lähdöstä mitään.»

»Juothan sitä sinäkin.»

Ja vieraskin ottaa neljännen kupin.

Tässä perheessä vallitsee jonkinlainen lämmin pohjavire, parhaiten sen tajuaa silloin kun äiti ja poika hiljalleen kinastelevat. Vieraan on hyvä olla ja kokea ystävyyttä. Huone on lämmin ja siisti, tosin ei mitenkään liian suuri kolmelle hengelle. Räystäään alla on kaksi komeroa, kuin pääskysenpesiä, joissa Väiski ja Sanukka nukkuvat lämpiminä aikoina ja usein talvellakin. Ikkunasta näkee Velkaperän ylitse järvelle, kauas etäisyyteen häipyvään, kumpuilevaan horisonttiin. Peräseinällä on kirjahylly ja hyllyn päällä Väiskin ostama radio, ja hyllyssä on kolmisenkymmentä kirjaa, joukossa myös metsästyskirjallisuutta ja Seitsemän veljestä, jonka metsästyskuvauksia Väiski lueskelee. Toisella seinällä riippuvat aseet, haulikko ja luodikko, reppu ja pari teerenkuvaakin, nurkassa on ampu-matarvikekaappi. Väiski on innokas metsämies. Eikä huoneessa juuri muuta olekaan, pöytä tietenkin, kolme tuolia, heteka, kaappi.

Teppo, Väiskin suurikokoinen pystykorva, venyttelee lattialla, nousee ja pyrkii pöydän luokse saamaan osaansa.

»On se sitten ihme, ettei tuo Teppo käy kiinni vieraaseen», ihmettelee Tilda. »Kyllä se tavallisesti vieraat kurissa pitää.»

»Kyllähän minä Tepon tunnen, mitäs Teppo», sanoo Valkama, »se onkin hyvä olento, haukkuu akat saunaan, linnut puihin ja leivät uuniin».

»Älähän sinä nyt Teppoa halvenna. Tule tänne,

vanhus, kas noin, Teppo poika. Vanhaksi alkaa käydä, mutta onpa uusi jo tilalla. Käypäs Sanukka hakemassa Piku tänne! Kuulo menee, näkö menee Teppo raiskalta. Teppo poika, vanhus sinä olet, niin!» puhelee Väiski hellästi koiralle, joka nojaa kuonollaan hänen syliinsä.

Teppo katselee onnellisena Väiskiä silmiin ja sitten vierasta ja taas Väiskiä. Mutta kun Piku ryntää huoneeseen, siitä alkaa elämä. Piku on pentu vielä, viisi kuukautta, se hyppii, haukkuu, kasaa matot, pyörii yhteen suuntaan häntäänsä tavoittelun niin kauan, että seisahduttuaan horjuu jaloillaan kuin humalainen ja kaatuukin maahan. »Pää sekosi, ähähl!» sanoo Väiski ja pistää Pikun häntään taas suuhun ja pyöräyttää penikkaa toiseen suuntaan, ja lattialla näkyy vain hurjasti kiertävä kerä. »Siitä se koira tulee, paperit on jo Kennelliitossa. Näyttelyihin viedään.»

»On siinä koira!» sanoo Tildakin huvittuneena, vaikka häntä hermostuttaakin tuollainen metakka.

He kaikki häärivät koirien ympärillä.

Valkamakin on täällä tyytyväinen, jopa onnellisenkin, oma itsensä. Ne painostavat ristiriidat unohtuvat hetkeksi, pyrkimykset, ylivoimaiset suunnitelmat. Ehkäpä hän ajattelee jättäytyvänsä työläiseksi? Jonkinlaista varmuutta elämään, pois kalvava, kuluttava syöksyminen eteenpäin, yrittäminen, kauhistava epävarmuus! Hän katselee Väiskiä, ajattelee hänen elämäänsä. Väiski on hänen mielestään työläisen perustyyppi, onhan hän näh-

nyt hänet työmaalla, ja lukemattomia muitakin. Väiski Salmela ei ole typerä, joskus ehkä hidas mietteissään, ja sekin saattaa johtua jonkinlaisesta laiskasta pelosta, joka kahlehtii ajatusta, herrojen käskyt saavat usein vanhemmankin miehen ryhtymään asiaan kiireisesti ja sokeasti. Monet harmaat vuodet ovat kuluneet eräästä syysaamusta, ennen kuin hän on päässyt tähänkään saakka. Tehtaasta ei pääse eroon mitenkään, parasta on tehdä työnsä riuskasti ja vähäpuheisesti. Niin on ikää karttunut, lihakset vahvistuneet ja sisäisten tilojen — niitä oli joitakin harvoja, kauna, uhma, jopa työn ilokin joskus — piirteet ovat lieventyneet alkupäivistä ja luutuneet paikoilleen. Niiden varaan on kasvanut Väiskin työläisnäkemyks, jotain sosiaalidemokratiaa, kommunismia, puolueettomuutta, tylsyyttä; kun elämä huononee, mies jyrkkenee. Niin on Väiski valmis, keskimittainen sitkeä mies, hiljainen ja yksiviivaisesti humoristinen. Mestari tuskin koskaan odottaakaan, että Väiski olisi toista mieltä kuin hän, Väiski vain katsoo maahan, kuuntelee, karistaa tuhkan tupakastaan ja nyökkää lyhyesti ja ryhtyy kulmikkaasti työhön. »Melkoinen», niin häntä nimitetään työmaalla. Miehet vaihtuvat, jos joukosta poistuu joku erikoinen yksilö, voimamies, juttujen kertoja tai muu, ilmestyy aina tilalle uusi, tasaista ihmisjoukkoa ei saa syntymään mitenkään. Mutta Väiskin asema miesjoukossa ei heilahtele, hiljalleen hän on työntynyt omaan paikkaansa ja pitää sen.

Elämä on liikkumatonta, pulavuodet, lakot, sodat ja muut suuret ilmiöt sitä vain joskus muuttavat; tässä huoneessa Väiski on asunut ikänsä, saman työpaikan hän on pitänyt. Elokuvat, tanssit, urheilukilpailut ja sen semmoiset, niistä hän ei juuri välitä, niiden tilalla on hänellä metsästys; hän on paikkakunnan huomattavin metsästäjä. Ja sellainen mies joka metsästää voi kyllä olla hiukan arvaamatonkin.

Sisar Sanukka lueskelee edelleenkin jotain lukemistolehteä ikkunapenkkillään, haukottelee ja uneksii; ehkäpä hän unelmoi prinssistä? Hän on lyhyt ja lihavahko ja unelias, unia näkevä tyttö, tai neitikin jo, laittelee ruokaa muille, kuljeskelee ulkona, eipä muuta.

Tilda kuuntelee poikien puhetta ja ajattelee, että pitipäs hänen vielä tämäkin nähdä, se että tuollainen kuljeskeleva, nuori miehen-holkki ystävystyi Väiskin kanssa. Ylämaasta ne taas puhuvat, kunhan ei vain houkuttelisi Väiskiä mihinkään. Tilda torjuu vihaisesti kaiken sellaisen, mikä muuttaisi nykyisiä oloja.

»Kun on tuo työn tekeminen aina . . .», sanoo Väiski jossakin välissä.

»Tietenkin se on joka paikassa. Missä saisi laiskuutta? Ja olisiko sitten mikään siunaus se, että saisi onkia esimerkiksi lentokaloja jossakin Brasiassa, wienerleipä syöttinä ja ilmapallo kohona?»

He innostuvat, Valkama, hän puhuu jollakin lailla omalaatuisesti, kun innostuu.

Väiski sanoo, ettei hän tiedä sellaisesta, mutta että häneltä jäi viime keväänä peukalo kiven väliin kun meni auttamaan paria miestä ilman aikojaan, kutsumatta, ja kynsi erkani peukalosta ja hän sai seitsemän vuorokautta lomaa ja tapaturmarahat, niin että ajatteli, jos möisi kaikki kyntensä niin kalliista . . . Se on sentään edistynyt, se sosiaalinen lainsäädäntö, mutta tehtaan lääkäri, joka sattuu olemaan myötämielinen näissä asioissa, on senvuoksi tehtaan herrojen hampaissa.

»No, mitä siihen kynteen tulee», sanoi taas Val-kama, »niin niiden repiminen on ikivanha kiinalainen kidutuskeino, ja onhan sinulla kaksikymmentä tai yhdeksäntoista jäljellä, joten saisit yhdeksäntoista viikkoa lomaa.»

Mutta Väiski arveli, että mitä sitten jäisi jäljelle, jos kaikki jäsenensä möisi niin kalliista?

Ehkä sielu, ja se olisikin sitten vapaa iankaikkisesti.

»Enhän minä nyt väitä, että siellä pitäisi elää lappalaisenkaan tavalla, mutta usko pois vain, että sellaisella joka esimerkiksi metsästystäkin harrastelee, olkoonpa vain ettei kaikenlaisten ponssarienkaan tyyliin, sellaiselle olisi ylämaassa elämä toista.»

Puhe oli viriämässä, siihen työntyi jotain outoa tunnelmaa, ristiriitaista tämän tavallisen elämän kanssa.

Tilda ei viitsinyt enää jäädä kuuntelemaan, olihan lähdettävä vieraisillekin naapuriin, yhtäkkiä

hän oli tuntenut itsensä aivan kuin vanhaksi. Hyvähän se kyllä olisi Väiskinkin kannalta nähdä vähän maailmaa, mutta — miten tässä sitten elettäisiin? Ja siellä — jätkä pistää puukolla, ei muuta. Hän oli kahvittanut vieraan ja nyt hän kietoi huivin päähänsä ja hankkiutui ulos. »Vieras on hyvä ja tulee sitten uudelleen kun sopii.»

Valkama nyökkäsi ja sanoi kohteliaasti näkemiin, oli noussut oikein seisomaankin.

Ja kun Tilda kolisteli alaovessa, etsi Väiski komerostaan rommipullon ja kaatoi kuppeihin. »Oteetaan nyt tämä loppu, se on pahaa ryypätä mutta hyvää juoda. Kippis vain!«

»Kippis!«

Puhe avartuu mökin seiniä laajemmalle, rommi alkaa lämmittää mukavasti sisuksissa.

Tuo Väiskin metsäinnostus lepää itse asiassa kuusivuotiaan poikasen elämyksen pohjalla, mietti Valkama kuunnellessaan huvittuneena Väiskin kertomusta. Siinä iässä hän oli nimittäin eräänä syksyisenä päivänä ottanut omin lupinsa Taukkasen pojan jousipyssyn ja sukkapuikollisen nuolen ja livistänyt metsään ja saanut ammutuksi pyyn, pikku pojan mielestä kaukana kaukana salaperäisessä metsässä: itse asiassa sadan aikaihmisaskeleen päässä Velkaperän laidasta... Oli siis elämys ja muisto, ja halu kokea se uudelleen, kokea jännitys, hurma, vietin kiehahtaminen linnun pudotessa — nämä kehittivät vuosien aikana intohimon, joka vähitellen kiteytyi luonteen osaksi ja kävi

yhtä tutuksi kuin metsästysmaisematkin. Ja nyt, yli puolitoista vuosikymmentäkin myöhemmin, Väiski muistaa sen vuorokauden, kirkkaassa valaistuksessa muuten hämärän ajan tajunnan keskellä, menneisyydessä, kaukana metsässä; se onkin koko köyhälistölapsuuden ajalta kenties ainoa tapahtuma, jonka hän muistaa, jousipyssyn, jopa senkin missä asennossa se makasi Taukkasen liiterin seinää vasten, ja ennen kaikkea pyyn, joka oli sinä päivänä, lukemattomia vuosia sitten, hirmuisen suuri, mutta pieneni vuosi vuodelta, ja nuoruus loppuikin silloin kun pyy lakkasi pienenemästä.

»Voi hyvä sylvi sitä tapahtumaa!» ihmettelee Väiski nyt.

»Kyllä se monena aamuna tuntuu ilkeältä, kun teeren kukertelu kuuluu tähän kotiportaille ja on vain lähdettävä talsimaan tehtaalle... Mutta mihin tästä lähtee? Suurempi asunto olisi hankittava, äitimuorin olisi päästävä töistä eroon... Taitaa jäädä se karhu.»

»Niin. Mutta minä kyllä tästä ennen pitkää lähden pohjoiseen», sanoo Valkama yhtäkkiä. »Sinnhän minä läksin silloin viime kerrallakin...»

Ja sitten rommi ehtyy pullosta.

Ville Valkama kävelee takaisin Velkaperän työläiskorttelia halkovaa tietä. Melkeinpä hänen askeleensa muistuttavat työmiehen kumaraisia askeleita.

Hän ei menekään nyt Taipaleelle, vaan kävelee hitaasti kylän keskustaan johtavaa tietä, mutta poikkeaa siltäkin kapeammalle sivutielle, joka vie tehtaalle. Laajan, lähes kilometrin pituisen halkolaanin laidassa hän istahtaa halkopinolle, sytyttää tupakan ja jää siihen olemaan, katsellen tyhjälle, autiolle halkolaanille. Vieressä on monttu, rakennuksen pohja, jota he arkisin kaiveskelevat. Etäämpänä vasemmalla makaa järvi, jää on jo mustaa ja lahonnutta.

Tuossa on tehdas, näin sunnuntaipäivänä äänetön — vaikka kuuluihan sieltä sentään joitakin ääniä, kattilat kiehuivat rahaa läpi ajan. Työkansa lepää, se ei rakasta tällaisia tehtaita, jos ei ehkä vihaakaan, pysyttelee poissa kun ei tarvitse olla lähellä. Vain herrat punovat juoniaan, tekevät laskelmiaan, neuvottelevat, sillä kaupan lonkero on työntynyt tännekin kylään. Tai siellä he nyt, tai rouvat, istuvat paikkakunnan synagoogassa ja kuuntelevat pastorin puhetta helvetistä ja synnistä ja taivaasta. Mutta on tuolla sentään joku, joka liikahdelluineen näkyy muurahaisen kokoisena halkolaanin toisessa päässä; kuuluu olevan joku metsätieteen ylioppilas, joka tekee jotain tutkimusta paperipuun veitsikuorinnassa tapahtuvista häviöistä. Ehkäpä laudatur-työtään. Näkyy olevan innokas, kun uhraa sunnuntaipäivänsäkin. Jos menee lähelle, hän on tärkeän näköinen, ylioppilasraukka. Ehkä hänestä tulee aikanaan joku metsäpäällikkö, tai ehkä tiedemies, tohtori, ehkä aivan

keikailija niin kuin monista tohtoreista? Tärkeytensä sisältä hän on nouseva kuin ikivanha hapsikas tiedemies, mikroskooppinsa viereltä ja hänen naamansa on muodostava hölmistyneen kysymyksen: mitä? jos hänet saisi oivaltamaan, että työkinsä kulkee virtana muita teitä ja että hänen tärkeytensä on hänen omassa päässään. No niin, olkoon, jos on sopuisa mies muuten, ajatteli Valkama sitten, mitä pirua se minulle kuuluu!

Aurinko hiukan lämmitti. Hän oli avautunut tälle lempeälle tyhjyydelle, joka oli ilmestynyt lähdön jälkeen. Mitäpä ruumiista! Kärsiköön nyt sekin. Rikas maksaa rahallaan, köyhä selkänahallaan. Tehdas vain kiusasi. Se oli näin sunnuntaisin tarkoitukseton, autio kolossi, kuin herrojensa unohtunut mielikuva.

Arkipäivisin tehdas täyttyi. Miehet nousivat ärtäisinä varaston edestä ja lähtivät kävelemään paikalle. Etupäässä asteli kirvesmies Teittinen, kommunisti, Taukkanen, hevosmies Siltanen ja Väiski Salmela, ilman hevosia, sillä aina ei ollut ajoa, yksinäinen mies Ville Valkama, ja vielä muitakin. He ottavat lautakopista aseensa ja alkavat taas. Mitä maailmassa voisi tapahtua, ellei joku vaivautuisi liikuttamaan kättään? Se ei kertakaikkiaan synny pelkällä herran käden heilutuksella, tuon joka tuossa lyö ohuen seipään maahan ja viittaa naama luovan työn lumouksessa tuonnepäin ja sanoo että kolmekymmentä metriä.

Mutta on niillä joillakin valtaat arveli Taukkanen, joka oli haaveillut omasta mökistään kymmenen vuotta eikä vielä sittenkään auttanut liioin heilutella käsiään.

Sitten ollaan pitkän aikaa äänettöminä, helposti irtoavan perkele-sanan valtapiirissä.

Kemppi alkoi sitten puhua, niin kuin aina. Jostakin naisesta, jonka piti puhelimella ilmoittaa hänelle se asia, jota kai menivät nyt toimittamaan. Mutta kun sen kauppalan keskus on automaattinen ja naisen kotona on vanhanmallinen puhelin, hän oli sanonut, ettei sitä soittamalla voi toimittaa.

»Olisihan sen voinut, soittanut keskukseen ja käsenyt sieltä yhdistää tänne», sanoi Renkonen, joka väänsi parhaillaan kiveä ylös vastahakoisesta maasta.

»Käskin pistää kortilla», sanoi Kemppi. Hän ei ilmeisestikään ollut varmasti selvillä, että automaattikeskuksenkin kautta pääsee.

»No joo, mistä ne sellaiset keskukset tulisivat, jotka kaukopuhelutkin osaisivat yhdistää!» tokaisi Renkonen ärtyneesti.

»No niin niin, johan siinä pitäisi sitten olla numeroita!» tarttui innostunut Kemppi. Ei ymmärtänyt, että toinen pilkkasi häntä.

»On se sitten vain kumma, että se sana kulkee yhtä lankaa pitkin», ihmetteli Taukkanen.

»Vielähän se lankaa pitkin, mutta kun langattakin.»

»Kas, Melkoinen, se poika tietää! Olitkos naisen vierellä viime yönä?»

»En ainakaan sinun akkasi!»

»Äläkä yritäkään. Mutta joo, etsi sinä poika omasi.»

»Ehtii sen vielä.»

»Ehtii! Ehtii! Ei sitä ehdii!» sateli Väiskille neuvoja.

Väiski otti vastaan hiljaa hymyten kasaantuneen aamukatkeruuden ilmaukset. Häntä saattoi kadectia sellainen, jota työ kiusasi, kuolettava, yksitoikkoinen työ.

»Herrakin näkyy tulevan, niin nyt sitten ehdit!» huomautti hän ykstopotisesti.

Mestarin mentyä tiehensä sanoo Kemppi yhtäkkiä: »Kyllä se vielä keksitään sekin, että ilmasta otetaan sähköä!»

Tieteellistä keskustelua, arveli Valkama itseksseen. Onkohan se tuo metsäylioppilas, joka heittä kiusaa, niin kuin minuakin.

Ja Renkonen sanoikin sitten: »Onkohan siitä mitään hyötyä tuonkaan hommasta? Mittaa puita. Ja autojen aika menee hukkaan. Kuinka paljon sekin sitten maksaa?»

»Onhan firmalla rahaa», tuumasi Taukkanen.

»Ei mitään hyötyä!»

»Ehkä siitä joskus on hyötyä, joskus ei», arveli Valkama.

»Ei ole hyötyä!»

Sitten laskeutui monttuun kirvesmies Teittinen suunnittelemaan laudoitusta. Hän oli työmaan luottamusmies, kommunisti, kunnanvaltuuston jäsenkin. Hän oli kookas, vanhahtava mies, jonka ääni säröili helposti hermostuksesta. Miehet hiukan vierastivat häntä ja vaikenivat hänen läheisyydessään, tai puhuivat ilmoista. Tässä työporukassa oli alle puolet miehistä kommunisteja, mikäli Valkama tiesi.

»On sillä vähän kalliit työvehkeet!» aloitti Kemppi taas, kun Teittinen oli mennyt. Hän tarkoitti jälleen metsäylioppilasta.

»Nyky aika kun on mennyt sellaiseksi», arveli Valkama, »että ne tutkivat kaikkea. Ja vähän tässä siihen nähden mitä muualla maailmassa. Niin kuin atomipommissakin.»

»No niin niin!» innostui Kemppi.

Keskustelu oli saamassa laajempaa kantavuutta ja leviämässä henkilökohtaisuuksista yleisempiin näköaloihin. He alkoivat todenperään innostua, harvoinhan tuli tällaisesta keskustelluksi. Pari eukkoa kuunteli vierellä erittäin äänettöminä, pistellen talikolla lastuja kasaan.

»Se juttu oli sillä tavalla, että siinä oli Amerikan ja Saksan kilpajuoksu», tiesi Siltanen. »Muistanhan minä, miten Hitler uhkasi siinä eräässä vaiheessa.»

Renkonen kuunteli kasvoillaan ärtynyt ja myrtynyt ilme.

»Kun laittaa takapuolen alle tulitikkulaatikoitten atomeja, niin saisi lentää vaikka...»

»Niin kuka?» kysyi Kemppi innostuneena.

»Sinä ensimmäisenä», tokaisi Väiski Salmela.

Ja laturi Ollikainen oli istunut keskustelun aikana aivan äänettömänä kivellään, niin kuin toiset olisivat puhuneet jotain vierasta kieltä, kasvoiltaan ainainen, jollakin tavoin valoisa ilmeensä. »Sinä se vain ammuית komean paukun!» puhkesi hän yhtäkkiä sanoiksi toiselle laturille, joka oli tullut lähelle.

»Jool!»

Siihen se keskustelu loppui, aleni yleispätevyyden haparoinnista rihkamaksi.

Aikanaan ulvahti jälleen pilli ja miehet nousivat maan pinnalle.

»Lähdetään pois, meitä on taas petetty», sanoi Väiski.

Ja he hajosivat kylään.

Aika kului, tuli kevät, kesä. Lakkojen aaltokin huuhtoi taas kerran valtakuntaa. Teittinen oli eräänä aamuna pois töistä ja saapui keskipäivällä rakennuspaikalle ja luki ponnet ja kehoitti keskeyttämään työt. Mielet kiihtyivät, vaikka tässä kävikin kaikki rauhallisesti. »Ei kai tässä mitään häiriötä tapahtunut?» kysyi Teittinen mestarilta.

»Onhan tuossa kyllä taulu, että asiaton oleskelu työmaalla kielletty, mutta tuntuihan teillä tuota asiaakin olevan», vastasi mestari. Kohteliasta, ylen hillittyä. Kahdeksan miestä lähti kokoukseen, kaksitoista jäi töihin.

Mitä lienee ajatellut Teittinen? Hän oli kai ikänsä taistellut kapitalistisen luokan ylemmyyttä vastaan; siellä luokassa nimittäin kai oletetaan, että ihminen on toimeentuleva eläin, loistokas, älyllinen, ja jos luulo sortuu yksilön kohdalta, otetaan tueksi jumalat ja jeesuksennimet. Kai hän tiesi, että omistava luokka on vapaasti rönsyilevän kehityksen tulos, iskevä, loppuun saakka viljelty, säälimätön? Mutta hän perustaa tämän puolen elämästään johonkin aivan muuhun, ja hän oli joutunut elämään ja kärsimään yksin.

Teittisen ääni säröili ja katkeili, kun hän selitti asiaa, ja niin oli työkansa jälleen repäistyt kahtia.

Mutta eihän nytkään tullut sen enempää, kuivui kokoon. Yhteiskunta natisi liitoksissaan, vetäytyi jälleen kokoon ja murskasi ne toiveet ja elämä jatkui, palautui tavallisiin uomiinsa.

Tuli kesäkin. Yhä vain sekatyöläiset istuskelivat aamuisin varaston edessä.

Eräänä aamuna oli Ville Valkama poissa, ei näkynyt enää istuvan lautakasalla.

»Se taisi ottaa eilen lopputilin», tiesi Taukkanen kertoa.

»Mutta siinä miehessä oli jotain kummallista», sanoi Kemppi.

»Mitäpä siinä olisi ollut?» kysyi Väiski Salmela.

»Nainen», ratkaisi Renkonen ärtyneesti.

»No niin niin!» innostui Kemppi.

»Nainen siinä taisi olla», sanoi Taukkanen.

Väiski Salmela ei puhunut mitään, katseli vain järvelle, jossa aamusumu vyöryi paksuina poimuina. Eiköhän se vielä ilmesty joskus takaisin, hän ajatteli. Tuntuu siltä. Työläisen sitkeällä epäluullolla hän jäi kuin odottamaan.

Ja sitten ulvahti pilli ja miehet nousivat.

Vuosien välillä

Humoreski oli elänyt lähes puoli vuotta itseksseen. Hän oli täyttynyt elämästä, lueskellut tarkomokkaasti eteenpäin, joskin hän oli liukunut yhä enemmän erilleen entisistä ystävistään, yksinäisyyteen.

Mutta niinhän käy aina, etenkin nuoruudessa. Se joka ennen oli ihmeellinen, olikin nyt pienentynyt ja käynyt tavalliseksi, mataloitunut kuin kotikukkulat. Se ystävätär, joka oli rakastellut rikkaan miehen poikaa, palasi ulkomaanmatkaltaan ja kertoi, ettei heidän juttunsa tuntunut enää mitään. »Ei sitten yhtään miltään!» hän vakuutteli, kun oli päässyt tuulettumaan maailmalla, ja suun-

nitteli nyt kuitenkin uutta valloitusretkeä osakuntaan.

»Niinkö?» sanoi Humoreski, hän osasi tuon sanansa valloittavasti, ilahtuneena, aivan täydellisesti.

Ystävättären käynti oli jättänyt apean tunnelman. Mutta siitä ei päässyt mihinkään, että Humoreski oli herttainen nuori nainen.

Juuri tuo hänen herttaisuutensa saattoikin olla loukkauksen aiheena monille. Sitä oli vaikea uskoa, se epäilytti. Monta kertaa Ville Valkamakin oli ajatellut työläiselämänsä raskaassa harmaudessa katkerasti ja pahoin hänestä ja hänen herttaisuudesta. Hän on kuin vaa'an kieli, joka osoittaa miten mies on menestynyt, hän äkeili monttua kaivaessaan, ja miten mies siis jaksaa luoda voittopuolisen elämän toive- ja harhakuvaa. Hänessä on jotain samanlaista kuin viikonloppunovellessa, sadan markan romaaneissa, filmeissä jotka päättyvät onnellisesti. Eikä hänestä ole raskasta työtä, unelmiaan ja ihanteitaan toteuttavan miehen vai-moksi, hän on ylellisyysesine, joka vaatii rahaa voidakseen kukkia ja lahjoittaa miehelle ulkonaisesti voitollisen, erotiikkaa hersyvän maailman. Hän on sielukas, siinä kaikki.

Teki mieli lyödä murskaksi jotakin. Ja sitten kun muisti hänet, miten hän tuollaisenkin jälkeen naurahtaisi kevyesti ja kysyisi mielenkiinnosta ilahtuneena että niinkö? teki mieli lyödä murskaksi koko maailma..

Mitä sitten itse asiassa oli tuo »herttaisuus»? Se oli muuan ominaisuus hänessä, Humoreskin olemus aivan kuin täyttyi siitä ääriä myöten, se ikään kuin säteili tai paremminkin valui hänen silmistään sellaisena katseena, ettei sille mahtanut mitään. Esimerkiksi silloin kun hän rakasti, oli innostunut, oli nähnyt liikuttavaa (kurjuus ei yleensä liikuttanut häntä), tai kun häntä oli kohdeltu oikeudenmukaisesti, tai kun hän oli vain iloissaan jostakin.

Hänellä on täytynyt olla onnellinen lapsuus, päätteli Ville, ehkä aivan oikein; vaikkakin se oli ollut aineellisesti köyhää, minkä Villekin tiesi. Muuten hän ei niin pelottomasti vaeltaisi tietään kaikessa. Mielellään Ville olisi nähnyt ja tuntenut hänen äitinsä, jo siksikin, että sehän on yleensä ainoa mahdollisuus saada etukäteen jotain aavistusta siitä, millainen tytär on omassa avioliitossaan.

Tuon herttaisuuden suoranaishana vastapainona oli se äänetön, umpimielinen, tavallaan kuin mykkä, oikullinen ja jollakin tavoin särkynyt tyttö, johon Ville oli tutustunut heidän suhteensa alkupuolella.

Mutta miten se oikein oli, syvimmältään? Ei siihen voinut vastata, ei ainakaan vielä. Myönteisyys ja kielteisyys vaihtuivat toisikseen tutkimattomina. Tässä mielessä Humoreski oli kuin elämä itse. Ehkäpä Villen mieli teki kuitenkin irroittautua hänestä. Tai ehkä ei.

Mutta Humoreski itse hiljalleen edistyi, muista välittämättä.

Hän tiesi, että hänen herttaisuutensa väheni vähenemistään, ja se oli vain hyvä. Hän oli synkkä ja katkera myös muiden ihmisten parissa. Hän aivan kuin kypsyi johonkin, tuli itsenäiseksi.

Tänä vuonna hän oli melkein kouristuksen kaltaisella älyllisellä intohimolla pyrkinyt pääsemään selville salaisuuksistaan. Työ mielisairaalassa oli auttanut paljon; tutustuminen vietti- ja luonneanalyysien ja yleensä psykologisten käsitteiden ja elämän yhteensoveltamiseen oli antanut monta hyvää oivallusta. Hänellä on alituinen ristiriita tunneperäisten ja älyllisten pyrkimysten kanssa, pyrkimys irroittua tunteista käsitteiden puoleen; siksi hän on alituisesti varuillaan, se tekee kanssakäymisen käsitteelliseksi joka asiassa. Tähän perustuu myös hänen hämmästyttävän nopea ja selkeä älykkyytensä; kun toinen vielä ryömii epäselvien ja hahmottumaan pyrkivien tunteidensa kaaoksessa, hän on jo oivaltanut kaiken; se tapahtuu jollakin tavalla liian helposti, siksi hänestä ei tule kirjailijaa, kuten Ville sanoisi. Ongelman ajattelemiseen jo kuluu liian paljon voimia, joten älyllisten ja luovien kykyjen muuttaminen todellisiksi teoiksi on vaikeaa. Humoreski on umpimielinen, ärsyttävä, oikullinen suhteessa toiseen ja elämään.

Rouva Vuoristo, Humoreskin vuokraemäntä, oli noin viisikymmenvuotias nainen. Hän oli leski,

lääkäri-mies oli kuollut sodan kynnyksellä. Mene-
tettyään miehensä ja ennen kaikkea sen jälkeen
kun tyttären, ainoan lapsen, mies oli kaatunut so-
dassa, hän oli vetäytynyt entisestä vilkkaasta elä-
mästä ja seurapiireistä yksinäiseen elämään, erään-
laiseen ohuempaan, puolittain muistojen ja joka-
päiväisten pikku askareiden valtakuntaansa. Siellä
hän oli vasta muodostanut elämästä yleensä jon-
kinlaisen käsityksen ja arvioinnin, aikaisemmin ei
sellaiseen tullut kiinnittäneeksi huomiota. Hänen
avioliittonsa oli ollut ehkäpä onnellinenkin por-
varillisten käsityksien ja miehen turvissa. Hänessä
itsessään oli aina ollut eräänlaista torjuntaa ja
jäykkyyttä muita ihmisiä kohtaan, hän pysytteli
välimatkan päässä ja oli sieltä sitten ystävällinen
ja miellyttävä, tosin sulkeutuneella tavallaan.

Ne vuodet kuuluivat kuin toiseen aikakauteen,
jolloin hän nuorena tyttönä oli aloittanut luon-
nontieteelliset opiskelunsa yliopistossa. Opinnot
olivat jääneet naimisiin mentyä. Omaisuutta oli
niin paljon, että hän saattoi viettää tällaisia vaati-
mattomia kotilesken-päiviään, ja sitäpaitsi vanhuus
oli jo tulossa. Hammaslääkäri-tytär auttoi myös.

Hän oli pitänyt vuokralaisia. Siinä huoneessa,
jossa Humoreski asui, oli ennen häntä ollut jo
kaksi naisopiskelijaa, jotka kummatkin olivat myös
menneet kihloihin ja lopettaneet lukunsa. Rouva
Vuoristo seurasi uteliaana Humoreskin elämää,
miten hänelle kävisi, hänhän oli myös kihloissa.
Naisten tapaan hän taisi kuvitella enteille suurem-

man merkityksen kuin jokapäiväisille välttämättömyyksille.

Rouva Vuoristo ei ollut aivan varma siitä, mitä hän ajatteli neiti Haapalan ja herra Sen ja Sen, mikä hänen nimensä nyt taas olikaan, suhteesta, eikä hän ollut myöskään aivan varma mitä huoneessa milloinkin tapahtui. Hän ei halunnut kuunnella, ja usein hän olikin lähtenyt pois kun poika oli tullut. Tosin nykyään ylioppilaspiireissäkin tapahtui paljon sellaista, mikä ei ennen tullut kysymykseenkään.

Neiti Haapala oli jollain tavalla sellainen tyttö, joka melkein hävitti sen välimatkan, joka hänellä, rouvalla, oli ihmisiin. Hän vaati persoonallista asennetta, ylitti siinä suhteessa jotenkin tavallisen alivuokralaisen oikeudet. Mutta se ei kiusannut, melkein päinvastoin odotti hänen tulevan keittiöön kahvipannuinen juttelemaan ja nauramaan vilkkaaseen tapaansa.

Neiti Haapala oli ilmoittanut lähtevänsä lomalle pohjoiseen päin, hän oli opiskellut koko kevään ja ollut kesän aikana jossakin konttorissa tai toimistossa hankkimassa rahaa. Siinäkin erosi nykyinen nuoriso entisestä, että se oli melkein aina työssä, taikka olosuhteet erosivat entisistä. Tänäpäivänä, lähtöpäivänä, hän oli kutsunut neiti Haapalan kahville saliin.

Rouva Vuoristo koputti ovele ja pyysi häntä pöydän ääreen.

Hän tuli huoneestaan, seisahtui kynnyksellä,

astui sitten pianon luokse ja kohotti kantta ja löi ajatuksissaan pari lyöntiä ja jäi siihen seisomaan, kaiken aikaa vilkkaasti elehtien kasvoillaan ja käännellen hiukan vartaloaan (niin kuin sitä olisi kutittanut tai pistellyt jostakin), niin tuoreen uteliaasti kuin pieni lapsi. Rouva Vuoristo katseli häntä järjestellessään kahvikuppeja pöytään. Hän käytti ajatuksissaan tyttö-sanaa neiti Haapalasta, sillä jotain tyttömäistä, itsetiedotonta vilkkautta ja lumousta hänestä hersyi. Kenties juuri se sai hänet ottamaan tuon hiukan erikoislaatuisen, läheisen-kaukaisen asemansa ihmisten, niin tuttujen kuin tuntemattomienkin parissa; joka tapauksessa se oli miellyttävää.

Rouva Vuoristo tuskin tunsikaan umpimielistä, mykkää, torjuvaa Humoreskia. Yleensä hän alivuokralaisen oli syytä jättää toinen minänsä omaan huoneeseensa joutuessaan tekemisiin isäntäväen kanssa, vaikka tässä huoneistossa sillä seikalla ei ollut suurtakaan merkitystä.

Kahvipöydässä hän kertoili opiskelustaan. »Työ mielisairaalassa oli hurjan mielenkiintoista. Kun tuntee mielisairaalan ilmapiirin, ei enää niin pelolta.»

»Mieheni oli myös psykiatri», mainitsi rouva Vuoristo, »hän kertoi myös joskus noista asioista».

»Niinkö!»

»Joko opiskelunne on pitkällä?» kysyi rouva Vuoristo, häntä miellytti tuo niinkö-sana.

»Minulla on laudatur-työn ainekset valmiina, jo hiukan aloitettukin.»

»Sittenhän te valmistutte ennen pitkää?» Puhuessaan rouva Vuoristo katsoi ensin muualle ja vasta lopussa käänsi katseensa toisen puoleen.

»Ensi joulun aikoihin pitäisi valmistua, ellei mitään odottamatonta satu.»

»Ette te sitten tainnutkaan joutua naimisiin, niin kuin toiset tässä huoneistossa?» naurahti rouva uteliaana.

Humoreski liukui tuon kysymyksen ohitse, vastasi vain painokkaalla, mielenkiintoa osoittavalla »niin!» sanalla.

Mitä hän nyt jäi ajattelemaan? mietti rouva Vuoristo huolestuneena. Kaikkea minunkin pitää sanoa, hän harmitteli; hän oli hienotunteinen ihminen. Mutta useinhan hänellä oli ollut epävarmuuden tunne, ettei hän pysy neiti Haapalan ajatusten ja mielikuvien tasalla.

Humoreskissa muuten heräsivät aina samat mielikuvat ja ajatukset, kun hän astui tällaiseen huoneistoon, jossa oli todellinen koti. Jos olisi ollut, jos olisi tällainen huoneisto! hän oli jo kynnyksellä miettinyt, miten toisenlaista kaikki olisikaan. Sanoessaan sen niin-sanansa hän oli hätkähtäen jo ajatellut, että hänellähän olisi ollut ja oli vieläkin kaikki mahdollisuudet saada tällainen huoneisto kodikseen. Esimerkiksi Ruotsissa, jossa hän sodan jälkeen oli ollut erään rikkaan tehtailijan perheessä kotiapulaisena; perheen poika oli kosinutkin

häntä. Ja täällä tänä keväänä; se juristi oli osoittautunut melkein yhtä itsepäiseksi kuin Ville. Hieno toimisto, asunto ja auto, hän oli ollut pari kolme kertaa ajelulla juristin kanssa.

Ei olisi ainaista kiduttavaa huolta rahasta, ainaista suoranaisen nälän pelkoa. Köyhyyttä ja kaikkea mitä se kykenee tuomaan mukanaan. Inhottavaa! Elämä olisi helppoa, pikku tehtävien suorittamista, teattereissa käyntejä, kirjeen kirjoittamista, ulkomaanmatkoja, kerman kuorintaa...

Hän huokasi alistuneena ja sanoi yhtäkkiä: »Kun se minun sulhaseni on maailmalla eikä käy hakemassa minua.»

Sitten hän nauroi vilkkaasti.

Rouva Vuoristo vilkaisi häneen vähän hämillään ja yllätettynä. Juuri tuosta sulhasesta hän olisikin mielellään kysellyt ja oli juuri miettinyt, miten hän voisi johtaa puheen siihen asiaan.

Rouva Vuoristo oli muodostanut itselleen kuvan neiti Haapalan ja herra Sen ja Sen, mikä se nyt taas olikaan, suhteesta. Tässä huoneistossa ei ollut vuosikausiin käynyt ketään miestä, tämä oli vain jo elämänsä eläneiden toiveiden ja tapahtumien säilytyspaikka. Vain tyttären pikku poika toi jotain vaihtelua. Ilman muuta hän oli pitänyt Valkamaa neidin sulhasena. Se ajatus sisälsi jonkinlaisen myönnytyksen olosuhteille, ehkä myös sille, että rouvan mielestä heidän suhteessaan oli ollut paljon ihastuttavaa. Hän tunsu eräänlaista myöhästynyttä uteliaisuutta heidän elämäänsä kohtaan.

»Te ette ole tavannut sulhastanne pitkiin aikoihin?» hän kysyi, kaataessaan kahvia kuppeihin. Kysymys vaati sentään jotain pikku puuhaa.

»En ole nähnyt puoleen vuoteen.»

»Hän on jossain harjoittelemassa?»

»Niin», vastasi Humoreski, ilahtuneena että toinen tarjosi hänelle valmiin valheen. Mitähän rouva ajattelisi jos sanoisin, että hän on sekatyöläisenä eikä tee siis mitään? Humoreski mietti. Muualla siitä voisi seurata ikävyyksiä.

Kun rouva Vuoristo näki edessään neiti Haapalan nuorena, verevänä ja vilkkaana, hänestä tuntui, että on paljon sellaista jota hän ei ymmärrä, että on paljon sitä mitä hän ei enää ymmärrä. Tytön olemus melkein herätti hänessäkin kangistuneita ja etäisiä kuvia jostakin, nuoruudesta ja muusta. Nykyajan nuoret liukuvat liian kevyesti elämän suurten ratkaisujen ohitse, hän sitten ajatteli, selvästi ja jäykästi, ja heräämäisillään olleet kuvat häipyivät.

Humoreski oli käynyt varovaiseksi ja hänen ajatuksensa etääntyivät joka vastauksella siitä mitä hän sattui sanomaan. Luuleekohan rouva, että emme enää rakasta toisiamme? hän ajatteli.

Miten paljon minä tiedänkään jo rakkaudesta, hän sitten yhtäkkiä oivalsi. Hänhän menisi heti naimisiin, jos heillä olisi koti. Kunpa saisi mennä naimisiin, muuten täytyy taas heittäytyä rakkauksen armoille. Mutta raha...

Aina kun rakkaus puuttui asiaan, kaikki muut-

tui kirkkaaksi, onnelliseksi, itsestään selväksi, välttämättömäksi. Mitä siitä tulee, että rakastaa itseksensä toista? Eihän yksin voi opetella olemaan toisen kanssa. Se oli kai samaa kuin todellisuuden ja kuvitelmien ristiriita, ja siihen vain rakkaus kykeni luomaan edes jotain sovitusta.

Minkälaisen koulun hän olikaan taas käynyt läpi tämän eron aikana! On monta rakkautta, ja kun itsekkyyks, mustasukkaisuus, viha, voimattomuus erota, katkeruus, joka syntyy vain omien voimien riittämättömyydestä, kun ne kaikki on toimitettu pois jotenkin, jää jäljelle yksi, joka pettää jatkamaan. On aivan kuin tasapainossa, harmoniassa, ei mikään lisä olisi välttämätön, ja juuri silloin aivan kuin erehtyy rakkauteen. Siitä kyllä johtui vapaaehtoisuuden suurenmoisuus, Humoreski ei koskaan sietänyt kuulla muusta kuin vapaaehtoisuudesta. Ja kun ensi rakastuneisuus on mennyt, alkaa elämä. Ja kun se alkaa, tapahtuu antautuminen, ei niinkään kai rakkaudelle kuin tottumukselle, jonka intohimoinen ja koko ihanteen luonut vaihe on syövyttänyt heihin. Saattoi vain joko mennä naimisiin tai erota kokonaan. Jos rakastaa, siinä on yksinään vastausta kaikkeen. Mutta erota? Niin kuin nytkin, kun on taas tilaisuus? Parhaimpina hetkinään — ei saattanut, siinä koko surkeus. Jos eroaisi, pettäisi, ei ehkä niinkään toista kuin itseään, ja sitten puuttuu jo perusnainen asiaan; mies saa olla millainen tahansa, minä vain rakastan häntä.

Minä taidan tietää jo paljon tästä asiasta, ajatteli Humoreski vakavasti. Hän tunsi jonkinlaista kiitollisuuttakin Villeä kohtaan. Miten toisenlaista kaikki olikaan kuin vuosi sitten, tuona ensimmäisenä hirveänä vuotena. Sitten hän muisti ne luke-mattomat illat, jolloin hän oli käpertynyt vuoteeseen, tynny sylissään, tänä keväänä, ja itkenyt itsensä nukuksiin. Raskasta sekin, yksinään.

»Sitä vain ikävöi ja kuvittelee kaikenlaista», hän sanoi alakuloisesti. »Ihanaa, että sekin on ohitse.»

»Siinä on niin paljon vaaroja», sanoi rouva Vuoristo.

Humoreski katsoi häntä aivan kuin syrjästä. »Niin!» sanoi hän sitten, vakavasti, painokkaasti, hiukan lempeästi kuten rouva Vuoristosta tuntui, ja siten että he muuttivat puheenaihetta.

Illalla Humoreski lähti pohjoiseen.

Humoreski oli kirjoittanut Ville Valkamalle ja pyytänyt tätä jättämään työnsä tehtaassa ja matkustamaan kanssaan pohjoiseen, kauppalaan, missä hänen tätinsä muotiliike oli. Humoreski aikoi mennä muotiliikkeeseen töihin loppukesäksi.

He eivät olleet kovin paljon kirjoitelleet toisilleen, Ville tuskin ollenkaan. Kaikki oli melkein päinvastoin kuin viimekesäisen eron aikana, jolloin Ville oli kirjoittanut ja halunnut tavata, ja hän, Humoreski, vetääntyä pois. Tosin Ville oli nytkin lähettänyt joka tilistään rahaa Humoreskille kevään aikana, muuten hän ei olisi voinutkaan opiskella.

Joka tapauksessa ilmapiiri oli seestynyt, olipa sitten niin tai näin. Ehkäpä Villelle oli muodostunut Humoreskista jonkinlainen ihannekuva, samaan tapaan kuin työläismiehelle yleensä sivistyneestä naisesta.

Heidän oli määrä tavata junassa, juna ohitti aamuyön aikoihin sen paikkakunnan, missä Ville oli. Humoreski matkusti koko yön, ajatteli jännittyneenä aamua ja katseli asemalle. Sieltä hän on tulossa.

Kun Ville Valkama oli noussut junaan ja he siis olivat tavanneet, Humoreski tarkasteli nopeasti Villeä päästä kantapähän saakka. Luojan kiitos, ei hänessä ainakaan mitään rappeutumisen oireita näy! hän ajatteli. Päinvastoin on terveen ja verevän näköinen, voimistunut ja aivan kuin suurempi kuin heidän erotessaan.

He seisoivat penkkien välissä junavaunun kolmannessa luokassa ja katselivat toisiaan äärimmäisen uteliaina.

»Sinä tarkastelet minua», sanoi Valkama ja hymyili. »Tällainen minä nyt sitten olen, en sanottavasti sen kummempil!»

Hän suoristautui ja ojensi kätensä Humoreskille.

»Päivää. Ja tervetuloa!»

Humoreski tarttui hänen käteensä ja he tervehtivät, sellainen oli heillä hauskana tapana erojen jälkeen.

»Mihin sinä toivotat minut tervetulleeksi?»

Ville teki kädellään epämääräisen liikkeen, ja he istuutuivat vastakkain.

Aurinko oli juuri noussut metsänreunan takaa. Juna eteni tasaisesti kohti pohjoista. Vaunussa oli se hetki yön jälkeen, jolloin ilma aivan kuin puhdistautuu, yön väsymys alkaa haihtua ruumiista ja muuttua päivän jännittyneeksi kiihkoksi. Juna-vaunu oli jokseenkin tyhjä, vain siellä täällä torkkui joku matkustaja.

Humoreski ja Ville istuivat vastakkain ja yrittivät salata omaa jännittyneisyyttään, mutta eivät voineet mitään sille että hymyilivät kun katseet sattuivat yhtymään. Jos on yön matkustanut, ei voi olla kohtalokas tai suurieleinen, mutta kumpikin oli kuitenkin tietoinen tämän tapaamisen kummallisuudesta ja merkityksestä. He yrittivät haparoita pinnalle väkevästä elämyksestään. Ero oli ollut järkyttävää mutta välttämätöntä; nyt se oli takana. Eräänlainen vaikeus oli ehkä siinäkin, että toinen sai liian kiihkeän ja huimaavan arvon, ja tuon tunteen takana oli kaikenlaista arvaamatonta.

Kovin selväpiirteisesti Ville Valkama oli näinä hetkinä ymmärtävinään, mitä sellainen oikein on ja merkitsee, kun nainen alkaa tunkeutua miehen elämään. Eilen hän vielä oli ollut oma itsensä, makaillut huoneessaan miehen-maailmassaan, rahat taskussa, poikamiehenä, antaen tulevaisuuden järjestyä toistaiseksi, toimettomana ja tahdottomana, nykyisyyden terveeltä ja omintakeiselta perustalta.

Työläiselämällään hän oli sittenkin saavuttanut eräänlaista varmuutta. Miten sen nyt käy? Ville tarkasteli Humoreskin kasvoja.

»Sinä tarkastelet minua», sanoi Humoreski teennäisen närkeästyneenä. »Miten se olikaan . . . tällainen minä nyt olen, en sanottavasti sen kummempi.»

Hänessä on hiukan enemmän määrätietoisuutta kuin ennen, hänellä on älykkäät, ihastuttavat kasvot olkapäille valuvan tukan keskellä. Hän on hiukan kalpea, mutta hermostuneisuuden merkit ovat hävinneet. Kulmakarvat kaartuvat säännöllisinä ja pitkinä taaksepäin; mutta häntä on vaikea kunnolla määritellä.

Humoreski katseli nyt Villen ohitse junavaunun ikkunasta ulos, ilmeettömänä, kuin aprikoiden jotain, Ville tiesi, että se oli äärimmäisen varuillaan-olon merkki, ja häntä värisytti hiukan, hän tunsi tuon ilmeen kuin nahoissaan. Ville Valkama alkoi muuten jo olla epätietoinen oman elämänsä rajoista, jollakin huvittavalla, ei niin välttämättömältä tuntuvalta, mutta kuitenkin hyvin kannattavalla ja, sitten kun siellä olisi, kotoisesti surunvoittoisella ja omalla alueellaan ehdottomalla tavalla hänen oma maailmansa ja elämänsä alkoi käydä epämääräiseksi. Mikä minun asemani nyt oikein on? hän jo tuskitteli itsekseen. Ei voi koskaan tietää mitään varmaa, kun Humoreski on kysymyksessä; tämä ajatus sekä naurattaa että herättää vihaa. Eri-laisia ajatuksia alkoi herätä hänen mielessään, ja se

tuskastutti häntä. Koko elämähän oli levännyt, hermot olivat latautuneet täyteen tarmoa, koko yhteiselämän ajatteleva oli nukahtanut ajan poimuihin, mutta nyt tuo entinen haamu alkoi suoristella jäseniään. Villeä värisytti.

Miten hän olikaan hiljalleen ajatellut esimerkiksi elämän pitämisestä kunnossa, kelvollisena, yksinäisyydessään? Olisi kertakaikkiaan opittava tietämään ja uskottava, mikä kannattaa ja mikä ei, opeteltava sisäiseen lujuuteen. Haave itsensä hallitsemisesta: opittava muistamaan, sillä helppoina ja yksinkertaisina aikoina unohtaa täydelleen, millaisen kytevän ja sisäänpäin laukeavan tulivuoren päällä oma elämä seisoo, kuinka paljon siinä on rasi-tusta ja menneisyyttä, jota sittenkin kuljettaa aina mukanaan; siitä ei tahdo saada millään turvallista ja porvarillista. Mielenrauha, säännöllinen työ, kunnollinen perhe-elämä, siinä keinoja vastustaa sisäisiä vaaroja. Näin hän oli ajatellut poikamiehen tapaan. On pyrittävä lujittamaan tätä rakennelmaa, jonka rajoissa elää ja vanhenee, ettei niin vähäisestä syystä aina vajoaisi johonkin kelvottomuuteen.

Elämä on opettanut Villeä tuntemaan luonteensa puutteita. Nyt hän katseli Humoreskia ja pelkäsi, ehkä entisestä tottumuksesta, että tuo nainen vain leikkii hänellä, ei tee mistään mitään todellista, ehkä kumoaa jostakin syystä koko tämänkin tilanteen arvon; pitäisi olla oikeastaan tuhattaituri! hän tuskitteli itseksensä.

Vähitellen he olivat jo alkaneet ajatella, ja siten Paha, heidän vanha tuttavansa, jo ojenteli sormeaan.

»Millaista elämää olet oikein viettänyt, kerro nyt!» pyysi Humoreski.

»Mikäpä siinä», Valkama vastasi ja yritti huolellisesti olla sopivan vaatimaton. »Työläiselämää enimmäkseen. Laskeutumisen ongelma sosiaalisessa kentässä. Unelias, turvallinen, raskas kenttä opiskelijan näkökulmasta. Kaikkeen tottuu. Elämä raitistui ja aistit tuoreentuivat, kun teki töitä ja kulki, sai uusia tottumuksia ja hajoitti siis tavallaan sielunsa. Mutta minä olin siellä kyllä kuin tilipussissa ainakin. Tietenkin oli raskasta. Heräämisen hetket pahimpia, esimerkiksi torkahduksen jälkeen, jolloin jonkun pakottamana liukuu katso-
mosta näyttämölle — näyttelemään yleispätevään tragediaan itseään typerämpää osaa, no, minulta-kin se onnistui aika hyvin kuten tavallisestikin —, niin, mitenkä se olikaan? huomasi hyvin, kuinka liukui eri suuntiin ja oli rikki, toiset vain liukui-
vat vakituisiin tottumuksiinsa. Ei voinut olla kommunisti, ei kapitalisti. Ehdin jo ajatella, että jos jääinkin tähän elämään? Pitäisi olla eukko, joka vähän järjestelisi ruokaa ja muuta, kai lapsiakin, joku sellainen kevyt ja pirteä olento» — Valkama katseli ikkunasta ulos ja hymyili kaksimielisesti —
»kuin esimerkiksi... sinä, niin kuin tietenkin olit mielessäni, sormus ja muuta», hän kiirehti selittämään. »Illat tietenkin pitkiä ja ikäviä.»

Humoreski oli kuunnellut melkein hengästyneenä mielihyvystä; Valkama kertoi hyvin, hänen äänensä muutteli vivahteitaan miltei joka lauseessa, surumielisen humoristisesti ja selkeästi. Hän on mustasukkainen! hätkähti Humoreski yhtäkkiä.

»Sinussa on vielä kiukkua, ystäväni», hän sanoi yllättäen hetken äänettömyyden jälkeen.

»Mitä vielä, eron tarkoitus on saavutettu.» Villeä harmitti toisen huomautuksen terävyys. »Vain vaistot tekevät rakkauden monimutkaiseksi», hän mutisi itsekseen.

»Älähän aloita!» varoitti Humoreski ja tyrkkäsi Villeä rintaan nyrkillään.

Sillä tavalla hän oikeastaan tyrkkäsi Villen jonnekin, jossa alkaisi sama raadanta kuin ennenkin. Hetken aikaa Valkama oli ehdottamaisillaan, että he menisivät heti naimisiin, mutta luopui aikomuksesta. He eivät puhuneet asioitaan selviksi, se vika heillä oli. Humoreski taas ajatteli hämärästi jotain sellaista, että eivät he kai aikoneet tehdä jutustaan traagillista? Eikä edes kunnolla, vaan jankuttavaan tyyliin. Kun joku mielihalu vähän onnistuu, mutta jää kuitenkin hämäräksi itselle sekä toisellekin, se on paras sulku koko halulle. Olihan se ollut kyllä hiukan surullista. Mutta parasta on olla järkevä. Kun on iloinen, rohkea ja järkevä, se kiihdyttää, ihmiset ovat veltoja, typerän ja kohtalontuntuisen tottumuksen vallassa, kunnes joku menee ja tekee jotain. Hän aikoi nyt mennä Villen elämään, ravistaa hänet hereille. On

ihme, ellei mies tekisi hänen puolestaan mitä tahansa. Ja järkevyyteen kuuluu myös se, ettei mene naimisiin ennen kuin mahdollisuudet ovat selvät. Humoreski ei voinut sietää opiskelija-avioliittoa.

»Kuule nyt», sanoi hän, »jäätkö kauppalaan. Minä menen sinne töihin tädin muotiliikkeen.»

»Jään.»

Tuskin koskaan Valkama oli tajunnut niin herkästi Humoreskin olemusta kuin heidän astuessaan junasta asemasillalle. Valkama astui ensin maahan ja otti vastaan Humoreskin laukun, ja siinä hän yhtäkkiä kuin näki hänet kolmekymmenvuotiaana, itsenäisenä, kehittyneenä, pystypäisenä ja toteuttaen itsepintaisesti omaansa, edistyen, kieläytyen ottamasta vastaan pettymyksiä ja ehdottomasti yhteistä. Hänessä on myös aito hengen siru, mietiskeli Ville, mutta nyt vielä hän ei yrittänyt-kään ymmärtää tätä kaikkea. Humoreski on jollakin tavalla valinnut, mutta ei antautunut, ja hänen siron suunsa ympärillä on myös muuan kylmä piirre.

Elämän vaihdokset pakottavat ymmärtämään. Ville Valkamasta tuntui, kuin eräs hänen olemuksistaan olisi jäänyt junaan ja että se mikä on kellovasta asemasillalle laskeutuneessa olemuksessa, on kehitettävä esille, oltava oppineen asemassa; mitään ulkopuolista apua ei ole liioin odotettavissa, minkä sai syntyessään, sen sai ja sillä hyvä.

Asemalta oli kauppalaan kilometrin verran. He

kävelivät hitaasti tietä pitkin, aivan kuin askel askeleelta tunkeutuen syvemmälle pohjoiseen. Kummallista, miten vapauden tunne aina heräsi täällä! Oli keskikesä. Päivä oli aurinkoinen ja lämmin.

Heidän kävellessään pitkin kauppalan katuja Ville ehdotti, että he menisivät aluksi hotellin ravintolaan, samaan, jossa he olivat vaihtaneet sormuksia vuosi sitten. Nyt he jälleen seisoivat poronsarvien alla.

Humoreski kieltäytyi.

Heissä hän oli joskus sellainen virhe, etteivät he puhuneet asioita selviksi, paitsi riidellessään. Ville alkoi kuvitella, ettei Humoreski itse asiassa ollut tarkoittanut mitään erikoista sillä, että oli kutsunut hänet tänne. Ja muutenkin, Villelle oli ylimalkaan tapahtunut niin vähän, että asiat ja tilanteet olivat saaneet arvoa. Hän tunsi myös selvää alemmuutta, ja muisti myös sen, että toinen oli pyytänyt häntä lähtemään Helsingistä, saadakseen itse rauhassa edistyä. Ville oli jäänyt pahasti jälkeenkään hänestä.

Lue aina ahkerasti
tää on loppu laulussain.
Sanat muut jos muuttuvatkin,
loppu kuuluu aina näin.

Tuo runonpätkä oli yhtäkkiä pulpahtanut hänen mieleensä kouluajoilta, ja hän hymyili epävarmasti lausueksaan sen.

Ville Valkama työnsi peukalonsa repun hihnoin ja tunsi, että tällä hetkellä ja täällä elämän

kääntöpiirillä kaikki suunnat olivat mahdollisia. Heidän laskeuduttuaan junasta oli Ville kuin ohimennen ja leikillään kysäissyt, että menemmekö heti naimisiin, mutta Humoreski ei ollut joko kuullut koko kysymystä tai ei välittänyt siitä. Ja tällä hetkellä Vakama itse asiassa eläytyi tunnelmaan, virittyi sillä sisäisellä tavalla, jossa elämykset saadaan toiselta tasolta kuin käytännössä, ulkoaisesta todellisuudesta. Ehkä entiset muistot saivat hänet voimakkaaseen kuvitteluun. Etelässä ja pohjoisessa, alhaalla ja ylhäällä, siten heidän elämänsä oli jakautunut pitkin valtakuntaa, ja nyt he olivat kääntöpiirillä.

Eri naiset herättävät miehessä eri vaistoja, ja Ville ajatteli, että Humoreski herättää hänessä ne kaikki. Miksi ei siis sitäkin, joka johtaisi vapautteen?

Ehkä silloin, kun syvä rakkaus erä erältä murtuu, ihminen hätkähtää hereille tajuamaan elämänsä ainutlaatuisuutta. Tuon näytelmän lopussa, puristaessaan toisen kättä jäähyväisiksi — mikäli kaikki sitten päättyy noin sovinnolla ja ellei satu menemään naimisiin — ja siirtyessään aivan kuin kuolemisen lävitse toiseen elämään, eroaa ja kääntyy vielä kerran yhdessä katselemaan tuota näytelmää, sen alusta sen loppuun, kuin ylhäältä tuntuista. Se viiltää vielä kipeästi, ja sitten jäähyväisten, viimeisen tanssin, viilleän ja kolkon elokuun illan, hajoamisen ja kuolemisen tunnelmien lävitse siirtyy pois, ja toinen on jäänyt pois rinnalta, ei ole missään.

»Mitä, mitä sinä oikein puhut?» kysyi Humoreski ihmeissään, kun Ville lausui runonpätkää. »En lähde sinne sinun kanssasi juomaan inhottavaa viiniä jonkin typeryytemme muistoksi. Sinä tulet vain surulliseksi ja minä tunteelliseksi ja . . .»

»Eipä haittaisi kerran. Emme ole koskaan olleet tunteellisia.»

»Ei, siihen ei ole ollut mahdollisuuksia», sanoi Humoreski. »Se jäi samalla kertaa kuin musiikin kuunteleminen.» Hän tökkäisi sormellaan Villeä rintaan. »Onko sinulla rahaa?»

»On.»

»Osta sitten itsellesi uusi puku. Miten sinä viititkin kulkea tuollaisissa vaatteissa. En näytä sinua tädin joukolle tuollaisena.»

»Aiotko näyttää minua sukulaisillesi?» kysyi Ville, heräten ajattelemaan päivän ohjelmaakin.

»Aion. Mennään tänä iltana tädin huvilalle leppäilemään, ei, ei, niin niin, kahdestaan tietenkin», hän sanoi seuraten Villen ilmeitä, nopeasti, kuin lukien ulkoa.

»Sinä siis . . .»

»Hölmö! Lurjus! Uskallettiin ennenkin.» Humoreski kurkottui Valkaman puoleen. »Suukko!» Valkama näki jälleen ensimmäisen kerran Humoreskin silmissä luottavaisen, sydämeen käyvän herttaisen katseen, ja hänen rakkautensa heräsi silmänräpäyksessä.

»Mene nyt! Tiedät osoitteen, tule ja kysy minua. Mene nyt!»

He erosivat. Ville lähti kävelemään sillalle päin.

Lapissa tuntui olevan monta maailmaa. Siellä oli myös entinen kulkureitti, jota pitkin hän oli kerran pyrkinyt vapauteensa. Humoreskilla oli tuttavias noissa eri maailmoissa. He olivat jälleen saapuneet tänne yhdessä etelästä, jossa he olivat kai kärsineetkin. Kenties he kerran eläisivät täällä kuin mies ja vaimo ainakin, Ville ajatteli. Täällä voisi aloittaa, oli niin että etelässä tuntui kaikki jo liian monimutkaiselta. Rakastan häntä! hän sanoi puoliääneen. Enkä kykene tarjoamaan hänelle kotia. Rakkaus on valmis, kohta liian kypsä, mutta joutuu toimimaan tyhjiltään ja muuttuu lopulta vaikka vihaksi. Se sellainen vaatii sankaria miehiksi ja naisen pitää olla typerä kana, joka vain rakastaa rakastamistaan.

Olen kai yrittänyt väärällä uralla, päätteli hän sitten. Ajatuksia nousi hänen mieleensä yhtämittaa.

Vasta joen toisella rannalla hän muisti puvun. Humoreski oli taas johdatellut hänet vaikka mihin. Ville Valkama oli onnellinen. Sitten hän kävi liikkeessä ostamassa puvun ja käveli sillalla edestakaisin.

He viettivät kaksi vuorokautta Humoreskin tädin huvilalla. Tuskin he olivat koskaan olleet niin vapaita ja onnellisia kuin tällä kerralla, heillä oli hiukan rahaa, kokonainen huvila käytössä, jotain oli jäänyt taakse ja jotain oli edessäpäin, eikä hei-

tä sitonut mihinkään juuri mikään. Nämä vuorokaudet olivat merkillisiä ja liian monipuolisia, jotta mistään olisi tullut sen selvempää kuin ennenkään, ehkä sentään jotain selvisi Villelle. Ne olivat vain muuan lause jatkuvaan esitykseen, jota he irrallisella elämällään kirjoittivat, nuorilla voimillaan. Kumpikin piti kiinni omastaan. Ja se maailma, jonka he yhteiselämällään loivat, muistutti haavekuvaa, se oli kovin vaikea sovellettavaksi tähän tavalliseen elämään. Kaikki muuttui kummalliseksi, ylijärjelliseksi, jos niin tahtoisi sanoa, eivät-kä he osanneet päättää mitään lopullista.

Ville kuvitteli, että hän oli intohimoisesti ja ahnaasti pyrkinyt omistamaan toisen koko elämän, enemmän kuin ihminen voikaan, ja oli saanut kärsiä rikkomuksestaan. Ehkä myös Humoreski jollakin tavalla haluaa tuhota sen jota rakastaa.

Mitä heidän avioelämästään sitten voisi tulla? Ei kai mitään, he ajattelivat. Ja samalla oli selvää, mitä korvaamatonta kumpikin silloin menettäisi, ja tämä ajatus oli niin tehokas siksi, että se kummassakin saattoi vielä perustua pelkkään itsekkyyteen.

Ehkä vasta täällä huvilalla, eron jälkeen, he huomasivat, miten he olivat aikanaan eläneet, tuntui, kuin koko menneisyys olisi yhtäkkiä avautunut heille. Kun he nyt jälleen kuljeskelivat toisten ihmisten nurkissa, tukena intohimoisen luja ja turvallinen menneisyys, he olivat jälleen selvittävämmän nykyisyyden ja tulevaisuuden edessä.

Ehkä heidän suhteensa vietti värikkäimmät hetkensä juuri täällä.

He olivat hetkessä kotiutuneet toisiinsa. Tavat ja tottumukset, liikkeet, ilmeet ja sanat, joita yhteiselämä oli luonut ennen eroa, astuivat jälleen paikoilleen, eron katkeruus muuttui jälleentuntemisen onneksi. Jälleen Ville sai ihastella Humoreskin peräti nerokasta, naisellista vaistoa, joka kykeni luomaan viihtyisän ja kodikkaan ilmapiirin kaikkialle; sellainen oli hänellä luontoa. Laukustaan hän oli etsinyt muutamia pikku esineitä, ja huvilan seurusteluhuone oli muuttunut kodiksi. Ehkä hän oli näiden vuosien aikana liiankin usein kuvitellut, miten sisustaisi kotinsa. Sitten he olivat juoneet kahvia, ja Ville istui nyt pianon ääressä ja tapaili kankein ja työn kovettamin sormin koskettimia.

Humoreski lepäsi tulen loisteessa selällään — huvila oli alkanut tuntua illalla hiukan kolealta ja kostealta ja he olivat sytyttäneet tulen takkaan —, kädet pään alla, pitkä tukka valuen lattialle ja rinnat kohoten kumpuina puseron alta. Humoreski oli jäntevä ja liikkeissään kulmikkaan umpimähkäinen, niin kuin aina silloin, kun hän kokonaan antautui vaistonvaraiseen olemiseen. Hänen silmänsä olivat merkilliset — joskus ne olivat kuin vanhan ja paljon kärsineen naisen sydämeen käyvän lempeät ja tietävät silmät, usein taas pilkalliset, ärtyneet ja haavoittavat.

Tällä hetkellä hän lepäsi takan edessä, ehkä ohi-

mennen tietoisena olemuksensa intohimoisesta sulokkuudesta. Hän ei ollut ollenkaan viettelijä, hänhän käsitti rakkauden ehdottomaksi ja kokonaiseksi ja pakotti miehen yhtymään tällaiseen; hänellä oli ollut alkuaikoina lapsellisia kuvitelmia, sellaisia, ettei esimerkiksi samana päivänä voi ajatella syömistä, niin arkista toimitusta, ja rakastamista. Hän oli pysynyt sellaisena; kun hän totesi pysyvänsä rinnanpäitä myöten jäntevänä Villen syleilyssä, hän tiesi, ettei rakkaudessa voinut olla mitään pahaa ja huonoa sinänsä ja että hän oli vielä säilyttänyt eräällä tavalla koskemattomuutensa eikä ollut antautunut kokonaan, ja ruumiistaan hän myös tiesi, että toinen rakasti eikä pelkästään himoinnut.

Ville Valkama, joka ylimalkaan pyrki totuuteen, ei tällä kerralla halunnut omistaa Humoreskia eikä edes suudella häntä, vaikkakin hän joka hetki kahlasi yhä syvemmälle rakastuneisuuteen. Hän alkoi olla merkillisen ja kaksipuolisen elämyksen vallassa, niin kuin hän haluaisi kirvoittaa esiin totuuden mihin hintaan tahansa; ehkä toista tilaisuutta ei enää tulisi. Hänen mielessään oli kyllä joka hetki syttymäisillään aistillisuuden intohimo, aivan kuin se olisi ollut kierähtämäisillään häneen, ja häntä jännittikin niin että se tuntui sydämessä. Jos he alkaisivat rakastaa, pelkkä ohimenevä kosketuskin täyttäisi toisen halulla. Mihin sellainen sitten lopulta johtaisi? Se olisi tavallaan kuin suistumista avioliittoon ja perheeseen, yh-

teiskuntaan ja koko siihen elämään; kauanhan he olivat tosin sitä jaksaneet välttääkin, ensin katkerasta pakosta — mutta elämässähän totuus muuttuu kuvitelmaksi ja päinvastoin, sehän etenee kuin itsensä avulla. Mitäpä hän liioin tekisi riippumattomalla yksilöllisyydellään? Tuosta naisesta tulisi aviovaimo, hän omaksuisi sellaisen tavan, heille tulisi lapsia... ja Ville tunsikin jo etukäteen jonkinlaista ahdistusta kaikkien velvollisuuksien vuoksi. Mutta eikö hän ollutkin yrittänyt täyttää niitä mielellään ennen? Hänessä alkoi kehittyä torjuntaa sellaista elämää kohtaan; mutta toisaalta hän myös halusi sitä. Varmuudella hän oli tietävinään, että juuri Humoreski herätti hänessä tämän kaksipuolisuuden kummallisella olemuksellaan. Miksi hänen pitikin aina rakastua naisiin, jotka eivät olleet pelkästään aistillisia tai perheenäitejä, tai molempia yhdessä, jotka syövät ja rakastavat ja synnyttävät? Ville kyllä tunsikin kaikenlaisia teorioita valinnasta rakkaudessa; hän muisti heidän ensi tapaamisensa näinä hetkinä. Ehkä hänelle itselleen olisi voitto, jos hän löytäisi naisen, joka ei puuttuisi tällä tavalla hänen sisäisimpään elämäänsä?

Tuossa naisessa on henkeä, Ville mietti. Hän oli nähnyt Humoreskin kehittyvän ja toteuttavan itseytensä luomista. Mitä sellainen oikein on? Eräänlaisin epäselvin ajatushahmoin Ville mietti jo tuollaisen »hengen» olemusta. On ihmisiä joissa sitä on, ja toisia joissa sitä ei ole, ja kaikkia sekoi-

tuksia kaikin tavoin. Ville heittäytyi sohvalle pitkään ja mietti.

Sen kehitys ja synty? Pimeydessä ei aluksi näkynyt mitään, oli vain itseensä keräytynyt, sulkeutunut ja nukahtanut — se oli nukahtanut ennen heräämistään, jatkuvasti —, jossa keskellä oli syvä tiedottomuus ja laidoilla tavallista tapahtumista, joka tietenkin on välttämätöntä. Oli kuitenkin jo kaiken alussa pimeydessä jotain, joku ei-vielä-oleva mutta aikanaan-tuleva, ja asia oli niin määrätty ja käsitetty jo pimeydessä, ettei sitä voinut mikään uhmata. Sen saattoi näköjään joko tehdä mitättömäksi, kuolettaa, estää tai pakottaa johonkin, johon se ei ollut tarkoitettu, ja silloin se ilmaisi itsensä tyytymättömyytenä. Sillä se halusi kehittyä, olla itsenäinen. Miten sellainen voi onnistua? Onnistuneena se varmasti on hienointa ja korkeinta itsessään, eikä epäonnistuneita olekaan, sillä niistä ei voida tietää mitään. Mutta se ei tiedä, onko sillä sinänsä olemassaolon oikeutusta vai onko se väärä. Käy nimittäin niin, että sitten kun se on saanut merkit ja hetken kehittyä, siihen itseensä kehittyy, itsestäänkin, tyytymättömyydellä ja tuskalla, epä-tietoisuus oman olemassaolonsa tarkoituksesta. Mutta toisaalta se ei lopultakaan välitä itsensä ulkopuolella olevista; se kasvattaa itsensä loppuun. Tuli ajatelluksi, ettei se välitä ulkopuolisesta — tämä on jo väärin, koska se välittää sillä tavalla, että se muuttuu. Sillä on kaikki mahdollisuudet muuttua kaikeksi. Miten lienee, kun kaksi sellais-

ta sattuu vastakkain. Toinen tarvitsee toista aina aluksi, mutta jos toinen luulee jo päätyneensä johonkin eikä toinen ole päätenyt, miten käy? Onko yhteenliittyminen ulkonaista, siis sisäinen tappio, vai voisiko se olla sisäistä, siis . . .

»Hannu ja Liisa, Liisa ja Hannu», Ville sitten sanoi puoliääneen sotkeuduttuaan ajatuskuvissaan, jotka kiersivät ja ympäröivät jotain vaikeaa asiaa, jonka olemassaolon hän oli aavistanut. Jonkinlainen äärimmäisen valpas, intohimaisen vapaa virittyminen Humoreskin läsnäolosta olivat viskanneet esille tuon ajatusketjun. Hän vilkaisi tutkivasti Humoreskia, ja haukotteli sitten syvään.

Humoreski haukotteli takan edessä, nousi ylös ja venytteli itseään, ja Ville yhtyi hänen haukoteluunsa. Heistä tuntui, että he olivatkin vain väsyneitä matkan jälkeen, ja haukotellessaan he vilkaisivat salaa toisiaan, mutta kumpikin teki sen yhtä aikaa; he naurahtivat. Oli ihanaa, kun saattoi rehellisesti haukotella, ensimmäinen erä oli siis pelattu ja Ville oli voittanut.

Ilta oli jo pitkällä. Humoreski kattoi pöydän ja he ryhtyivät syömään eväitään. Niin kauaksi kuin he muistivat taaksepäin, eväät olivat olleet näitä samoja: purkki sardiineja, hapanta leipää, pullolinen maitoa ja pari kananmunaa.

Ylimalkaan se oli verevää ja värikästä ja lämmintä. He olivat sentään selviytyneet hengissä näin pitkälle! Ruokailun jälkeen he haukottelivat ja olivat turvallisella mielellä, ja sellaiselle mielelle

he jäivätkin, keskustellen järkevästi tulevaisuudesta. Aina joskus heidän elämässään oli näitä tuokioita, jolloin he saivat kiinni siitä turvallisuuden tunteesta, jonka porvarillinen yhteiskunta nykyisin yksilöilleen suo; mutta niitä oli ollut sentään niin harvoin, että ne vaikuttivat aina voimakkaasti. Tai oikeastaan Humoreskille sellainen elämä olisi ollutkin luonnollista, hänellä oli ollut vain järkytyksensä ja köyhyytensä, mutta Valkamassa oli jotain epäselvää vielä näiden lisäksi.

He voisivat kyllä olla maistereita puolen vuoden kuluttua, tai vuoden kuluttua, tai enintään puolentoista vuoden kuluttua. Ville kertoi lueskelleensa hiljalleen tieteitään, hän ei ollut kokonaan unohtanut näitä asioita. Humoreski nielaisi tämän tiedon kuin janoinen vesitipan. Hänhän oli aina tietänytkin, että Villessä on sitkeyttä voiman puutteen korvauksena... He puhuivat nyt mahdollisuuksista, paikoista ja palkoista, viroista, kodista. Niin, koti — sen hankkimisen he olivat aina tunteet kunnianhimoiseksi asiaksi, ei aivan itses-
tään selvänä kuten tavallinen ihminen, ja maailmahan ei yleensä siedä kunnianhimoisia suunnitelmia. Maailmassa ei ole tilaa rakkaudelle, sen he tiesivät, mutta koska he tunsivat nyt olevansa lähes maistereita, heillä oli takanaan hiukan arvovaltaa.

»Meillä on nyt kolmesataayksi kirjaa», sanoi Humoreski, »kirjahylly, kahvikuppeja ja hiukan muuta taloustavaraa».

Olihan siinä omaisuutta . . . Ja nyt he olivat hiukan väsyneitä, tavalliseen tapaan kuten muutkin ihmiset. Turvallinen elämä, jossakin yhteiskunnan tavallisessa virassa, tuntui lähestyvän käden ulottuville, se aivan kuin veti sisäänsä yhä avartuvan käytävän kautta. Vain vähän vielä ponnistelua, köyhyyttä, kurjuutta, talonmiehen muijia, ihmetteleviä katseita, roikaleita syrjäkaduilla . . . Kaikes ta huolimatta heissä oli melkoisesti elinvoimaa, ehkä juuri siksi, että kuolema oli selän takana. Mitäpä hyödyttää olla nihilisti? Koko elämänsä on kuoleman ja tuskan ympärille kasvanut kudos.

»Kulkurivuodet saivat todellakin päättyä, haaveisiin voi kyllästyä niin vietävästi», sanoi Ville.

»Olisi se kumma, jos ei näillä aivoilla ja tiedoilla tultaisi toimeen», sanoi Humoreski innostuneesti. »Jos kumpikin ottaa viran, ansaitsemme hyvänlaisesti. Saat ostella minulle lahjoja.»

»Minulla on hiukan rahaa, olen säästellyt», sanoi Ville ja veti esiin säästökirjansa. »Jos loppukesä vielä hankitaan, tullaan toimeen ehkä jouluun.»

Tietenkään ei raha, eikä sitä niin paljon ollutkaan, eivätkä elämykset turvallisesta opiskelusta, ollut nyt tämänkertaisen tuokion äitinä; ehkä se, että he kumpikin tosiaankin halusivat sellaista. Rahattomuuden ja kaiken sen tuoman kalvavan kiusan unohti joskus niin kuin sairas unohtaa sairautensa. Humoreski rakasti tällä hetkellä, aivan

kuin taas ensimmäistä kertaa, Villeä turvallisesti ja kokonaan. Se rakkaus oli kyllä kummallinen juttu. Hän oli nyt se, joka tahtoi pysyä kokonaan toisen luona. He lepäsivät ihanasti asioiden porvarillisessa, uneliaassa tavallisuudessa. Tällaista se siis olisi, ajatteli Ville.

Mutta keskelle tätä turvallista tuokiota asteli jälleen rakkaus, vaikka he eivät olleet osanneet edes odottaa mitään sellaista. Siinä oli jotain kummallista: he, kaksi vanhaa toveria, alkoivat tuntea rakastavansa kohtalokkaasti ja tuoreesti. Humoreskissa tapahtui muutos, ja Villessä tapahtui muutos häntä katsellessaan. Toisen henkevä aistillisuus teki hänet äärimmäisen valppaaksi havaitsemaan sitä mitä hänessä itsessään tapahtui. Ja korkea, ai-neeton huilun sävel alkoi kuulua; sellaiseen saat-toi kyllästyäkin, mutta nyt he olivat olleet kauan erossa. Humoreski oli äsken vain ottanut harvinaisena lahjana tuon porvarillisen aviovaimon osan. Ja Villenkin oli täytynyt suorastaan ponnistella, että olisi voinut keskustella toisin kuin aviomies viiden vuoden avioelämän jälkeen, eikä kuten mies yksilönä; häntä sitoi luokkansa sovinnainen kaava ja välttämättömät olosuhteet. Ei kylläkään ollut hyvä jaoitella ihmisiä luokkiin tietoisesti ja äänekkäästi, sehän johtuu vain siitä, ettei itsellä ole kylliksi elämistä. Mutta vapaa rakkaus, ja tällainen paholaisrakkaus, oli terästännyt heitä etsimään jonkinlaista totuutta, se oli ainoa puolustus-ase, ja he olivat tavallisia kilttejä ihmisiä. Mutta

tämä tällainen tunne oli omiaan työntämään heitä pois juuri turvallisesta uomasta.

Se oli tosin vain yksi vivahdus, rakastuneisuuden tunne vain syttyi heihin, ei muuta, eikä kaikki ollut enää kuten ennen. Heillä oli aina uudelleen näitä omituisia »kuherruskuukausia». Halusivatko he vai ei ryhtyä yhdessä elämään? Yhden ynnä yhden ihmisen vaikeudet yhdistettyinä ovat jo monenkertaisia.

Villessä heräsi varovainen halu paeta pois, sillä rakkaus tuotti suoranaista ahdistusta. Ilman muuta oli kyllä selvillä siitä, että juuri siinä saattaa olla ainoa elämän myönteinen arvo, kun nainenkin kokonaan eli siinä. Mutta kaikki nuo virkapaikat, huolet ja muut tekijät... eiköhän sillä tiellä ja sitten perillä koko vapaa rakkaus tukehtuisi? Ehkä he halusivat aina olla vain rakastuneita?

»Mitä sinä nyt?» kysyi Humoreski yhtäkkiä, aivan kuin hän olisi aavistanut jotain. Hän kyllä tiesikin Villen olennaisen heikkouden, hänessä oli yhteiskunnallisena ihmisenä jotain synnynnäisesti virheellistä, ikävää, niin kuin hänen hermostonsa olisi ollut tarkoitettu muuhun. Niin, kirjailija, mutta Humoreski luuli, että Ville on jo kasvanut pois tuollaisesta kehitysiän haaveesta. Hän ei oikein ymmärtänyt Villeä kaikissa suhteissa; he olivat eräällä tavalla kovin erilaisia.

Ville alkoi kertoa yhdentekevästi eräästä tilaisuudesta. »Kävin viime kesänä korjaamassa säteilymittareita eräässä tutkimuslaitoksessa. Johtaja tar-

josi minulle tutkimustyötä, siinä oli ehkä hyväkin tilaisuus.»

»Mutta miksi sinä et sitten mennyt?»

»Niin, en tiedä. Sitten olisi ollut helppoa yrittää eteenpäin, päästä käytännöllisesti opiskeluun käsiksi. Se on koko lailla yksinkertaista, ei tarvitse luovaa järkeä enempää kuin räätäli, joka viivaa myöten leikkaa ja reunaa myöten neuloo.»

»Älä kehuskele!» sanoi Humoreski, mustasukkaisena jollekin asialle. »Aiotko sinä sitten ryhtyä tosissasi jatkamaan?»

»Kyllä voisin ryhtyä. En tiedä varmasti.»

»En usko, että olet tosissasi, kun sinussa muka herää tuollainen vastarinta edistymistä kohtaan», sanoi Humoreski epävarmasti. »Voi, sinä», hän jatkoi tuskaisesti, »miten hyvänsä, minussa on voimakas halu elää kanssasi. Etkö usko, että tuo tahto elää ja yrittää ymmärtää on sekin rakkautta, jolle uskaltaisi perustaa pysyvämpää kuin tasapainottoman suhteemme?» Humoreskin kasvot nojasivat kämmeniin ja hän katseli Villeä.

Ville syventyi tuohon katseeseen. Niinpä niin, hän ajatteli, minä olen kelvoton ihminen hänen rinnallaan. Humoreskin katseessa oli pieni annos epäuskoa, mutta muuten se oli altis ja kokonainen. Ja se lepää melkein kokonaan minussa, ajatteli Ville. Katse muuttui hänessä haluksi omistaa tuo nainen, ja rakkaus, jota syntyi hänessä katseesta kuin tyhjästä, oli välitöntä ja pelkistettyä ja kaiken älyllisen elämän ulkopuolella olevaa kir-

kasta intohimoa omistaa se elämä, josta katse lähti. Siinä oli muuan totuus, ja hän saattoi muuten sen todeta jo itsestäänkin. Mutta kenties se on yleensä rakkauden ominaisuus; Ville ei tietänyt sitä.

Niin, minä en voi luopua hänestä, hän ajatteli. Tavallinen elämä virtasi heissä ja hänessä täyteläisenä, ja hän oli kuitenkin kuin täysin vieras, ja juuri siksi koko elämä yhdessä parhaillaankin silminnähtävästi muuttui joksikin muuksi, kuin taivoittamattomaksi. Se virtasi kuin kaksiosaisena, ja siitä syntyi jonkinlainen lumous. Minä en voi sydämessänikään hylätä tuota... toveria, hän ajatteli itsepintaisesti ja ulkopuolisesti, samoin kuin ikivanha uskovainen polvilleen nukkuneena sängyssä latelee rukousta... mutta hän oli jo kokonaan toisessa maailmassa, kuin unessa; mutta koko heidän inhimillinen tarinansa kuului vielä sen lävitse.

Ville nousi pöydän äärestä pystyyn ja hymyili sisäänpäin, varmasti ja tuskallisen odottavasti. Ja elämä luovutti senkertaisen salaisuutensa. Hän ohjaili aivan kuin kädellään luomisen kaarta, joka syntyi hänen henkisistä ja biologisista soluistaan tutkimattomasti, ja hänellä oli kyky muuttaa tarina miksi tahansa ja kuitenkin ottaa muoto itseltään. Minähän olen taiteilija, ja voin kirjoittaa meistä — tuo sanoihin pukeutunut ajatus häipyi tarpeettomana pois. Vielä hän aivan kuin kurkisti lumouksessa auenneeseen kuiluun, jossa elämästä kirjoittaminen sai välittömän välttämättömyyden

luonteeseen. Hän tiesi, että lumous syö elämän tyljäksi ja on siis toteutuneen rakkauden pahin vihollinen; se virtaa nimittäin itse elämästä. Olenko minä siis pettäjä? hän jo ajatteli, aivan kuin olisi sanonut jäähyväisiä... elämäntoverille... tämä sana oli tuskallisempi nyt kuin Humoreski; aloitanko tietoisesti, koska olen jumalten sukua, kietytymisen murttamisen? Ja miten kaikki järjestyneekään käytännöllisessä elämässä?

Miten kauaksi he olivatkaan jo etääntyneet turvallisesta tuokiostaan!

Ville Valkama seisoi takan äärellä, toinen jalka takanreunuksen päällä ja tuijotti tuhkaa. Hän tunsi, miten narrimainen olisi tällä hetkellä jokainen teko ja ele. Yli puolitoista vuotta hän oli kieltäytynyt kaikesta kirjoittamisesta... miten valtavalla voimalla äskeinen elämys olikaan syntynyt hänessä! Tähän saakka hän oli ollut aivan kuin jäykistynyt ja äärimmäisen varuillaan, niin kuin mitään ei saisi mennä hukkaan, ja nyt hän huoahhti syvään, väsyneenä.

»Me harhailemme kuin kiertolaiset toisten nurkissa, aina, aina saa kestää kummastuneita katseita, kuten tädinkin!» sanoi Humoreski katkerana.

Ville säpsähti, hän oli hetkiseksi unohtanut Humoreskin läsnäolon.

Humoreski oli äsken vaistonnut, että jokin vaara uhkaa heidän rakkauttaan, sillä hänet oli valannut nöyryyttävä avuttomuuden ja mustasukkaisuuden tunne; hän ei enää tahtonut yrittää olla

mitenkään parempi kuin on... ja missä oli sitä-paitsi hänen voimakas päätöksensä vetää Ville takaisin opiskelun piiriin? Tuntui, kuin se hajoaisi aina jotain kummallista vasten, joka saattoi muuten olla valhettakin. Ja Ville ajatteli jotain samantapaista; hän oli istahtanut nojatuoliin ja sively kädellä otsaansa, joka oli hikipisaroitten kostuttama. Hänestä tuntui, kuin jostakin sielullisen maailman hämäryydestä olisi työntynyt hänen tajuisuuteensa joku kuolettava oas. Ei, hän vastusteli ajatuksissaan, se on vain mielentila tai muuan sielunosa... sillä sielunelämä on monen olemuksen alituista taistelua... miksi ei olisi mahdollista, että siellä on hyydyttävä ja unohtamista tuova kuolemanakin... mutta en hyväksy sinua, et ole kaikki...

Mutta vaikkapa hän vastustelikin, elämys hailtui kuin humala ja elämä paljastui karikkoineen. Äskeinen lumous oli vain ollut väkivaltaisen voimakas, niin kuin hän vain sitä varten olisi elänyt raskaat työläiskuukautensa, tyhjänä ja mielettömänä. Hänestä tuntui nyt perinpohjaisen väärältä elämyksen aikana auennut tehtävä, kirjoittaminen, niin kuin hän yrittäisi kuljettaa sanoja sinne mihin ne eivät kuulu, nimittäin itse tapahtumisen ytimeen... siinä oli jotain raiskaamista... sai tuntea sääliä tapahtumisen syvyyden ja kertakaikkisuuden puolesta.

Ja sitten laskeutui turhuuden tunne raskaana ja täydellisenä hänen ylleen, niin että hänen oli mahdotonta jo vastustellakin. Näinhän kävi aina...

turvalliset tuokiot kuluivat hänen sisällään kuin paholaisen imeminä! Hän tunsi sanomattoman vanhaksi itsensä. Jossakin menneisyydessä oli vain kummallisia, hehkuvia, rikki räjähtävän voimakkaita hetkiä ja asioita... mutta yhteys niihin oli poikki, ne olivat hyödyttömiä.

»Anna minun nyt olla yksin», hän vastasi äskeiseen puheenvuoroon, paljon myöhästyneenä. »Tämä kuuluu vain minulle, ei koske sinua.»

»Olenko minä syynä johonkin?» kysyi Humoreski.

»Olet ja et ole, ehkä, en tiedä. Kun emme pääse naimisiin, haluan elää, ja sitten haluan elää sen toiseen kertaan, ehkä samanaikaisestikin, kirjoittamalla. Siitä tulee lumous, ja kai rangaistus, sillä se on himoa. Elämä on syvästi tasapainossa! Rakastan sinua, ja samalla... Anna minun vanhentua!»

Humoreski pudisti päätään, hän ei ymmärtänyt. Ville tunsi olonsa raukeaksi.

»Itse asiassa, eikö niin, toivoisi toisen kuolevan?»

Hän katseli Villeä ja nojasi päällään käsiinsä.

Ville ei vastannut.

He istuivat äänettöminä ja apeina vastakkain, kummankaan uskaltamatta ryhtyä mihinkään. Elämä tuntui kolealta ja kaljulta, se oli kuin untelo, kuoppasilmäinen virkamies jossain ylemmässä virastossa... mitä on, toimintaa enimmäkseen, rakauttakin, tai muuta... hyvä niin, mutta turhaa niitä on esittää virkamiehille puolustuksina... hän katsoo vain, hyväksymättä tai hylkäämättä esi-

tystänne. Turhaan hekin olivat yrittäneet: samalla kun elämä kasvoi, sen varjotkin laajenivat, niin että se mikä ennen oli elämää, olikin enää vain varjoa. Tälle tilanteelle he kaivoivat entisestä savenavarastostaan esille sanan Paha. Tuntui, kuin sen hiljainen ja pilkallinen jättiläisnauru olisi kaikunut huoneeseen jostakin kuilusta. Mutta vähitellen pilkallinen sävy oheni ja muuttui, nyt niin kuin aina ennenkin.

»Minä menen nyt nukkumaan», sanoi Humoreski hetken kuluttua. »Ole nyt yksin, jos se on tarpeellista.» Hän naurahti aivan hiljaa. »Mene ulos kävelemään, siellä on yö.»

Yö virran rannalla.

Huvilan vierellä virtasi joki. Valkama kuunteli sen kohinaa ja tuijotti sen pärskeisiin, joita heittelehti kivien kohdalla. Juuri huvilan kohdalla oli pieni koski. Hän istui melkein tunnin kivellä, tupakoi ja antoi yön valua sisälleen. Huvilassa nukkui Humoreski. Hän oli tavannut hänet pari vuotta sitten; oliko se kaikki myönteistä vai kielteistä. Mielen raskaus haipui... hänellä oli jälleen kuultava, kirkas, välitön toveruus elämän kanssa, hiukan surumielinen tai humoristinen antautuminen sille, välitön yhteenkuuluvuus ja ykseys erillään ollessa, aivan kuin kävelisi suuren rakkauden jälkeen vaimoksi jääneen naisen kanssa vierekkäin, kuolemaan saakka. No niin, Humoreski! Meistä voisi vähitellen tulla kunnon aviopari.

Hän ei ollut mikään luonnonmystikko; vuosikausiin hän ei ollut voinut nauttia luonnosta. Mutta yö vaikutti häneen nyt voimakkaasti. Oikeastaan hän ei mietiskellytkään nyt mitään, tajusi vain huvilan läsnäolon yössä ja kaiken tämän sisällä oli Humoreski.

Hän riisui vaatteet yltään, tarrautui pajunoksaan ja antoi virran huuhdella ruumistaan.

Sitten hän palasi huvilaan ja astui hiljaa Humoreskin vuoteen äärelle. Humoreski nukkui, hän oli kai väsynyt matkastaan. Humoreski aivan kuin hävisi peitteen alle, nukkui kokoonkäpertyneenä, hiusten levitessä tyynylle.

Hän on outo, mietti mies. Tai ehkä se on rakastuneen kuvitelmaa. Häntä täytyy rakastaa, ei hän muuta hyväksy. Varmaankin mies, joka jaksaisi, saa palkakseen kunnollisesti eletyn ja syvenevän rakkauselämän. Hän kypsyi hiljaa.

Humoreski tarrautui Valkaman kaulaan. Pohjoinen aamu yö valaisi hänen kasvojaan, jotka olivat jollain uudella tavalla harmaanväriset.

Aurinko oli jo korkealla, ennen kuin he heräsivät yhteisestä unestaan. Kaikki oli jälleen vironnut eloon jo heidän nukkuessaan. Yhä edelleen se oli heille terveen ja voimakkaan onnen lähde, ja haamut olivat haihtuneet kuin yön varjot aamulla.

Seuraavana päivänä Ville Valkama lähti Helsinkiin; hänen kirjoituskoneensa oli Humoreskin asunnossa. Ja samalla hän mietti, eikö elämän ja lumouksen välillä ole mitään ratkaisua.

Kolmas vuosi

Syksy saapui. Varsinaista opiskelijaelämää ei enää Valkaman kohdalla ollut; yliopistoon hän tosin vanhan tavan mukaan kirjoittautui ja ilmoitautui parille luennolle, mutta niillä hän ei enää juuri käynyt, eikä suorittanut mitään tenttejäkään.

Hänenhän täytyi saada jälleen työpaikka, rahavarat eivät koskaan riittäneet. Ja satunnaiset työt kuluttavat enemmän voimia kuin tuovat turvallisuutta. Hän ilmoitti pari kertaa sanomalehdissä; mutta sanomalehti-ilmoitus, veikkaus ja arpajaiset eivät koskaan tuottaneet hänelle mitään, hän oli onnen hylkimä tällaisella yritteliäisyyden alalla. Vihdoin hän meni etsimään työtä samasta tutki-

muslaitoksesta, missä hän oli pari kesää sitten käynyt. Elämään tyytyväinen johtaja-tohtori otti hänet kohteliaasti vastaan köyhänä opiskelijana, lupasi työtä, vieläpä hän sai asunnonkin, laitoksen pihassa sijaitsevasta pienestä mökistä.

Se puoli asiasta oli siis kunnossa, hän oli päässyt eroon työnvälitystoimistoista, olipa hän melkein omalla alallaankin. Työ ei ollut kovin vaikeaa sitten kun sen oli oppinut, mutta olipahan kuitenkin rasittavaa radiokoneitten ääressä työskentelyä, osittain yöllä tapahtuvaa. Mutta siihen liittyi muita hankaluuksia. Ensin hänen täytyi opetella tämä ammatti, ja hän oli perin kyllästynyt kaikkeen oppimiseen, ja tästä johtui alituinen epävarmuus. Hänelle oli onneksi, että laitos oli valtion laitos, joissa voitonhimo ja kilpailunhenki ei aivan näennytä turvattomia työntekijöitä. Mutta siellä oli muitakin opiskelijoita, kyseisen tieteen harrastajia, kunnianhimoisia, määrätietoisia, menestyviä. Valkamaa pidettiin, koskapa hän oli opiskelija, samantaisena, ja se tuotti hänelle hankaluuksia, kun hän joutui tekemisiin tavallisen henkilökunnan kanssa; hehän olettivat ilman muuta, että Valkama kuuluu myös noihin innokkaisiin, tietäviin — vaikka hän haparoi itselleen edes jotain turvattua, säännöllistä elämää. Teknikot luulivat, että hän tietää radiokoneista kaiken, toimistohenkilöt luulivat, että hän osaa käyttää laskukonetta — vaikka hän ei ollut koskaan joutunut tekemisiin sellaisen kanssa. Vain tuon epämääräisen opiskelija-kä-

sitten turvin hän riippui kiinni tässä jokapäiväisessä leivässä, yritti tutustua asioihin, yritti auttaa Humoreskia. Tekemällä ahkerasti ylitöitä sai hän palkkansa nousemaan pariinkymmeneentuhanteen, joista tosin verot nielivät melkoisen osan. Onneksi hänellä oli vapaat puut ja valo. Yksin hän olisi tullut toimeen, mutta Humoreski...

Niin, Humoreski. Kun hän tuli ensimmäisen kerran Valkaman asuntoon — laitos sijaitsi kaupungin ulkopuolella muutaman kilometrin päässä —, hän seisahtui kynnykselle, ja Ville, joka tarkkasi hänen kasvojaan, näki niiden yllä käyneen apeuden varjon, ja hänenkin silmissään huone muuttui heti kolkoksi, vetoiseksi kopiksi. »Niin, en saanut nyt parempaa», hän sanoi.

»Mitä sinä kirjoitat?» kysyi Humoreski. Pöydällä, joka anasti melkoisen tilan huoneesta, oli kirjoituskone ja muutamia liuskoja levällään. »Jotain romaaniako?»

»Niin, ehkä», vastasi toinen vältellen.

»Etkö siis aio opiskella, jatkaa? Aiot jäädä...»

»Ei, ei niin. Kyllä aionkin.»

»Miksi sinä sitten kirjoitat, tuhlaat aikaa, voimia?»

»Se on minulla veressä, Humoreski.»

»Humoreski! Niinlän sinä sanot.» Hänen luulensa vavahtivat.

»Ei, Inkeri, anna minun yrittää vielä kolmas kerta. En hyväksy sitä mitä sinä ajattelet, se ei ole niin, jos otetaan järki avuksi.»

»Sinä otat aina kaikkea avuksi.» Inkeri tuijotti häntä pitkään.

»En hyväksy mystiikkaa, tiedäthän sen.»

»Sinä hyväksyt kaikkea...» Inkeri käänsi äkkiä katseensa hänestä pois.

Mitä pitemmälle vuosi kului, sitä varjomaisemmaksi tosin kävi Valkaman haave opiskelusta. Jonkin kerran hän kyllä yritti käydä luennoilla; mutta mitä hän teki siellä noiden nuorukaisten joukossa, jotka kynillään jäljensivät professorin sanoja, niin kuin olisi ollut kyseessä vakava toimitus? Valkama alkoi tuntea itsensä väsyneeksi, välinpitämättömäksi. Tosin oli Humoreski... Ja pitihän kirjoittaminen yllä jonkinlaista todellisuuden toiveiden harhakuvaa, vaikka se kävikin ylidässä työn kanssa raskaaksi.

Valkamasta alkoi tulla vaitelias ja totinen tänä syksynä, hän ei nauranut eikä laskenut enää leikkiä. Ja hän oli aina väsynyt, se oli hänen yllään samaan tapaan kuin huonot vaatteet. Hän ei enää kulkenut Inkerin seurassa teattereissa ja konserteissa; tosin ei aikaisemminkaan, mutta vasta tänä syksynä Inkeri alkoi häntä niihin pyydellä. He kumpikin tiesivät, että Pahan sävel soi etäisenä jo kaiken aikaa, mutta he halusivat sulkea siltä korvansa. Sanat ja katseet olivat usein jo laihtuneet pelkiksi katseiksi ja sanoiksi, niistä ei helmeillyt mitään erikoista. Ajattelivatko he kumpikin jo useimmin itseään, myös syleilyssä? Eikö mökistä tulekaan kukkeaa elämän pesää? Ja pitkinä, synk-

kinä iltoina saapui ruumiiseen entinen, ylä enemmän vaatimuksen ilmein. Ei, sanoi Valkama itseksseen, tämä on yäliaikaista, kaikki muuttuu. Minähän pystyn paljoon, Inkeri ei vain ymmärrä, että kaikki käy hitaammin, kun täytyy olla vakituises- sa työssä. Mutta nyt heillä oli kuitenkin oma huone, jossa ei edes seinän takana asunut ketään; millainen lahja se olisikaan ollut vuosi sitten! Usein tuskaisena Ville pani merkille, miten kiireisesti Inkeri tahtoi lähteä pois mökistä, kun hän harvoina kertoina kuukaudessa saapui sinne. »Mutta en oikein voi olla asunnostani yötä pois, mitä rouva ajattelisi?» hän kysyi vilpittömästi. Paha alkoi työntää juuriaan syvemmälle; samalla kun teko laihtui teoksi, se alkoi kasvattaa itselleen uusia oksia; se ei enää helmeillyt, se rapautui. Mutta monet opiskelijat, jotka ovat naimisissa, eivät asu läheskään noin itsenäisesti kuin Valkama; mutta tuntui siltä, että Inkerin vaatimustaso alkoi nousta sitä korkeammalle, mitä vähemmän toinen kykeni niitä tyydyttämään.

Mutta Valkama kyllä yrittää vieläkin, hän tekee esimerkiksi ylitöitä niin paljon kuin jaksaa. Mutta Inkeri ei jaksanut innostua niistä pienistä rahasummista kuten ennen. Hänen varsinaisen työnsä alkoi kello neljä aamuyöstä; joskus hän oli kirjoittanut romaniaan koko yön sitä ennen. Sitten hän ilmestyi työpaikalle uupuneena ja rasittuneena, hän alkoi laihtua, käydä kalpeaksi, silmät kuul- taviksi. Sitäpaitsi työ ei ollut ollenkaan soveliasta

Valkaman tapaiselle hermoihmiselle, jollainen kylä onnistuessaan tekee tehtävänsä täydellisesti, mutta epäonnistuessaan epäonnistuu myös kokonaan ja nolosti. Työ radiokoneitten ääressä vaati keskitettyä tarkkaavaisuutta, kaiken piti käydä nopeasti ja virheettömästi neljän tunnin ajan; joka aamu hän pelkäsi, että toimiston puhelin jälleen soisi ja ilmoitettaisiin, että lähetetyissä tuloksissa on virheitä. Ja sitten johtajan puhuttelu, ja itsevarmuus tiessään. Vähitellen hän kyllä edistyi, mutta sai vielä kateellisena ja toivottomana katella teknikoitten pätevyyttä; muutamat heistä olivat käyneet vain kansakoulun ja kykenivät silti suorittamaan laskelmat täysin humalassakin. Valkama tuli heidän kanssaan yleensä mallikelpoisesti toimeen, ja tavallaan hän pitikin laitoksen teknisestä ja itsevarmasta, sieluttomasta ilmapiiristä; se sinänsä soi hänelle raulaa.

Aamupäivisin ja päivisin Valkama tekee ylitöitä toimistossa. Aluksi hänestä tuntuu mahdottoman oudolta, että hän on nyt joutunut tällaiseen paikkaan, virastotyön, laskukoneiden, virkamiesliiton, ikälisien maailmaan. Hänen pitäisi oikeastaan opiskella tarmokkaasti tai antautua ehkä jollekin muulle alalle, mutta hän on täällä. Onko se oikein vain väärin? Ainakin se on väärin Inkeriä kohtaan; P a h a n yksi juuri tunkeutuu jälleen hänen sieluunsa: syyllisyyden tunne. Hän on liian huono mies Inkerille... Mutta onhan tässäkin toimistossa muitakin murtuneita haaveita ja toiveita;

herra Vilkkonen on aikanaan jättänyt opiskelun kesken ja nyt hän on virastovaratyöläisenä. Hän tulee sisään nenä rypyssä, järjestelee työpöytänsä ja kantaa jonkin ylimääräisen kynän Valkaman pöydälle kuin saastaisen eläimen. Sellainenkö hänestäkin tulee? Ja maisteri Veijalalla on tosin kolme laudaturia, mutta alkoholismi on syönyt hänen hermostonsa; nyt hän on vapiseva, kirkaskatseinen, sotkuinen mies. Tuleeko Valkamasta ehkä sellainen?

Muuan maisteri, joka on tämän osaston esimies, on kommunisti. Kommunismin luonnekin on muuten valtakunnassa viime aikoina muuttunut, siihen ei suhtauduta enää yhtä vakavasti kuin vuosi, pari vuotta, kolme, neljä vuotta sitten; se on kuin ukkospilvi, joka uhkaa rajan takaa. Ja ihmiset, jotka siihen uskovat, ovat katkeroituneita. Miksi kaikki tämä tällainen; jättikö se mitään jälkeä? Ehkä jätti, ehkä se näkymättömänä hiukan suodattuu yhteiskuntaan. Ja onko sen tilalla mitään muuta elinvoimaista aatetta, uskoa? Ei, Eurooppa on tyhjä edelleenkin.

Tuolla maisterilla on kummalliselta tuntuvia mielipiteitä, hän on jonkinlainen realistinen idealisti, joka tekniikassa ja kommunismissa on näkevinään ratkaisun maailman kansoille. Hän on pieni, innostuva mies, jonka kasvoilla on usein kuin naamari. Mutta hän innostuu monista asioista. »Kiinassa», hän kertoo, »käytetään sanakirjoitusta, esimerkiksi sana t a l o kuvataan katolla, kah-

della viivalla joiden kulma on ylöspäin. K o t i saadaan, kun katon alle piirretään nainen. Ja abstraktinen käsite r i i t a, kun piirretään kaksi naista. Japanilaiset ja kaikki kiinalaiset ymmärtävät toistensa kirjoitusta, vaikka eivät puhetta ymmärräkään. On varmasti helpompaa oppia ne kaksiteuhatta merkkiä kuin kokonainen uusi kieli, ja kun ne on oppinut, silloin jo ymmärtää toisen kirjoitusta ja kirjallisuutta. Eurooppa on esimerkiksi jakaantunut niin moneen kielialueeseen, että on kokonainen elämäntyö oppia kaikki kielet, mutta jos kaikilla olisi yhteinen sanakirjoitus, he osaisivat lukea toistensa kirjoitusta. Eikö tämä ole järkevä aate?»

Toiset vastaavat jotain, pilkallisesti tai hyvän-
tahtoisesti, millä mielellä sattuvat olemaan. Valkama kuuntelee heitä äänettömänä ja nuokkuu pöytänsä ääressä, laskee hiukan, nojaa kasvoillaan kämmeniinsä. Hän on ehkä uupunut, viime yö on ehkä mennyt kirjoittamiseen. Pikku mökin ikkunasta näkyy aina valo, ja toiset asukkaat pitävät häntä ehkä köyhänä mutta ahkerana opiskelijana. Häntä pidetään melkein aina jonain muuna kuin mitä hän on; epämääräisten ravintoloiden samea asiakaspiiri pitää helposti häntä salapoliisina, työläiset pitävät häntä joskus hyvälaatuisena herrana, ja porvarit pitävät häntä kummallisena, kenties vaarallisena haaveilijana. Mitä hän sitten oikein on? Valkama pudistaa päätään, hän ei oikein tie-

dä; ehkä hän on elämää, vaikutteita, yrityksiä, tarkkailijaa.

Puolelta päivin hän menee mökkiinsä ja keittää kahvia ja syö hiukan, hänellä on yksinäisen vanhanpojan matkalaukkutalous. Ja sitten hän alkaa odotella iltatyövuoroa. Hän on väsynyt, hiljainen ja huonosti pukeutunut. Ylimääräiset ansiot, joilla saisi ehkä hankituksi jotain uutta itselleen, menevät Inkerille. Menevät . . . niinkö he jo sanovat?

Hän kirjoittaa romaaniaan viisi kuukautta. Ja sinä aikana saa Inkeri psykologian laudatur-työnsä valmiiksi, hän alkaa vähitellen valmistua.

Syksykin on mennyt, lumi peittää maan.

Hän teki joskus pieniä retkiä kaupunkiin, milloin tapaamaan Inkeriä, milloin muuten kävelemään, joskus ehkä nauttimaan pari lasillista viiniä. Kerran tuollaisella retkellä asteli häntä vastaan kaksi vanhaa tuttavaa, Liippainen ja Turunen. Hän ei ollut nähnyt heitä pitkiin aikoihin, ja niinpä hän joutui jonkinlaisen liikutuksen valtaan; mutta samalla hän ajatteli kylmästi, että juuri heidän entinen ystävyytensä kuului hänenkin epäonnistuneen opiskelunsa lävitse. Tai ehkä ei niinkään, sehän oli ollut vain ilmennystä sille tilalle, johon he olivat sodan jälkeen joutuneet. Ja se oli kuluttanut juuri ne vuodet, jolloin olisi pitänyt yrittää, jolloin olisi vielä jaksanut. Mutta kaikki oli silloin ollut kummallisen epätodellista,

ajelehtivaa, välinpitämätöntä; useinhan tuntui, että he odottivat vain uutta sotaa.

Liippainen ja Turunen seisahtuivat hänen eteensä, ja niin he seisoivat hetken äänettöminä. »N o?» kysäisi Liippainen vihdoin.

»Eipä mitään, muuten olen tässä kävelemässä. Mitä teille kuuluu? Lähtekää syömään, minulla on hiukan nälkä.» Valkama puheli hajanaisesti, pienen liikituksen vallassa.

»Syömään? Ei opiskelijan syömän pidä!»

He lähtivät kävelemään pitkin katuja. Liippaisessa oli nyt jonkinlaista arvokkuutta, Valkama katseli häntä sivusta. Hänhän oli ollutkin heistä se, joka oli pyrkinyt köyhimpinäkin vuosina pitämään yllä näennäisarvokkuutta pukeutumisessa ja ruokailussa ja töiden etsimisessä. Ehkäpä se oli jotain luutnantin-ylpeyttä.

Tämä tapaaminen oli kuin jonkinlainen myöhästynyt polter-abend. Pentti Liippainen oli viime keväänä kuulemma siepannut itselleen melko hyvän viran porvarillisesta yhteiskunnasta. Hän oli nykyisin oppikoulun rehtori. Alituinen nälkä ja kurjuus olivat kai syövyttäneet miehen ydintä, ja hän oli ajoissa antautunut, nostanut kätensä ja kohonnut opiskelijanluolistaan suoraan maaseutupaikkakunnan oppikoulun rehtoriksi, papereissaan kolme epätäydellistä cum laude-arvosanaa. Liippaisen ja Turusen elämässähän kuusi opiskelijavuotta kuuden sotavuoden päälle teki yhteensä tusinan verran irrallisia ja tuottamattomia vuosia;

omaiset, yhteiskunta ja oma olemus olivat jo aikojen sitten kyllästyneet.

»No, mitä sinne kuuluu?» kysäisi Turunen Liippaiselta.

Hän tarkoitti, että millaista on yleensä olla vakinaisessa virassa ja saada vakituista palkkaa ja yhteiskunnan arvontoa, kaikkea tuota saavuttamattomalta tuntuvan ilmiön sielullista taustaa. Se oli ehkä samalla aviomiehen utelias ja omantunnon raskuuden vaivoja kysymys.

Liippainen jakeli heille tietoja todellisesta porvarillisesta elämästä. »Mitäkö kuuluu? Minä olen rehtori. Paljon on palkkaa. Huvila asuntona. Vähän työtä ja raskuudesta siihen verrattuna mitä oli silloin kun ei ollut mitään työtä.» Ja hetken kulluttua hän itseksensä lisäsi: »Joo joo.» Sehän on kummallinen lisäys, hymähti Valkama huvittuneena.

»Mitä teet täällä Helsingissä?» hän kysyi.

»Täytyy pitää yhteyttä yliopistoihin.» Ja sitten hän katsahti ankarasti Valkamaa, silmäänsä siristäten: »Tulin vähän noin niinkuin . . . sinä ymmärrät . . . siellä ei voi, se ei sovi rehtorille. Mutta täällä! Miten jalka nousee sitten kepeästi.» Hän nosti hiukan jalkaansa kuin koira. »Ei ruumis käytöstä kesken lopu, ja arkullinen jää vielä hautaankin.» Siinä oli entistä Liippaista ja hänen humokriittillistä puhettaan, raskasta ja rivoa.

»Miedoista viimeistä on pirtu paras ja mallasjuomista rommil Mennään ryypylle!» Liippainen iski silmää Valkamalle.

»En juo, mutta voin lähteä mukaan», myöntyi Turunen.

»Otetaan pullo olutta, minulla on raittiusjuhla luomenna koululla, en minäkään enempää voi. Mennään jo!» jatkoi Liippainen.

Niin he kävelivät eteenpäin pitkin katuja.

Menneiden vuosien tunne voimistui; tämä ei ollut traagillista eikä koomillista, samanlaista kuin silloinkin kun äskeinen sota oli alkanut vajota muistista muille näyttämöille, jollakin tavoin välinpitämätöntä ja patoutunutta. Liippainen ja Turunen, kaksi entistä luutnanttia, ja heidän välissään nuorukainen Valkama, vain rintamalle joutuneissa oleva korpraalipahainen. Keskustelua, šakkia, tieteitä, olutta dosentin kokoelmahuoneessa Liippaisen asunnossa, sotamuistoja loputtomiin vyöryvänä tulvaa äänettömästi kuuntelevan Valkaman olitse, kävelyä kaduilla, nälkää, satunnaisia töitä, jokunen tentti... Jotain noiden aikojen tunnelmista palautui heihin, kun he nyt jälleen kävelivät pitkin katuja.

Mutta sitten se hävisi, kun he menivät ravintolaan. Turhaan he ajoivat sitä takaa kuin varjoa. Se ei käynyt enää. Puhe ei luistanut, olut ei maisunut, he istuivat äänettöminä ja sopimattomina tähän lälisevään seuraan. Oliko heidän ystäväystensä, kappale nuoruutta, lajoamassa?

Ravintola oli täynnä lälisevää kansaa. Opiskelijoita, näyttelijöitä, hunningolla olevia, boheemeja, alkuja ja loppuja, miehiä jotka elivät entisellä

kuuluisalla nimellään kasvoissaan turhan elämän jäljet, turpeita liikemiehiä, kalpeakasvoisia nuorukaisia jotka elivät tulevalla nimellään, olentoja jotka tuskin itsekään tiesivät millä elivät; jotkut söivät, kaikki joivat. Sinertävä savu kiemurteli kullattujen lampunvarjostimien valokeiloissa, pöytien vaiheilla leijaili kaikenlaista elämäntunnetta, olut lyhenteli pöytien välimatkoja; kolmen tolpan olut, jolta puuttui väkevän juoman jäntevä lämpö ja urosmaisuus sekä viinin kuulakkuus. Sellaistako heidän muinainen nuoruutensa oli ollut? He aivan kuin tunsivat kaiken tämän, enää ei ollut mitään puhuttavaa, katselemista vain. Jossakin pöydässä pideltiin rakkautta varsin pahoin, siellä oli puberteettia ja tylsistymistä; toisessa pöydässä puheltiin kommunismista, muutamat salonkikommunistit siellä jauhoivat käytyjä sotia vastaan; jossakin pöydässä . . .

He katselivat tätä, savukkeet sormissa ja äänetöminä. »Se oli oikeastaan heikkoutta, tai hulluutta», mutisi Turunen itsekseen.

»Mikä?» murahti Liippainen.

»Meidän opiskelumme. Myös oli syynä se . . .»

»Älä yritä. Sinusta on tullut filosofi, ei filosofian kandidaattia, se vain on varmaa.»

»Tulee aikanaan . . . Turunen räpytteli punertavia silmiään ja katseli täysinäisen, koskemattoman olutlasin yli; luultavasti hän ei tuntenut pienintäkään halua koko juomiseen, hänen raittiuspäätöksensä oli pitänyt. Ja yleensä hän heidän elä-

mänsä oli jo pitkät ajat osoittanut kuivumisen oireita, juominen oli yhteydessä kaikkiin muihinkin sellaisiin asioihin, jotka eivät enää heitä paljonkaan kiinnostaneet.

Valkama katseli Liippaista, ja tämän silmissä näkyi kuin joku kyllästymyksen, muinaisen vastenmielisyyden viime vivahdus, ja sekin katosi. Liippaisen suurikokoinen, kumaraharteinen vartalo vaikutti ennen aikojaan vanhentuneelta. Kranaatinsirpaleen viiltämä arpi punersi lieikosti poskella; Liippainen oli haavoittunut vaikeasti ja läilynyt elämän ja kuoleman rajamailla kuukauden verran. Ei hänestä sen viisaammaksi tullut, oraakkeliastaukset jättivät kysyjän vain tyhmemmäksi.

Heidän pöytänsä jäi äänettömäksi ja jollakin tavoin surumieliseksi tässä lälisevässä ympäristössä. Ei ollut puhuttavaa, olutkin alkoi haihtua Liippaisen ja Valkaman ajatuksista ja jätti ne tietoisuuteen tökeröinä ja väsyneinä. Niin, Liippainen on rehtori, kylläkin vailla pätevyyttä; hän menee huomenna pitämään raittiusjuhlaa koulullaan. Turunen on juuttunut opiskeluunsa, joka on paisunut hirviöksi ja niellyt kaiken muun; joskus hän tuntee yhtäkkiä toivotonta halua jättää sen ja luisua jonnekin. Valkamasta ehkä on muodostumassa virastovaratyöläinen.

Liippainen viittasi tarjoilijattaren ja laskun. Ja jossakin kadunkulmassa he erosivat lopullisesti ja alkoivat ajatella kukin omia ajatuksiaan.

Se kaikki oli ehdottomasti mennyttä.

Ville Valkama käveli apein mielin pitkin katuja takaisin asunnolleen. Tällainenko olisi näiden vuosien lopputulos, saavutus hänen kohdallaan? Yksin hän olisi tullut melko hyvin toimeen, opiskelijana ainakin, mutta Inkeri... Valkaman itse-kunnioitus oli alkanut muutenkin jo horjua. Ker-ran hän oli tällaisella kävelyretkellä nähnyt matalan ja hienon loistoauton ja autoilijan vieressä oli istunut Inkeri, hän tunsi hänet kaikkien naisten joukosta jo pelkän välkehtivän, pitkän tukan vuoksi. Ja muutenkin, Inkeri oli syöpynyt läneen. Tietenkin hän sydäimestään yritti suoda Inkerille tuollaisen hovin, autoajelun rikkaan juristin kanssa, sitähän hän itse ei voinut tarjota. Mutta mitä muuta hän sitten voi tarjota? Ei mitään, ja kuitenkin hän tuntee sydämessään jonkun inttävän, itsepäisen halun väittää muuta... Eivätkö he enää rakastaneet toisiaan? Kyllä, aivan varmasti, kummassakin oli ehjä ja kokonainen rakkaus; mutta P a h a oli erottanut heidät ja tunkeutui heidän kummankin sydämeen. Se työnsi mustasukkaisuuden ja epäluottamuksen juuria heihin. Ville tiesi, että Inkerin mielessä on täytynyt käydä ajatus, että hän vain odottaa Inkerin valmistumista päästäkseen sitten elämään h ä n e n kodissaan jonkun virkapaikan yhteydessä. Ville oli joka tapauksessa ajatellut näin, ja se riitti; ehkä Inkeri ei ollutkaan ajatellut? Ehkä se oli vain hänen oman itsesyytök-

sensä varjoa? Hän kirjoitti, ei opiskellut eikä tehnyt heidän tulevaisuutensa puolesta mitään; Ville tiesi ja vaistosi, miten Inkeri toivoi sydäimestään, että hän voisi heittää kirjoittamisen. Se oli rakkautta, niin, rakkaus oli jossakin, mutta siihen ei yltänyt, P a h a oli välissä.

Vain kärsimys sen kykeni murtamaan, ei mikään muu. Ville tekee töitä, ylitöitä ja kirjoittaa yöt, se on kuin kilpajuoksua nuoruuden kanssa. Niin, Inkeri ymmärtää sen kaiken arvon. Joskus kaaos taipuu vielä, he ovat kokonaisia, rakastavat. Elämän huoli ja murhe laskeutuvat raskaina silloin Villen päälle, hän ajattelee Inkeriä.

Ja kaikki hajoaa jälleen; silloin on helponpaa, mutta ei ole mitään päämäärää. Mitä päämäärää? Voi, he ovat nuoria vieläkin... Heidän kiihkeä rakkautensa ja tuhkasta noussut nuoruutensa oli asettanut häikäisevän tavoitteen: oman kodin, kunnon elämän, rakkauden suojan tavoitteen. Ja nyt, voimien herpaantuessa, haave jäi jäljelle kuin tyhjä kaava, tyhjä muoto, jota he tavoittelivat näennäisen uskon koko innolla. He saivat maksaa nyt onnestaan, liiasta rakkaudestaan. Eläinä on saituri ja taikuri, se kääntää kaiken ylösalaisin. Minussa on kaikki syy, ajattelee Valkama; mutta siitä ei ollut mitään apua. Hänen ikätoverinsa ostelevat jo autoja, saavat kunnon palkkoja, tekevät tohtorinväitöskirjoja, menevät naimisiin. Mutta Ville... ei, Inkeri ei jaksakaan enää uskoa, liian paljon on jo sitä mikä täytyy katkerasti jättää huomioon-

ottamatta. Ja kuitenkin hän ymmärtää, että Ville ei tahallaan ole johtanut elämää tähän; mutta siitä ei ole nyt mitään apua, P a l l a on sotkenut kaiken.

Vain kärsimys pystyy murtamaan tyhjät muodot; sillä maailmassahan ei ollut löytynyt tilaa heidän rakkaudelleen. Ville katselee tuskaisena Inkerin laihtuneita ja epäuskoisia rintoja. Paha imee hänen nuoren sielunsa ja ruumiinsa heleän, kukkean veren. Vai hänkö? Kerran, heidän syleillessään, hän pelästyi Inkerin kasvoilla olevaa ilmettä; ylöspäin vääntyneen ylähuulen alla kiilsivät hänen hampaittensa kärjet kuin intohimoiset kylmät liekit; ja sitten Inkeri purskahti itkuun. »Tämä oli ensimmäinen kerta, kun olin kanssasi yhdessä niin, etten ollenkaan rakastanut sinua.» Ville tunsi kolkon, kuolemankaltaisen autiuden leviävän olemukseensa, mutta vain hetkeksi. Ennen pitkää jälleen syyllisyyden tunne raastaa hänet hajalle; Palla on taikonut rakkauden synniksi, ja sen mukana hänessä syntyy lunastuksen tarve. Niin, siellä hän istuu kammiossaan, väsynyt, onneton, arka mies, hän ei enää haaveile kuningasajatuksestaan: elää ja toimia niin kuin toisetkin ja samalla luoda arkitodellisuuden ylle oma valtakuntansa ja näiden yhteydessä kokea lumouksen siivitettyjä hetkiä. Ei sitä, sillä se on himoa, elämän himoa, pois rajallisuudesta. Mutta arkana hän joskus uskaltaa toivoa, että hän jollakin tavalla voisi asettaa käntensä Humoreskin otsalle ja kutsua hänet takaisin

epäuskon ja pettymyksen tuonelasta. Mutta hän ei vielä tiedä kylliksi sitä, että vain kärsimys enää pystyy murtamaan Pahan. Ja jossakin, aivan heidän lähellään, on uusi, synnistä vapaa, voimakas rakkaus; mutta siihen ei yllä.

He ovat niin nuoria, tai oikeastaan he ovat niin ihmisiä; he eivät tule ajatelleeksikaan, että eihän tässä oikeastaan mitään hätää ole. Eronneet he ovat ennenkin, koska heillä ei ole ollut rahaa. Ja onhan Villellä nyt työpaikka, se on vain epävarma. Mutta ei, sitä hän ei ihminen voi. Ville haluaa pelastaa koko nuoruuden, hänen romaaniyrityksensä on vain epätoivoista kamppailua varjojen kanssa, jo etukäteen tuomittu täysin epäonnistumaan. Ja vain kärsimys pakottaa hänet ymmärtämään. No, sitä hän on saava.

Jälleen he erosivat, sitten kun Valkama oli kokenut epäonnistumisensa. Siihen huipentui heidän nuoruutensa, ja ennen kaikkea Ville Valkaman nuoruus.

»Mitä aiot nyt tehdä?» kysyi Inkeri.

»En tiedä, se on niin raskasta. Lähden pois.»

»Asuin kerran eräässä perheessä. Vaimo oli harmaa ja sotkuinen, poika juoksenteli likaisena paitasillaan tällaisessa huoneessa, mies istuskeli synkkänä sängyn laidalla. Sellaistako meillä sitten olisi?»

Toinen ei puhunut mitään.

»Mitä aiot nyt tehdä?» kysyi Inkeri toistamiseen.

»Lähden pohjoiseen, sinne tehtaaseen. Jos töitä sattuu saamaan, nekin ovat käyneet tiukemmiksi nykyisin.»

»Sinne! Miksi?»

»Tänne en voi nyt jäädä. En kykene tekemään tehtäviäni. Tänä aamuna istuin melkein älyttömänä koneitten ääressä, oli pyydyttävä teknikkoa avuksi. En jaksaa täällä.»

Inkeri huokasi. Toisen itseluottamus näkyi olevan mennyttä.

»Pelkään joskus, että tulen...»

»Hulluksi? Älä viitsi.»

»Siellä ei ainakaan joka hetki esitetä vaatimuksia, joita en kykene täyttämään. Vaikka minulla onkin fysiikka pääaineena.»

»Oli!» korjasi toinen. Taistelu tuntui jatkuvan loppuun saakka.

»Kertaus on opintojen äiti. Olen joutunut tappiolle, ja on minun asiani erota sinusta. Eri asia on, jaksanko.» Ville Valkama yritti ottaa sormusta sormestaan, mutta purskahtikin itkuun.

»Et sinä jaksaa», sanoi Inkeri hiljaa.

Sitten hän otti sormuksen sormestaan ja laski sen pöydälle, ja kääntyi hiljaa pois. He eivät vilkaisseet toisiaan, siihen ei ollut varaa. Vasta mökin rappusilla Inkerin kyyneleet valuivat virtaamaan, hän epäröi ja kääntyi takaisin, mutta päästi viime hetkessä kätensä irti oven kahvasta.

Jokainen askel tuotti hänelle vaikeaa tuskaa, ja vihdoinkin hän juoksi, takki auki ja pitkä tukka hulumuten, pitkin polkua kaupunkia kohti.

Loppunäytös

Opiskelija Ville Valkama lähti kuin lähtikin kolmannen kerran pohjoisessa sijaitsevaan tehtaan työläiseksi. Hän ei kestänyt enää mökkielämänsä ja kaikkia noita lähellä olevia toiveita, jotka olivat rauenneet. Hän ajautui syvän masennuksen houkuttelemaan itsemurha-ajatukseen. Kenties se oli vain toteamus verkkaisesta ja kerrosmaisesta kehityksestä, joka vähitellen pauloo ja on paulonut hänetkin verkkoonsa; sille oli ominaista paon ja ratkaisun mahdottomuuden tunne, näissä olosuhteissa hän ei sietänyt sitä.

Niinpä hän lähti pohjoiseen jälleen, erosi työpaikastaan, nousi junaan.

Ties mihin hän olisi muuten joutunut, ajautunut ehkä hunningolle, rylitynyt juopottelemaan, mennyt muuten pilalle. Pöydällä oli kyllä pino kirjoja, tieteellisiä ja kaunokirjallisiakin kirjoja, ja ne kyllä kiinnostavatkin häntä, samoin kuin muukin elämä, mutta nyt hän ei jaksa, ei jaksa edes kuvitella mitään sellaista.

Niinpä hän lähti pohjoiseen. Hän huomasi, miten matkat olivat lyhentyneet, miten nämä seudut ja ihmiset olivat samanlaisia kuin muuallakin.

Vanha Taipale oli kuollut vuoden aikana, ja hänen talossaan asui jo uusia ihmisiä. Valkama ei enää päässyt sinne vuokralaiseksi, mutta pääsi onneksi muualle.

Entistä tuttavaansa Väiski Salmelaa hän ei enää löytänyt tehtaalta. Väiskin äiti oli sillä aikaa nimittäin myös kuollut, rasittunut ja vanhaliko nainen. Hän oli entinen suurehkon talon emäntä. Isännällä oli ollut rintatauti, ja sitä oli yritetty kansan uskomusten mukaan parantaa viinan voimalla, ja niin oli mennyt talot ja tavarat, ja isäntä oli siitä huolimatta kuollut, ja edessä oli kerjuusauva tai tilipussi. Pojasta, Väiskistä, oli tullut työläinen, ja hyvä oli tullutkin, hänessä ei ilmennyt mitään erikoista. Talvella oli äiti Tilda siis kuollut, ja Väiski oli siltäkin puolelta vapaa. Ja niin hän oli lähtenyt, kerrottiin, ylös pohjoiseen; hän saattaa olla siellä kalastajana. Se haave oli tosin Ville Valkaman kylvämä, hän se oli puhellut niistä hänelle ja sytyttänyt kaipuun, jota tosin työ-

läiselämä oli pitänyt kurissa, niin kuin se pitää kurissa kaikkea muutakin, joka tekee elämän elämisen arvoiseksi. Mutta kun äiti kuoli, Väiski oli vapaa menemään minne halusi, sikäli kuin mies nykyaikana on vapaa missään.

Niin jäi Ville Valkama tätäkin toveruutta vaille.

Olosuhteet kuitenkin auttoivat parantumisessa; sillä siitähän lienee ollut kysymys. Rakkauden jälkeen oli tyhjyyden koko raateleva tuska ja ikävä syöksynyt hänen mieleensä, saanut hänet järkkymäänkin; ne lienevät todellakin niitä aikoja syvässä rakkaudessa, jolloin haluaa kuolla pois. Koko kiteytynyttä rakkausihmistä murskataan, erotetaan hänet yhteydestä, piinataan häntä muistoilla. Ville tuli ajoittain melkein sairaaksi, hänelle oli kehittyä vatsahaava. Ja sittenhän voi alkaa myös paraneminen. Tuli jo aikoja, jolloin hän syvästi inhosi koko Humoreski-käsitettä ja verensä kiihkeitilää, se oheni, haihtui. Nuoruus tuntui näin jäljestäpäin kuin salaman iskulta, kuumalta ja lyhyeltä; eikä se liioin huolinut niistä lukemattomista yksityisseikoista, joista elämä joka tapauksessa rakentuu. Elämä paljastuikin petokseksi siitä kannalta katsoen.

Mutta kauan ei Valkama enää viihtynyt telttaassa. Hän on jollakin tavalla hermostuneempi, mutta myös tyynempi kuin ennen. Hän oli siellä vain neljä kuukautta, ja sitten hän pääsi entisen tutkimuslaitoksensa alaiseen laitokseen, joka si-

jaitsi vielä etäämmällä polijoisessa kuin tehdas. Siellä hän oli tavallisessa teknikon-virassa, ja aloitti myös hiljalleen opiskelunsa jälleen. Hänessä on sitkeyttä. Ja niin kävi, että hänestä tuli tutkimuslaitoksen johtaja joksikin aikaa. Vakituinen johtaja nimittäin sairastui, ja Valkamahan oli kuulemma opintojaan lopetteleva mies, jolla oli tämän alan kokemusta; sitäpaitsi kaikki pätevät kärkevät paikkoja etelässä. Työ oli vastuunalaista, kansainvälistä. Miten hän menestyi? Eipä hullummin, hän käy yritteliäästi kiinni tilaisuuteen, aloittaa jälleen aivan kuin alusta. Hän osaa riittävästi käsitellä ihmisiä ja niin edespäin. Mutta edellinen johtaja ei kuollutkaan, vaan palasi tervehdytyttyään takaisin, ja Valkama lähti kokonaan pois. Sitten hän sai pienen maaseutupaikkakunnan keskikoulun opettajanviran, ja siihen hän näytti asettuvan lopullisesti. Kaikki järjestyy hiljalleen. Hän pitää puuhailusta lasten parissa, vaikka onkin kiteytynyt vanhaksipojaksi. Silloin tällöin hän kävi Helsingissä suorittamassa tenttejään; opiskelussaan hän jäi keskivälille, kuten kaikessa muussakin. Hän oli joutunut luopumaan monista rakkaimmista haaveistaan ja toiveistaan, niin että häneen oli kehittynyt jonkinlaista filosofista tyyneyttä, mikä voi olla lupaavakin piirre tulevaisuutta ajatellen.

Kun puolitoista vuotta oli kulunut erosta, hän tapasi Inkeri Haapalan. Käydessään Helsingissä tenttimässä hän näki nimittäin Inkerin ystävättä-

ren, kyseli tältä, sai tietää, että Inkeri oli lähdössä ulkomaanmatkalle tuomari Sen ja Sen kanssa, tuomarin autolla pohjoisen kautta, ja mukana seuraisi myös pari muuta henkilöä. Ei Inkeri ole naimisissa eikä kihloissakaan, eikä kuulemma ole liioin seurustellut myöskään tuomarin kanssa; tuomarilla onkin se toinen nainen, joka on mukana. Ystävätär oli samanlainen lörppö kuin ennenkin.

Ville Valkama matkusti myös niiksi päiviksi pohjoiseen.

He tapasivat samassa hotellissa, missä olivat tavanneet ensimmäisenkin kerran. Tapaaminen oli sellainen kuin ne yleensä ovat sellaisen menneisyyden jälkeen. Inkeri ei ollut muuttunut ollenkaan, niin Villestä tuntui; mutta hänen kasvoissaan oli kyllä kuin jokin tyhjä, kuihtunut piirre. Ville ei tietänyt, näkikö sitä kukaan muu. Tuomari ei ole ainakaan kyennyt niitä täyttämään, Ville ajatteli, itsenäisesti se onkin muuten roikkunut mukana. Nuo sinänsä kai ihanat kasvot olivat Villelle kuin avointa kirjaa, joista hän luki esitystä elämän muodonvaihdoksesta.

Tuo huoleton seurue vietti muutamia vuorokausia hotellissa, retkeili tunturissa, nauroi, ilakoi. Valkama oli mukana, hän alkoi vain pelätä, että hänen rahavaransa loppuisivat kesken.

Jo toisena vuorokautena Inkerin kasvojen tyhjä, kuihtunut osa alkoi täyttyä; tai ehkä se oli Villen harrakuvitelmaa. Mutta ei; hänhän saattoi melkein nähdä, miten Humoreskin kasvot uudesti-

syntyivät hänen silmiensä edessä. Ja itsestään hän tunsu myös, miten vanhapoika hänen sisälläan suli kuin jääkimpale auringossa. Hänen intohimonsa olisi kypsää ja väkevää; jokohan Humoreskikin tahtoisi tosissaan, ei vain hellyyttä ja lämpöä? Minkä ikäinen hän nyt olikaan? Niin, kaksikymmentäneljävuotias. Ja Ville Valkamassa alkoivat perhevaistot toimia, ja yhdessä niiden kanssa rakentuivat hänen kirjoittamiselleenkin turvalliset puitteet. Kertaus on opintojen äiti! Kaikki tuo oli ennenkin väikkynyt edessä tuhansin värein ja lupauksin.

Kolmantena vuorokautena tuomari tahtoi jatkaa matkaa. Ja niin auto liukui hotellin pihasta tielle ja eteenpäin, ja Ville katseli sitä liikkumattomana ja äänettömänä, hetken kuin kivettyneenä, ja kääntyi sitten takaisin hotelliin. Hitaasti takaisin tänne, jonka rajan yli hän ei ole koskaan pääsevä! Hän istahti hotellin pöydän ääreen, katseli tarjottelijatarta, nuorta tyttöä, ja vaipui mietteisiin.

Nuo toiset kai jatkavat etelään saakka, Väli­meren rannalle. Ja siellä tulee Humoreskia vastaan joku hoikka, jäntevä, päättäväisen näköinen nuori mies, menestyvä mies. Ja Humoreski tekee yhden temppunsa, jättää juristin autonistuimelle lapun: »Jos on kypsynyt rakkauteen, ei pidä palata takaisin.» Ja hölmistynyt juristi jää tavailemaan lappua. Ja kun Ville oli ajatuksissaan melkein päntännyt Humoreskin, hän näki hotellin ovella Inkerin.

Inkeri asteli hänen luokseen, katseli häntä hetken ja kysyi sitten: »Kuule, pitääkö ihmisen rakastaa?» Kummallinen kysymys!

»En tiedä», vastasi Ville, jota jännitti niin että sydämenlyönnit kävivät kumeiksi. Kysymys yllätti hänet.

»Tiesithän sinä ennenkin kaikkea.»

»Olin silloin nuori.»

»Kuule», kysyi Inkeri; hän seiso i edelleenkin pöydän ääressä, »jos pitää rakastaa, tarkoitan sitä että jos on vaikea olla joskus vailla sellaista tunnetta . . . tarkoitan, että on pakko rakastaa . . . eivät kai kaikki ihmiset ole sellaisia . . . , niin eikö hän ole samantekevää, ketä rakastaa?»

»Et ennen puhunut noin pitkään.»

»Mutta vastaa nyt! Auto odottaa!»

»Luulisin, että on samantekevää, ketä rakastaa.»

»Siis vaikka . . . sinua?»

»No», naurahti Valkama, »esimerkiksi minua. Et kai aio kosia minua?»

Inkeri vain katsoi häntä.

»Rakas», sanoi Ville hiljaa. »Rakas! Rakas tyttö.»

»Auto odottaa, lähden nyt. Ei viitsi laiminlyödä tilaisuutta, kun on köyhä. Odota minua kuukauden kuluttua Helsingissä!»

Ja sitten hän pujotteli pöytien lomitse ulos.

